

Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым Министрлігі
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті

ОҚУ ЖҰМЫС БАҒДАРЛАМАСЫ
(Syllabus)

пән ҚР әлеуметтік-экономикалық және саяси
модернизациясы

мамандығы 5В050500-Регионоведение

барлық кредиттер 3

Қостанай 2020

«А. Байтұрсынов атындағы
Қостанай мемлекеттік
университеті» РМҚ

Экономика және құқық
институты

Бекітемін
Экономика және құқық
институтының директоры
А. Табулденов

_____._____2020 г.

Қазақстан тарихы кафедрасы

ОҚУ ЖҰМЫС БАҒДАРЛАМАСЫ (Syllabus)

пән ҚР әлеуметтік-экономикалық және саяси
модернизациясы
мамандығы 5В050500-Регионоведение
барлық кредиттер 3

Оқу жұмыс бағдарламасы Қазақстан тарихы кафедрасы аға оқытушысы Құсайынов Ғабит Болатханұлымен құрастырылған.

2020 ж. _____

Қазақстан тарихы кафедрасының отырысында қаралған және ұсынылған 24.06.2020 ж. № хаттама

Кафедра меңгерушісі _____ Д.Тойматаев

1 Пәннің сипаттамасы:

«ҚР әлеуметтік-экономикалық және саяси модернизациясы» пәні міндетті базалық пән болып табылады. ҚР әлеуметтік-экономикалық және саяси модернизациясы Қазақстан тарихының жалпы курсының құрамдас бөлігі болып табылады, 1917 жылдан бүгінгі күнге дейін кеңес және қазіргі кезеңдерді қамтиды. Курста Қазақстан тарихының кеңестік және қазіргі кезеңдерінің негізгі модернизациялық процестері қарастырылады. ҚР әлеуметтік-экономикалық және саяси модернизациясы көптеген ғылымдармен: тарихнама және деректану, тарихи білім және тарихи таным теориясы мен әдіснамасымен, экономикамен, әлеуметтанумен, саясаттанумен тығыз байланысты кең гуманитарлық-ғылыми пән болып табылады. Бұл пән «Аймақтану» мамандығы бойынша кәсіби білім мен іскерлікті қалыптастырады.

Пререквизиттері: Бұл пәнді меңгеру үшін Қазақстанның ежелгі және ортағасырлық тарихын, жаңа және қазіргі заман Қазақстан тарихын зерделеуде алынған білім, білік және дағды қажет.

Постреквизиттері: «ҚР әлеуметтік-экономикалық және саяси модернизациясы» курсын меңгеру одан әрі пәндерді табысты меңгеруге ықпал етеді: тарих ғылымының әдіснамасы, Қазақстанның сыртқы саясаты, тарихты оқыту әдістемесі.

Пәннің мақсаты: Қазақстанның кеңестік және қазіргі кезеңдердегі модернизациялық үрдістерінің тарихы мен тәжірибесін зерттеу. Экономикалық, саяси, әлеуметтік, мәдени - рухани салалардағы жаңғырту процесінің ерекшеліктерін ашу. Кеңестік және қазіргі даму кезеңдерін жаңғырту үрдістерінің айырмашылықтарын ашу. Осы ғылымның теориялық және практикалық мәселелері бойынша студенттердің қажетті дайындық деңгейін қамтамасыз ету.

Міндеттері: XX ғасырдың басындағы Қазақстанның экономикалық, саяси, әлеуметтік және мәдени модернизациясының жаңа теориялық – әдіснамалық көзқарастары тұрғысынан жаңа заман тарихы бойынша деректер мен зерттеулерді пайдалану негізінде талдауы.

Пәнді оқу нәтижесінде студенттер міндетті

- білуі керек

- 1 Тарихи үдерісті жаңғыртудың теориялық-әдіснамалық мәселелері
- 2 Қазақстанды модернизациялаудың дерекнамалық және тарихнамалық мәселелерін талдау
- 3 Кеңестік және қазіргі заман кезіндегі Қазақстанның экономикасын модернизациялау
- 4 Кеңестік және қазіргі заман кезіндегі Қазақстанның саяси модернизациясы
- 5 Қазақстанның әлеуметтік модернизациясы

- игеруі керек

өз бетінше білім алу; құжаттармен және мұрағат көздерімен жұмыс істеу; өз қорытындыларын дәлелдеу, әлеуметтік маңызды мәселелер мен процестерді ғылыми талдау

- дағдысы болуы керек

жаңа тұжырымдамалық көзқарастар тұрғысынан өткен оқиғаларды бағалау; ғылыми пікірталасты жүргізу; ғылыми-зерттеу жұмысы, сыни ойлау, тарихи көздермен практикалық жұмыс дағдысы болу

- құзыретті болуы керек

қоғамда болып жатқан процестер мен құбылыстарда тарихи танымның қазіргі заманғы ғылыми әдістерін білу, шешім қабылдау және мәселелерді шешу, тарихтың әр түрлі мәселелеріне өз көзқарасын білдіру, заманауи білім беру технологияларын пайдалана отырып, жаңа білім алу, ғылыми негізде өз еңбегін ұйымдастыру, өз қызметінде кәсіби лексиканы сауатты пайдалану.

2 Пәннің мазмұны

Модуль 1 Тарихи үдерісті жаңғыртудың теориялық-әдіснамалық мәселелері. Қазақстанның модернизациясы мәселелерін деректанулық және тарихнамалық талдау. Кеңестік және қазіргі кезеңдердегі Қазақстанның экономикасын модернизациялау.

1.1 Тарихи үдерісті жаңғыртудың теориялық-әдіснамалық мәселелері.

Модернизация: ұғымның, белгілердің және критерийлердің анықтамасы. Жаңғырту мектебінің эволюциясы. Жаңғырту мәселелері бойынша теориялар және негізгі тұжырымдамалар. Жаңғыртуды зерттеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер. Жаңғырту көздері мен тетіктері. Модернизацияның субпроцесстері және тарихи типтері.

1.2 Қазақстанның модернизациясы мәселелерін деректанулық және тарихнамалық талдау.

Қазақстанды жаңғыртудың жіктеу және талдау деректері. Жаңғырту мәселелерін тарихнамалық талдау. Жаңғырту және консерватизм. Кеңестік және қазіргі заманғы кездеріндегі Қазақстанды жаңғыртудың мәселелері жөнінде Қазақстан тарихнамасы. Қазақстанды модернизациялау тағдыры ағылшын тарихнамасында.

1.3 Кеңестік және қазіргі кезеңдердегі Қазақстанның экономикасын модернизациялау.

Кеңес экономикасын дамытудың мәні, негізгі бағыттары, сипаты және кезеңдері. Кеңес кезеңіндегі экономикалық өзгерістер және олардың салдары. Кеңес кезеңіндегі Қазақстан экономикасын жаңғырту ерекшеліктері. Қазақстанның қазіргі экономикасының жаңғырту процестері. Нарықтық қатынастарды енгізу экономикадағы өзгерудің тетігі ретінде. Қазіргі заманғы Қазақстан экономикасын жаңғыртудың ерекшеліктері. Кеңестік және қазіргі заманғы Қазақстан экономикасын жаңғыртуды салыстырмалы талдау.

Модуль 2 Кеңестік және қазіргі заман кезіндегі Қазақстанның саяси модернизациясы. Әлеуметтік модернизацияның ерекшеліктері және білім, ғылым және мәдениет салаларындағы жаңғыртудың мәселелері.

2.1 Кеңестік және қазіргі заман кезіндегі Қазақстанның саяси модернизациясы.

Кеңестік кезеңде Қазақстанды жаңғыртудың саяси ерекшеліктері. Саяси - институционалдық қатынастардың кеңестік моделі. Кеңес қоғамының жаңа саяси, мемлекеттік және құқықтық жүйесін құруы және трансформациялауы. КОКП-ның монополиясы және оның кеңес қоғамы үшін салдары. КОКП-ның кеңесі мен монополиясы. Қазақстанның мемлекеттік тәуелсіздікке ие болу жағдайындағы модернизациялық үдерістер. Тәуелсіз Қазақстан жағдайындағы партиялық-саяси плюрализм. Биліктің бөліну принципі және оның қоғамды демократияландыруды нығайту үшін маңызы. Қазақстанның модернизациялық үрдісінің негізгі саяси күштері. Қазақстандағы саяси модернизациялық үдерістерге жаһанданудың әсері.

2.2 Әлеуметтік модернизацияның ерекшеліктері және білім, ғылым және мәдениет салаларындағы жаңғыртудың мәселелері.

Кеңестік Қазақстанның әлеуметтік модернизациясы. Кеңестік модернизацияның әлеуметтік-демографиялық аспектілері. Қоғамның әлеуметтік-класс құрылымының өзгеруі. Кеңес кезеңіндегі модернизациялаудың этноұлттық контекстін зерттеу. Тәуелсіздік кезеңіндегі Қазақстан қоғамының әлеуметтік саясаты. Қазіргі Қазақстанның әлеуметтік модернизациясы мәселелері. Полиэтникалық қоғамды шоғырландыру факторы ретінде ұлттық идея мен толеранттылықты әзірлеу. Егемендік жағдайында Қазақстан Республикасының демографиялық дамуы. Білім, ғылым және мәдениет саласындағы жаңғырту мәселелері. Білім, ғылым және мәдениет саласындағы әлеуметтік модернизацияның ерекшеліктері және модернизациялық мәселелер. Кеңестік мәдени ревалюция және ұлттық мәдениетті қалыптастыру процесі. Қазақстандық білім, ғылым және Қазақ ұлттық интеллигенциясының қалыптасуы. Мәдени процессы в современном Казахстане. Заманауи ақпараттық мәдениет. Қоғамдық сананың эволюциясы және егемендікті алу және нығайту жағдайында құндылықтардың жаңа жүйесін қалыптастыру. Толерантты сана мен рухани келісімді қалыптастыру. Мәдени мұраны зерттеу және ұлттық сана-сезімді жаңғырту жолдары

3 Ұсынылған әдебиеттің тізімі

Негізгі:

- 1 Кадысова Р.Ж. Советская модернизация Казахстана (1917-1940г.г.), Алматы, Ғылым,2004
- 2 Ковальская С.И. Судьбы модернизации Казахстана в англоязычной историографии. Астана,2007.
- 3 Нуров К.И. Правовая и экономическая модернизация традиционной структуры Казахстана, Алматы, Ғылым, 1995
- 4 История Казахстана с древнейших времен до наших дней в пяти томах. 4,5т, Алматы, «Атамұра», 2010

Қосымша:

- 5 Модернизация экономики Казахстана: теоретические основы, потенциал, механизмы. Караганда ТОО «Санат-Полиграфия», 2005. - 264с.
- 6 Экономические основы системной трансформации экономики Казахстана (опыт реформирования и проблемы модернизации), Караганда: ТОО «АРКО», 2001. - 283с.

Білім алушылар үшін пән бойынша оқыту бағдарламалары (Syllabus)

Оқу - жұмыс бағдарламасына қосымша (Syllabus)
2020-2021 оқу жылына арналған
білімалушылар үшін пәннің бағдарламасы
SEPMRK Қазақстан республикасының әлеуметтік – экономикалық
және саяси модернизациясы

1. Негізгі мәліметтер

1. Негізгі мәліметтер								
Институт		Экономика және құқық институты						
Білім беру бағдарламасы / Мамандық		5B050500 - Регионоведение						
Курс	3	Семестр	5	Оқыту нысаны	күндізгі	Оқу бағд.	нег.	ҚОТ
Пәннің циклы		ЖБП, БП, КП		Компонент		Міндетті		
Кредит саны		3		Сағат		90		
Бағдарламаның жетекшісі		Құсайынов Ғабит Болатхан-ұлы						
Оқытушы		Құсайынов Ғабит Болатхан-ұлы						
Кеңес уақыты (БООЖ)		1- апта		2- апта			3- апта	
		14.00 – 14.50 сағ.		14.00 – 14.50 сағ.			14.00 – 14.50 сағ.	

2 Пререквизиттер және постреквизиттер

Пререквизиттер	Қазақстанның кеңестік және қазіргі кезеңдердегі модернизациялық үрдістерінің тарихы мен тәжірибесін зерттеу. Экономикалық, саяси, әлеуметтік, мәдени - рухани салалардағы жаңғырту процесінің ерекшеліктерін ашу. Кеңестік және қазіргі даму кезеңдерін жаңғырту үрдістерінің айырмашылықтарын ашу. Осы ғылымның теориялық және практикалық мәселелері бойынша студенттердің қажетті дайындық деңгейін қамтамасыз ету.
Постреквизиттер	XX ғасыр - XXI ғасырдың басындағы Қазақстанның экономикалық, саяси, әлеуметтік және мәдени модернизациясының жаңа теориялық – әдіснамалық көзқарастары тұрғысынан Қазақстанның жаңа заманындағы жаңғырту мәселелері бойынша деректер мен зерттеулерді пайдалану негізінде талдауы.

3 Пәннің мақсаты мен міндеттері

Мақсаты	Қазақстанның кеңестік және қазіргі кезеңдердегі модернизациялық үрдістерінің тарихы мен тәжірибесін зерттеу. Экономикалық, саяси, әлеуметтік, мәдени - рухани салалардағы жаңғырту процесінің ерекшеліктерін ашу. Кеңестік және қазіргі даму кезеңдерін жаңғырту үрдістерінің айырмашылықтарын ашу. Осы ғылымның теориялық және практикалық мәселелері бойынша студенттердің қажетті дайындық деңгейін қамтамасыз ету.
Міндеттері	XX ғасыр - XXI ғасырдың басындағы Қазақстанның экономикалық, саяси, әлеуметтік және мәдени модернизациясының жаңа теориялық – әдіснамалық көзқарастары тұрғысынан Қазақстанның жаңа заманындағы жаңғырту мәселелері бойынша деректер мен зерттеулерді пайдалану негізінде талдауы.

4 Академиялық сағаттардың бөлінуі

Барлығы	Дәріс	Тәж.	Зерт.	БООЖ	СӨЖ	Емт. дайындық	Бақылау нысаны
3 кредит 90 сағат	5	25			45	15	Емтихан

5 Пәннің мазмұны

Тарихи үдерісті жаңғыртудың теориялық-әдіснамалық мәселелері. Экономиканы жаңғырту Қазақстанның кеңестік және қазіргі заманғы кезеңдері. Кеңес және қазіргі кезеңдердегі Қазақстанның саяси модернизациясы. Қазақстандағы әлеуметтік жаңғырту.

6 Курс саясаты

- 1 Студент үнемі, жүйелі түрде сабақтарға дайындық жүргізу керек және барлық өзіндік жұмыстарды орындау керек. Студентдеріске және тәжірибелік сабақтарға тиісті деңгейдегі дайындықпен келу керек. Сабаққа деген дайындық міндетті түрде ауызша жауаптармен және жазу әдісімен тексеріліп тұрады.
- 2 Барлық оқу барысын, үлгерімін бақылау түрлері тек жарамсыз баға алуында ғана жаңадан тапсыруға бір рет қана рұқсатқа ие болады. Соның нәтижесінде баллдар 0,8 коэффициентімен төмендетіліп қойылады.
- Қанағатты бағадан жаңадан жоғары бағаға тапсыруға рұқсат берілмейді.**
- 3 Студент ешқандай негізсіз себепсіз сабаққа қатыспауы жөнге жатпайды. Тәжірибелік сабақтарға себепті жағдайлармен қатыспаса, онда ол міндетті түрде сол сабақтарды белгіленген уақытта өтеуі тиіс.
- 4 Сабақтарда студенттер техникалық қауіпсіздік ережелерін сақтауға тиіс, сабаққа жат істермен айналыспауға тиіс, ұялы телефондармен пайдаланбауға тиіс.
5. Студент кішіпейіл, шыдамды, ашық, айналадағыларына мейірімді (оқытушылар мен студенттерге) болуы керек.

7 Ұсынылатын әдебиеттер тізімі

Негізгі	7 Кадысова Р.Ж. Советская модернизация Казахстана (1917-1940г.г.), Алматы, Ғылым, 2004 8 Ковальская С.И. Судьбы модернизации Казахстана в англоязычной историографии. Астана, 2007. 9 Нуров К.И. Правовая и экономическая модернизация традиционной структуры Казахстана, Алматы, Ғылым, 1995 10 История Казахстана с древнейших времен до наших дней в пяти томах. 4,5т, Алматы, «Атамұра», 2010
Қосымша	11 Модернизация экономики Казахстана: теоретические основы, потенциал, механизмы. Караганда ТОО «Санат-Полиграфия», 2005. - 264с. 12 Экономические основы системной трансформации экономики Казахстана (опыт реформирования и проблемы модернизации), Караганда: ТОО «АРКО» 2001 283с.

8 Күнтізбелік-тақырыптық жоспары

№ апта	Модуль	Дәріс тақырыптары	Сағат	Тәжірибелік сабақтардың тақырыптары	Сағат	Зертханалық сабақтардың тақырыптары	Сағат
1	Модуль 1: Тарихи үдерісті жаңғыртудың теориялық-әдіснамалық мәселелері.	Тарихи үдерісті жаңғыртудың (модернизациялаудың) теориялық-әдіснамалық мәселелері	1	Жаңғыртулар (модернизациялар): ұғымның анықтамасы, белгілері мен өлшемдер.	1		
2				Жаңғыртулар (модернизациялар): ұғымның анықтамасы, белгілері мен өлшемдері. Жаңғырту (модернизация) мектебінің эволюциясы. Жаңғыртуды (модернизацияны) зерделеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер.	2		
3		Қазақстанның модернизациясы мәселелері		Жаңғыртуды (модернизацияны) зерделеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер. Жаңғырту көздері мен тетіктері. Субпроцесстер және жаңғыртудың тарихи типтері.	2		
4		Қазақстанның модернизациялық бағдарламасына деректанулық және деректік талдау.	1	Жаңғырту (модернизацияның) көздері мен тетіктері. Модернизацияның субпроцесстері және тарихи типтері.	1		
5	Кеңестік және қазіргі			Қазақстанның модернизациясы жөнінде дереккөздерді жіктеу және талдау.	2		
6	кезеңдердегі Қазақстанның			Қазақстандық тарихнама кеңестік және қазіргі заманғы Қазақстанды модернизациялауының мәселелері жөнінде.	2		
7	экономикасы	Қазақстан экономикасының	1	Қазақстанды модернизациялаудың	1		

	ын модерниза циялау.	кеңестік және қазіргі кездегі модернизациясы.		тағдыры ағылшын тілді тарихнамада.			
8				Кеңестік дәуірде Қазақстанды модернизациялаудың ерекшеліктері.	2		
9				Қазіргі кездегі Қазақстанды модернизациялаудың ерекшеліктері.	2		
10	Модуль 2: Кеңестік және	Қазақстанның кеңестік және қазіргі кездегі саяси модернизациясы.	1	Кеңестік және қазіргі Қазақстанның экономикасын модернизациялаудың салыстырмалы талдауы.	1		
11	қазіргі заман			Қазақстанның кеңестік кезде саяси модернизациясының ерекшеліктері.	2		
12	кезіндегі Қазақстанн			Тәуелсіз Қазақстан саяси жүйесінің модернизациясы.	2		
13	ың саяси модерниза циясы. Әлеуметтік модерниза цияның	Әлеуметтік модернизацияның ерекшеліктері және білім, ғылым, мәдениет салала рындағы модернизациялық мәселелер.	1	Қазақстанның модернизациялық үрдісінің негізгі саяси күштері.	1		
14	ерекшелікт ері және			Кеңестік Қазақстанның әлеуметтік модернизациясы.	2		
15	білім, ғылым және мәдениет салаларынд ағы жаңғыртуд ың мәселелері.			Қазіргі кездегі Қазақстанның әлеуметтік модернизациясының мәселелері.	2		
		Сағаттың барлығы	5		25		

9 Пән бойынша тапсырмалардың орындалуы және тапсыру кестесі

Бақылау түрлері	Бақылау нысаны	Балдар	Апта														
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
АБ	Бақылау жұмысы	100	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
	Тестік сауал	100							*								*
	Баяндамалар	100								*							*
	Реферат	100			*			*			*		*				*
ШБ	Кеңес	100															*
	Коллоквиум	100							*							*	
ҚБ	Емтихан	100															

1 Ескерту Семестр нәтижесі бойынша максималды семестрлік рейтингтен 50% төмен емес алған және барлық бақылау түрлерінен жақсы баға алған білім алушы емтихан тапсыруға өткізіледі. Жақсы баға алу үшін емтиханда максималды қорытынды рейтингінің 50% төмен емес алу қажет.

2 Ескерту Зертханалық, практикалық сабақтарға қатыспаған студенттер өтілген тақырыптарды қайта оқып тапсырады.

Баға өлшемдері

Білім алушылардың барлық оқу жетістіктері орындаған әр тапсырмасы (сабақтағы жауабы, үй тапсырмасын орындауы, бақылау жұмысы, т.б.) үшін 100 баллдық шкаламен бағаланады. Аттестация бойынша соңғы қорытынды жұмыс түрлері бойынша барлық бағалардың орта арифметикалық қосындысын есептеу арқылы шығарылады.

Әріптік жүйе бойынша баға	A	A-	B+	B	B-	C+	C	C-	D+	D-	FX	F
%-дық құрамы	95-100	90-94	85-89	80-84	75-79	70-74	65-69	60-64	55-59	50-54	25-49	0-24
Дәстүрлі жүйе бойынша баға	Өте жақсы		Жақсы				Қанағат.				Қанағат-сыз	

10 БӨЖ тапсырмалары

Апта №	Тақырып, тапсырма және олардың түрі	Сағат саны	Есеп беру нысаны
1	«Жаңғыру: ұғымның анықтамасы, белгілері мен критерилері» тақырыбы бойынша әдебиетке шолу дайындау.	5	2
2	Ағылшын тіліндегі тарихнамадағы Қазақстанды жаңғырту тағдыры атты Ковальская С.И. еңбегіне аннотациясын орындау.	5	4
3	«Қазақстан экономикасының кеңестік және заманауи модернизациясының салыстырмалы талдауы" кестесін құру». Коллоквиум	5	7
4	«Кеңестік және қазіргі кезеңдегі Қазақстанның саяси модернизациясы» тақырыбы бойынша түсінік сөздігін құру.	5	10
5	«Қазіргі Қазақстанның білім, ғылым және мәдениет саласындағы модернизациялық мәселелер» тақырыбы бойынша Бақылау жұмыстарына дайындық.	5	13
Другие виды работ по СРО			
1	Теориялық материалдарын пысықтау (0,5 с. х сағат саны)	2,5	
2	Тәжірибелік сабақтарға дайындалу (0,5с. х сағат саны)	22,5	
3	Ағымдағы бақылау жұмыстарына дайындалу (1 с. х бақылау түрі)	4	
4	Кезеңдік бақылау жұмыстарына дайындалу (2 с. х КБ)	21	
5	БӨЖ бойынша барлық сағат саны	75	

Бағдарламаны құрастырған **Құсайынов Ғабит Болатханұлы, Қазақстан тарихы кафедрасының аға оқытушысы**
 _____. _____. 2020 ж. _____

Қазақстан тарихы кафедрасында қаралған және ұсынылған
 хаттама 24 маусым 2020 ж. № ____

Кафедра меңгерушісі

Тойматаев Д.Б.

№1 дәріс

Тақырыбы: Тарихи процесті модернизациялаудың теориялық және әдіснамалық мәселелері.

Жоспар:

1. Курстың пәні, мақсаты мен міндеттері .
2. Ғылыми әдебиеттердегі "модернизация" түсінігі.
3. Модернизация теориясының пайда болуы және дамуы.
4. Модернизацияның мазмұны , түрлері, кезеңдері және компоненттері.

Мақсаты: Пәннің негізгі мазмұнын ,мақсаты мен міндеттерін баяндау. Жаңарту процесін және модернизация теориясының негізгі даму кезеңдерін сипаттаңыз. Беруге определение базовым понятиям тақырыптар

Сұрақтар:

- 1 жаңғырту дегеніміз не?
- 2 жаңғырту түрлері.

Әдебиет:

1. Кадысова Р.Ж. Советская модернизация Казахстана (1917-1940). Историография проблемы. Ғылым, 288 с., 2004
2. Ковальская С.И Судьбы модернизации Казахстана в англоязычной историографии . Астана, 2007
3. Побережников И.В. Модернизация: теоретические и методологические проблемы Экономическая история. Обзорение. Вып. 7. М ., 2001, С.163-169
4. Казахстан. Модернизация: проблемы и перспективы.

МОДЕРНИЗАЦИЯ (грек тілінен. moderne — ең жаңа) - объектіні жетілдіру, жақсарту, жаңарту, оны жаңа талаптар мен нормаларға, техникалық шарттарға, сапа көрсеткіштеріне сәйкес келтіру. Негізінен машиналар, жабдықтар, технологиялық процестер жаңғыртылуда.

Саяси сөздік

- елдің, өндірістің және т. б. қазіргі даму жоспарына сәйкес жедел сапалы өзгерістер болып жатқан әлеуметтік өзгерістер процесі.

-индустрияландыру процесіне, ғылыми-техникалық жетістіктерді игеруге байланысты қоғамда болып жатқан экономикалық, әлеуметтік, мәдени, саяси өзгерістердің жиынтығы.

- дәстүрлі қоғамнан индустриалды қоғамға көшудің әртүрлі аспектілерін, сондай-ақ индустриялық қоғам формаларының үдемелі эволюциясын сипаттайтын ұжымдық термин. Модернизация процесі жан-жақты болды және индустриалды технология мен жеке кәсіпкерлікке негізделген қоғамдық өндірістің капиталистік жүйесін қалыптастыруды, өндірістік және жеке тұтынудың барабар нысандарын таратуды, әлеуметтік стратификацияның таптық формасының үстемдігін, либералды-демократиялық мемлекеттік-құқықтық жүйені, оның ішінде кең партиялық спектрді және сайлау моделін құруды қамтыды. жаппай саяси мінез-құлық, урбанизацияның өсуі және рухани орта құру, құндылық бағдарларын саралау мен даралауға, әлеуметтік сананы секуляризациялау мен рационализациялауға, дүниетанымдық БІЛІМНЕН ғылымға көшуге негізделген.

Бизнес-сөздік

Ғылым мен техниканың соңғы жетістіктеріне, талаптар мен нормаларға, техникалық шарттарға сәйкес машиналарды, жабдықтарды, технологиялық процестерді жетілдіру, жақсарту, жаңарту.

Тарихи сөздік

- қазіргі заманғы талаптарға, талғамға сәйкес келетін өзгеріс, жетілдіру, мысалы. , жабдықтарды жаңғырту... .
- заманауи талаптарға, талғамға сай келетін өзгеріс, жетілдіру. Мысалы, Жабдықты жаңарту.
- дәстүрлі қоғамнан қоғам өмірінің барлық салаларына: экономикалық, әлеуметтік, саяси, рухани салаларына әсер ететін жаңа, индустриялық қоғамға көшу процесі.
- 1) дәстүрліден индустриялық қоғамға көшудің әртүрлі аспектілерін, сондай-ақ индустриялық қоғамның өзінің эволюциясын көрсететін жалпылама термин; 2) қазіргі заманғы талаптарға, талғамға сай келетін өзгеріс, жетілдіру.
- қоғам өмірінің әлеуметтік-экономикалық, саяси, мәдени, діни-адамгершілік және басқа да негіздерін заманауи талаптар мен талғамға жауап беретін түрлі жаңалықтар мен жетілдірулер арқылы жаңарту. Тар мағынада модернизация дегеніміз индустриалды қоғамды қалыптастырудың негізі болып табылатын өнеркәсіптік революция және индустрияландыру деп түсініледі.

Экономикалық сөздік

- заманауи талаптарға жауап беретін жетілдірулерді енгізу.
- (от франц. moderne-жаңа, заманауи)-қазіргі заманғы талаптарға сәйкес бір нәрсені түрлендіру, жетілдіру.
- (грек тіл. modeme-жаңа) - объектіні жетілдіру, жақсарту, жаңарту, оны жаңа талаптар мен нормаларға, техникалық шарттарға, сапа көрсеткіштеріне сәйкес келтіру.
- Ғылым мен техниканың соңғы жетістіктеріне, талаптар мен нормаларға, техникалық шарттарға сәйкес машиналарды, жабдықтарды, технологиялық процестерді жетілдіру, жақсарту, жаңарту.
- Объектіні жетілдіру, жақсарту, жаңарту, оны жаңа талаптар мен нормаларға, техникалық шарттарға, сапа көрсеткіштеріне сәйкес келтіру. Негізінен Машиналар, жабдықтар, технологиялық процестер жаңғыртылуда.

Социологиялық сөздік

- индустрияландыру процесін сүйемелдейтін барлық әлеуметтік институттардағы әлеуметтік өзгерістердің жиынтығы.
- технологиялық, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, саяси өзгерістердің, бағыттардың жиынтығы
- Модернизация теориясы модернизация теориясында екі бағытты бөлуге болады: либералды және консервативті. Модернизацияның либералды теориясы модернизация процесін дәстүрліден қазіргі қоғамға көшу, яғни "батыстандыру"процесінің бір түрі ретінде қарастырды. Либералды бағыттың өкілдері әлеуметтік дамудың әмбебап көрінісіне негізделді. Олардың пікірінше, барлық елдер бірыңғай схема мен үлгі бойынша дамуда. Оның негізгі белгілері нарықтық экономика, ашық қоғам, жаңа ақпараттық технологиялар, дамыған байланыс желілері, әлеуметтік ұтқырлық, ұтымдылық, плюрализм, демократия, бостандық болуы керек. Модернизацияны талдауға либералды көзқарас тұрғысынан "бастапқы" және "қайталама" модернизацияны бөліп көрсетуге болады. Модернизацияның либералды теориясы екі жағынан сынға ұшырады: радикалды және консервативті. Радикалдар теорияның айқын идеологиялық сипатын, батыстық құндылықтар мен модельдердің кеңеюін, олардың пікірінше, басқа өркениеттер үшін жарамсыз, дамудың тәуелді сипатын көрсетті. Консервативті бағыттың өкілдері модернизация процесінің ішкі қарама-қайшылықтарына, саяси қатысу мен институционализацияның қақтығысына, саяси тұрақтылық пен тәртіпті сақтауға (сәтті әлеуметтік-экономикалық даму шарттары ретінде), даму процестерінің сипаты мен бағыттылығының дамушы елдердің, соның ішінде ТМД елдерінің ұлттық және тарихи

ерекшеліктеріне сәйкестігіне назар аударды[2] д-р ист атап өткендей. ғылымдарының докторы Б. И. Марушкин, буржуазиялық тарихнамада әлеуметтік-экономикалық формациялардың табиғи өзгеруі туралы марксистік Ережеге әр түрлі елдердегі бірдей әлеуметтік жүйенің даму процесінің соңғы нәтижелерінің баламалылығы туралы ереже қайшы келеді (бұл бүкіл әлем тарихының тәжірибесіне қайшы келеді, дейді Марушкин) және социализмді қоғамның экономикалық және әлеуметтік модернизациясының нұсқаларының бірі ретінде қарастыратын "модернизация" теориясы негізінен осы ұстанымға негізделген (екі жүйенің — социализм мен капитализмнің қарама — қайшылығы-бұл өзін-өзі көрсететін шындық, — ол қосады).

Жаңғырту процесінің құрамдас бөліктері

Модернизацияланған қоғамда экономикалық, саяси, әлеуметтік және мәдени модернизацияның жеке процестері ретінде қарастырылатын өзара байланысты белгілер жиынтығы бар.

Экономикалық жаңғырту еңбекті саралаудың, өндірістің энергетикалық жабдығының өсуінің, ғылымның өндірістік (экономикалық) күшке айналуының және өндірісті ұтымды басқаруды дамытудың арқасында қол жеткізілетін экономикалық ұдайы өндіріс процесін қарқындатуды көздейді.

Оның құрамдас бөлігі болып табылады:

* Адам немесе жануар Күшін өндірісте, таратуда, көлікте және байланыста қолданылатын бу, электр немесе Атом энергиясы сияқты жансыз энергия көздерімен алмастыру;

* Экономикалық қызметті дәстүрлі ортадан бөлу;

* Еңбек құралдарын машиналармен және күрделі технологиялармен прогрессивті ауыстыру;

* Экономиканың қайталама (өнеркәсіп және сауда) және үшінші (қызмет көрсету) секторларының сандық және сапалық жағынан өсуі, бір мезгілде бастапқы (өндіру);

* Экономикалық қызметтің экономикалық рөлдері мен кластерлерінің өсіп келе жатқан мамандануы — өндіріс, тұтыну және бөлу;

* Экономиканың өсуінде өзін-өзі қолдауды қамтамасыз ету-кем дегенде өндіріс пен тұтынуды бір мезгілде тұрақты кеңейту үшін жеткілікті өсуді қамтамасыз ету;

* Өсіп келе жатқан Индустрияландыру.

Модернизация капитализмнің дамуына әкелген өндірісте, тұтынуда және еңбекке мәжбүрлеуде тауар-ақша қатынастарының дамуы мен үстемдігіне ықпал ететін экономикалық нысандар мен институттарды құру факторына айналды. Бұл өз кезегінде нарықтық қатынастардың дамуы мен таралуына, ұлттық және трансұлттық нарықтардың қалыптасуы мен дамуына әкелді. Ғылым жетістіктерін бизнесте қолдану ғылыми-технологиялық революцияға және ғылымның маңызды өндірістік күштердің біріне айналуына ықпал етті. Экономикалық модернизация сонымен қатар ұтымды бюрократияның, менеджменттің және экономикалық ғылымның пайда болуына ықпал еткен экономикалық басқару әдістері мен өндірістік технологияларды үнемі жетілдіруді қамтиды.

Саяси модернизация белгілі бір саяси институттарды құруды көздейді, олар халықтың билік құрылымдарына нақты қатысуына және бұқараның нақты шешімдер қабылдауға әсеріне ықпал етуі керек.

Оның құрамдас бөліктері:

* Саяси рөлдер мен институттардың жоғары мамандануымен сараланған саяси құрылымға жақындау;

* Қазіргі егеменді мемлекетті құру бағытындағы саяси жүйенің эволюциясы;

* Мемлекеттің рөлін күшейту;

* Әрекет ету аясын кеңейту және мемлекет пен азаматтарды біріктіретін заңнамалық өрістің рөлін күшейту;

* Азаматтар санының өсуі(саяси және азаматтық құқықтары бар адамдар), әлеуметтік топтар мен жеке тұлғаларды саяси өмірге тартуды кеңейту;

* Саяси бюрократияның пайда болуы мен өсуі, ұтымды деперсонифицирленген бюрократиялық ұйымды басқару мен бақылаудың басым жүйесіне айналдыру;

* Дәстүрлі элиталардың әлсіреуі және олардың заңдылығы, модернизациялық элиталардың күшеюі.

Саяси модернизация Еуропада алғашқы ұлттық орталықтандырылған мемлекеттердің пайда болуынан басталды, Еуропа мен Америкада саяси модернизацияның тереңдеуі орталықтандырылған мемлекеттер санының көбеюіне, конституциялық жүйенің құрылуына, басқарудың парламенттік формасына, биліктің бөліну принципін енгізуге, Саяси партиялар мен қозғалыстардың қалыптасуына, жалпыға бірдей сайлау құқығының, заңның үстемдігінің қалыптасуына, демократияның дамуына және тепе-теңдік демократияның енгізілуіне әкелді. Сонымен бірге, ол орталықтандырылған буржуазиялық мемлекеттердің аймақтық және жаһандық кеңеюіне, әлемдік отарлық империялардың қалыптасу процесіне (XVI ғасырдың басы) және XIX ғасырда — әлемді тәуелді аумақтарға және ықпал ету аймақтарына бөлуге бағытталған мұндай кеңеюдің жоғары, жүйелік әдісі ретінде империализмнің дамуына әкелді.

Әлеуметтік жаңғырту серпінді әлеуметтік жүйесі бар ашық қоғам қалыптастыруды көздейді. Мұндай қоғам нарықтық қатынастар, меншік иелерінің қатынастарын реттейтін құқықтық жүйе және демократиялық жүйе негізінде пайда болды және дамыды, мүмкін жеткіліксіз. Мұндай қоғамдағы Демократия өзгермелі ортада ойын ережелеріне тез өзгерістер енгізу және олардың орындалуын бақылау үшін қажет

Құрауыштар :

* Ашық стратификациялық жүйесі және жоғары ұтқырлығы бар қоғам құру;

* Өзара әрекеттесудің рөлдік сипаты (Адамдардың күтуі мен мінез-құлқы олардың әлеуметтік мәртебесі мен әлеуметтік функцияларына байланысты);

* Қатынастарды реттеудің ресми жүйесі (жазбаша құқық, заңдар, ережелер, шарттар негізінде);

* Әлеуметтік басқарудың күрделі жүйесі (басқару институтының, әлеуметтік басқару және өзін-өзі басқару органдарының бөлімшелері);

* Секуляризация (зайырлы белгілердің енуі);

* Түрлі әлеуметтік институттарды бөлу.

Әлеуметтік модернизация ерте және қазіргі заманғы ұлттардың, жаппай және азаматтық қоғамның және әлеуметтік мемлекеттің пайда болуына ықпал етті.

Мәдени модернизация прогрестің, жетілдірудің, тиімділіктің, Бақыттың және жеке мүмкіндіктер мен сезімдердің табиғи көрінісінің, сондай-ақ индивидуализмнің дамуының кешенді парадигмасына негізделген жоғары сараланған және сонымен бірге біртұтас мәдениетті қалыптастыруды қамтиды.

Оның құрамдас бөлігі болып табылады:

* Мәдени жүйелердің негізгі элементтерін саралау;

* Сауаттылық пен зайырлы білімнің таралуы;

* Ғылым мен технологияға деген сенімнің артуы;

* Мамандандырылған рөлдерді жүзеге асыруға дайындық үшін күрделі, зияткерлік және институционализацияланған жүйені құру;

* Жаңа жеке бағдарлардың, әдеттердің, сипаттамалардың пайда болуы, барған сайын кең әлеуметтік көкжиектерге бейімделуге мүмкіндік береді;

* Мүдделер аясын кеңейту;

* Сыйақы оның басқа ерекшеліктеріне емес, жеке тұлғаның салымдарына сәйкес келуі керек екенін түсіну;

* Үнемі өзгеріп отыратын проблемалар мен қажеттіліктерге бейімделуге қабілетті икемді институционалдық құрылымды дамыту мүмкіндігі.

Батыс елдерінде мәдени модернизация Реформацияға және қарсы реформаларға әкелді, мәдени модернизацияның маңызды кезеңдері кейінірек қайта өрлеу, гуманизм және ағарту дәуірі болды. Мәдени модернизация Қазіргі заманғы жаратылыстану ғылымының (XVII

ғасырдан бастап), гуманитарлық ғылымның (XIX–XX ғасырлар) дамуымен, ұлтшылдық, социализм және коммунизм теорияларының пайда болуымен байланысты. XVIII–XX ғасырлардағы мәдени парадигманың өзгеруіне байланысты. дәстүрлі құндылықтардың (отбасы, дін, мораль) рөлінің төмендеуі, дәстүрлі биліктің құлдырауы, жыныстық мінез-құлықтың дәстүр билігінен босатылуы (жыныстық революция), бұқаралық мәдениеттің пайда болуы және Ұлттық макро мәдениеттердің субмәдениеттерге саралануы орын алды. Модернизация түрлері [модернизацияның екі түрі бар — органикалық және бейорганикалық.

Бастапқы, органикалық модернизация осы жолда жаңашыл болған елдерде өтті және ішкі факторлардың, атап айтқанда мәдениет, менталитет, дүниетаным саласындағы түбегейлі өзгерістердің арқасында басталды. Оның қалыптасуы ұлттық орталықтандырылған мемлекеттердің пайда болуымен, буржуазиялық қатынастардың пайда болуымен, атап айтқанда капиталистік кооперация мен өндіріспен, ерте феодалдық ұлттардың қалыптасуымен, ал өрлеумен — алғашқы өнеркәсіптік революциямен, дәстүрлі мұрагерлік артықшылықтардың жойылуымен және тең азаматтық құқықтардың енгізілуімен, демократияландырумен, ұлттық егеменді мемлекеттердің қалыптасуымен және т. б. байланысты.

Екінші, Бейорганикалық модернизация неғұрлым дамыған тараптан сыртқы сын-қатерге жауап ретінде жүреді және негізінен басқа адамдардың технологиялары мен өндіріс пен қоғамды ұйымдастыру нысандарының, мамандарды шақыру, кадрларды шетелде оқыту, инвестициялар тартудың әсерінен жүзеге асырылады. Оның негізгі механизмі — модельдеу процестері. Ол мәдениет саласында емес, экономикада және/немесе саясатта басталады және соңғы жағдайда модернизация немесе "кеш модернизациялау" ретінде анықталады. Сәйкес Ш. Эйзенштадт, мұндай модернизация-бұл әр қоғам өзінің ұзақ мерзімді даму жетістіктеріне негізделген принциптерге, құрылымдар мен рәміздерге сәйкес өзінің "жауабын" беретін өзіндік "қиындық". Сондықтан оның нәтижесі Батыстың әлеуметтік жетістіктерін игерудің қажеті жоқ, бірақ белгілі бір дәрежеде өндіріске немесе өнеркәсіптік өндіріске бейімделген дәстүрлі қоғамдағы сапалы өзгерістердің жиынтығы]. Көбінесе "қуып жету модернизациясы" термині саяси тәуелсіздік алғаннан кейін бұрынғы колониялар мен жартылай колонияларға қатысты қолданылады. Дәстүрлі түрде дамыған өнеркәсіптік елдер дәстүрліден қазіргі қоғамға көшудің белгілі бір моделін сынақтан өткізді деп болжалды. Бұл, өз кезегінде, модернизацияны жаһанданудың бір түріне айналдырды, яғни өркениеттердің өзара әрекеттесуі, оған сәйкес "озық" немесе "прогрессивті" қоғамдарды және оларға еліктейтіндерді бөліп көрсетуге болады. Соңғы тұжырымдамаларда мұндай мұрагерлік шарасы енді Батыстың тәжірибесін толық көшіру ретінде қарастырылмайды, бірақ маңызды ұлттық ерекшеліктерді сақтай отырып, бірқатар міндетті шараларды жүзеге асырумен анықталады.

Әдетте қуып жету модернизациясы аралдарды, қазіргі өмірдің анклавтарын жасайды, мысалы, Бразилиядағы, Мәскеудегі және Ресейдегі Санкт-Петербургтегі Сан-Паулу мен Рио-де-Жанейро сияқты ірі қалалар провинциядан және өмір салтымен және сана күйімен айтарлықтай ерекшеленеді. Мұндай анклавты жаңғырту дәстүрді бұзып, қоғамды рухани перспективаның жоқтығына қояды. Ол тең мүмкіндікті уәде ете отырып, айқын теңсіздікті тудырады (дәстүрлі қоғам жасамаған), бірақ бұл мүмкіндіктер барлығына бірдей бола бермейтіндіктен, кең провинциялық массалардың балама идеологияға — Ресейдегі коммунизмге, Түркиядағы фундаментализмге, Мексикада және басқа да елдерде — шаруалар көтерілістері мен дәстүрлерге деген сүйіспеншілігін ынталандыратын әлеуметтік наразылық артып келеді.

Тәуелсіз даму жолына түскен елдердің проблемалары модернизация моделін тиімді, үнемді және ұтымды қолдану, оны өзіндік дәстүрлер мен ресурстарды біріктіру және белгілі бір сыртқы көмек арқылы ұлттық топыраққа көшіру болып табылады. Енді жаңғыртудың "эталондық" тәсілі даму деңгейлерінің біркелкілігін азайту үшін және

отарлық жағдайды еңсеру құралы ретінде елдер жүзеге асыратын ұлттық жоба ретінде жаңғыртуға деген көзқарастармен ығыстырылды.

Басқа типология модернизацияның үш түрінің болуын мойындайды:

* Елдер өз негізінде жүзеге асырған эндогендік (Еуропа, АҚШ және т.);

* Эндогендік-экзогендік, елдер өз негізінде, сондай-ақ қарыз алу негізінде (Ресей, Түркия, Греция және т. б.) жүзеге асырады.);

* Экзогендік (оның Имитациялық, Имитациялық-симуляциялық және симуляциялық нұсқаларында), өзінің негізі болмаған кезде қарыз алу негізінде жүзеге асырылады.

Экзогендік бұрынғы колониялардың көпшілігіне тән, ал эндогендік-экзогендік негізінен Батысты қоршап тұрған елдер аймағында жүреді.

Модернизация теориясы-қоғамдағы модернизация процесін түсіндіруге арналған теория. Теория кез-келген белгілі бір елдің дамуының ішкі факторларын "дәстүрлі" елдер неғұрлым дамыған елдер сияқты дамуға тартылуы мүмкін деген пікірге сүйене отырып қарастырады. Модернизация теориясы әлеуметтік прогресс пен қоғамның дамуына ықпал ететін әлеуметтік айнымалыларды анықтауға тырысады және әлеуметтік эволюция процесін түсіндіруге тырысады. Ғалымдардың ешқайсысы қоғамды модернизациялау процесін (дәстүрліден индустриалды қоғамға көшу) жоққа шығармаса да, теорияның өзі марксистердің де, еркін нарық идеясының өкілдері де, тәуелділік теориясының жақтаушылары да айтарлықтай сынға ұшырады, өйткені бұл тарихи процестің жеңілдетілген идеясын ұсынады.

Тарих жетілдіру, жақсарту немесе жаңарту процесінде қарастырылатын тәсіл "модернизация тәсілі"деп аталады. Тарихи маңызы жағынан модернизация тәсілі тарихты дәстүрлі қоғамнан модерн қоғамына, аграрлық қоғамнан индустрияға көшу процесі ретінде қарастырады. Жаңғырту тәсілінің басты мақсаты жаңғыртуды зерттеу болып табылады.

XX ғасырдың ортасында американдық әлеуметтануда үстемдік еткен, көбінесе Толкотт Парсонс және Сэмюэл Хантингтон сияқты қайраткерлердің арқасында 1960 жылы ол жаңарған қоғамдарда байқалған әлеуметтік процестерге теория ережелерінің сәйкес келмеуінен туындаған қатты сынға ұшырады және нәтижесінде социологиялық парадигма ретінде қабылданбады; Хантингтонның соңғы жеңілісі 1972-1973 жылдары Иммануил Валлерстайн и Чарлз Тиллидің күш-жігерімен өтті. Кейінгі талпыныстары жаңғыру теориясы байланыстырылды тұжырымдамаларымен "соңына" тарих және өркениеттер қақтығысының, үлкен дәрежеде идеологиялық сипат берді.

Модернизацияны сипаттайтын классикалық еңбектер О.Комте, Г.Спенсер, К.Маркс, М. Вебер, Э. Дюркгейм және Ф. тенниске тиесілі.

Жаңғыртудың классикалық тұжырымдамаларының көпшілігінде индустриялық қоғамды қалыптастыруға баса назар аударылады, жаңғырту индустрияландырумен қатар жүретін процесс ретінде, дәстүрлі аграрлық қоғамды индустриялыққа айналдыру ретінде қарастырылады. Ол экономикалық жүйені, техникалық қару-жарақты және еңбекті ұйымдастыруды өзгерту тұрғысынан қарастырылады.

Ауылшаруашылық қоғамдарынан индустрияға көшудің салдары әлеуметтік нормаларға қатты әсер етті, сондықтан олар осы өзгерістерді сипаттауға және түсінуге тырысатын мүлдем жаңа академиялық пән — әлеуметтануды тудырды. XIX ғасырдың аяғындағы барлық ұлы әлеуметтік ойшылдар-Теннис,Мейн, Вебер, Эмиль Дюркгейм, Георг Зиммель — өз зерттеулерін осы ауысудың табиғатын түсіндіруге арнады.Френсисфукуяма " ұлы алшақтық»

Макс Вебер

Эмиль Дюркгейм

Георг Зиммель

Мұндай позициялардан "бастапқы" және "екінші" модернизация ерекшеленеді. "Бастапқы" модернизация дегеніміз — өнеркәсіптік революциялар дәуірінде жүзеге асырылған процесс - "пионерлерді модернизациялаудың" классикалық "таза" түрі. "Қайталама" жаңғырту деп қазіргі әлем елдерінде индустриялық қоғамды қалыптастыруды сүйемелдейтін процесс түсініледі-ол индустриялық — нарықтық өндіріс елдерінде сыналған жетілген модельдердің болуы жағдайында, сондай-ақ, мүмкіндігінше, олармен сауда-өнеркәсіптік, сондай-ақ мәдени салаларда тікелей байланыста болады. Әдістемелік негіздемелердің бірі-неміс этнографтары ұсынған мәдени шеңберлер тұжырымдамасын мәдени синтез орталықтарынан және әртүрлі орталықтардан таралған әртүрлі мәдени топтардың билігінен мәдени формаларды тарату идеясына негізделген қайталама модернизация теориясына қолдану.

Әлеуметтанушылар модернизацияның шешуші факторы әлеуметтік өзгерістер мен экономикалық өсуге кедергі келтіретін дәстүрлі құндылықтарды еңсеру және ауыстыру, шаруашылық жүргізуші субъектілерді инновациялық қызметке — жаңа технологияларды әзірлеуге, құруға және таратуға және жаңа ұйымдастырушылық-экономикалық қатынастарды құруға итермелейтін құндылықтарға айналдыру екенін мойындайды. Сонымен қатар, Батыс индустрияландыру қоғамдарының көпшілігінде қоғамдық санадағы өзгерістер де, экономикадағы өзгерістер, өндіріс өндірісінің дамуы және Ұлттық нарықтардың қалыптасуы болды.

Сондықтан XX ғасырдың басында тарихшылар, әлеуметтанушылар мен философтар арасында мәдени және психикалық өзгерістердің әсерін ескеретін ұғымдар таралды. Олар басқа көзқарасқа негізделген, оған сәйкес оның батыс нұсқасындағы модернизация процесі қоғамдық сана мен мәдениеттің белгілі бір формаларының өзгеруінен басталады.

Сонымен, американдық әлеуметтанушы ч. х. Кули дәстүрлі емес қоғамның қалыптасуын "бастапқы" — ден "екінші топтарға" тарихи өзгеріс ретінде сипаттайды, олардың саралану өлшемі жеке тұлғаның әлеуметтенуінің Тарихи қабылданған түрі болып табылады: "бастапқы топтарда" жеке тұлғаның әлеуметтенуі отбасы аясында жүреді (немесе кеңірек — ауылдық қауымдастық), оның мүшелері арасында тікелей психологиялық байланыс және олардың арасындағы қатынастардың нақты құрылымын орнатады; "екінші топтарда" әлеуметтену абстрактілі қауымдастық (мемлекеттік, ұлттық және т. б.) аясында жүреді. Р.), онда қарым-қатынас құрылымы тек алыпсатарлықпен түсініледі.

Басқа әлеуметтанушылар жаппай сананың "абстрактивизациясы" (Георг Зиммель) немесе "рационализациясы" (Макс Вебер) арқасында пайда болатын ойлау стилінің модификацияларын атап өтеді. Осының арқасында құндылықтар жүйесінде өзгерістер орын алуда — ұжымдастыру құндылықтарынан индивидуализм құндылықтарына қарай қозғалыс жүреді, ал дәстүрлі емес қоғамның қалыптасуының негізгі пафосы дәстүрлі қауымдық практикалардың иррационалдылығын (Вебер бойынша "әлемді бөлу") жеңген және өзін ұтымды түсінілген әлеуметтік байланыстардың өзін-өзі жеткілікті торабы ретінде түсінген еркін тұлғаны қалыптастыру идеясында жатыр. Жеке тұлғаның туа біткен мәртебенің тасымалдаушысы ретіндегі менталитеті шарт субъектісінің өзін — өзі тануына, дәстүрлі мұрагерлік артықшылықтар — тең азаматтық құқықтарды бекітуге, "генетикалық" (рулық) сипаттамалардың еркіндігінің болмауына-әлеуметтік таңдау еркіне өзгереді. Бұл уақыт өте келе экономикалық салада өрнектерге ие болатын қоғамдардағы ішкі өзгерістерді тудырады: жалпы жеке емес нарықтың (еңбек нарығын қоса алғанда) жергілікті нарықтары негізінде білім пайда болады, бұл коммуналдық экономиканың оқшаулануын бұзады және дәстүрлі экономикалық емес мәжбүрлеудің негіздерін бұзады; қоғамды ақсүйектік басқарудан "даму диктатуралары" деп аталатын, қоғам үшін автохтонды әлеуметтік топтарға, "элитаның ізашарларына" (М.Вебер) көшу бар, бұл ұтымдылық негізінде экономикалық және саяси өмірді қайта құруды бастайды.

М. Вебер сондай-ақ үстем жүйе, Мемлекет, капиталистік Экономикалық даму мен бюрократия арасындағы өзара байланысты талдап, бюрократияның модернизация мен

рационализация факторы ретіндегі рөлін ашты, бюрократиялық реформаның мемлекет пен саясатты жаңарту құралы рөлін қалай атқаратынын көрсетті].

Модернизация нәтижесінде жеке тұлғаның әлеуметтік түрі өзгереді — дәстүрлі қазіргі заманмен алмастырылады. Дәстүрлі қоғамда Эмиль Дюркгейм көрсеткендей, жеке тұлға әлі тұлға емес. Ол бастапқы қоғамдастықта ерітілген, автономия мен даралықтан айырылған сияқты. Ғалым атап өткендей, бұл адамдардың құрылымдық-функционалдық сәйкестілігіне, олардың әрекеттерінің, сенімдері мен өмір салтының бірдей болуына негізделген механикалық ынтымақтастық. Бұл тұрғыда ол әлеуметтік қатынастардың модернизациясын олардың айырмашылығына, функциялары мен байланысты іс-әрекеттері мен құндылық бағдарларына негізделген адамдардың органикалық қауымдастығына көшу деп түсіндірді. Модернизация нәтижесінде жеке адамның нақты ұжымға жан — жақты бөлінбейтін мүшелігінен алшақтау, тікелей қатынастарды жанама, туыстықты-қалыпты және мүсіндік, жеке тәуелділік қатынастарын функционалды еңбек бөлінісімен алмастыру және т. б..

Модернизация теориясының дамуы

1 кезең

Қазіргі заманғы "модернизация" тұжырымдамасы XX ғасырдың ортасында еуропалық отарлық империялардың ыдырауы және көптеген жаңа мемлекеттердің пайда болуы кезінде тұжырымдалған.

XX ғасырдың ортасынан бастап батыс мемлекеттері мен үшінші әлем елдерінің модернизациядағы рөлі қайта қарастырылды. 40-60 жылдары кең таралған теориялар басқа елдердің модернизациясы үшін ең дамыған — батыс теориялары анықтамалық деп танылды. Модернизация дегеніміз-дәстүрді қазіргі заманға ауыстыру немесе дәстүрлі қоғамнан қазіргі заманға дейін өсу процесі. Сонымен қатар, дәстүр, әдетте, әлеуметтік прогресті тежейтін және оны жеңу және бұзу қажет деп танылды. Барлық елдер мен халықтардың дамуы әмбебап позициялардан қарастырылды — ол бір бағытта жүруі керек, бірдей кезеңдер мен заңдылықтарға ие болуы керек. Модернизацияның ұлттық ерекшеліктерінің болуы мойындалды, бірақ олардың екінші реттік маңызы бар деп есептелді.

2-ші кезең

Екінші кезең (60-70-ші жылдардың соңы) біріншісінің идеяларын сынаумен және қайта бағалаумен ерекшеленді — ғылыми-техникалық революцияға баса назар аударылды, қазіргі қоғамдар көптеген дәстүрлі элементтерді қамтуы мүмкін екендігі мойындалды, модернизация дәстүрді күшейте алатындығын мойындады (с.Хантингтон, З. Бауман). Модернизация тұжырымдамалары коммунистік трансформация теорияларына балама ретінде танылды.

Кейбір зерттеушілер әлеуметтік-экономикалық прогрестің алғышарты ретінде саяси дамудың "тұрақтылығы" мәселесіне ерекше назар аудара бастады. Бір тұрғыдан алғанда, элиталар мен бұқаралар арасындағы диалогтың арқасында тұрақтылық пен тәртіпті қамтамасыз ету жаңғыртудың сәттілігінің шарты болып табылады. Бірақ, мысалы, с.Хантингтон модернизацияның басты мәселесі-халықтың жұмылдырылуы, оның саяси өмірге араласуы және оның мүдделерін артикуляциялау мен біріктіру институттары, құрылымдары мен тетіктері арасындағы қақтығыс деп санайды. Айтпақшы, ол өзгеріс кезеңінде тәртіпті бақылауға қабілетті қатаң авторитарлық режим трансформация үшін қажетті ресурстарды жинақтай алатындығын және нарыққа және ұлттық бірлікке көшуді қамтамасыз ете алатындығын көрсетті[11].

3-ші кезең

80-жылдардың аяғынан бастап — жаңғырту теориясын дамытудың үшінші кезеңінде технологиялық және әлеуметтік озық тәжірибелерді жинақтау және оларды батыстық емес қоғамдардың (А.Турен, Ш. Эйзенштадт) тарихи дәстүрлері мен дәстүрлі құндылықтарымен үйлесімді үйлестіре енгізу негізінде жүзеге асырылатын ұлттық жаңғырту жобаларының мүмкіндігін мойындайды. Сонымен бірге, модернизация

батыстық тәжірибені таңдамай жүзеге асырылуы мүмкін, ал қазіргі заман мен дәстүр арасындағы тепе-теңдіктің бұзылуы өткір қоғамдық қақтығыстар мен модернизацияның сәтсіздіктеріне әкеледі деп танылады.

Дәстүрлерді жеңудің мәні енді олардың түбегейлі қабылданбайтындығында емес, уақыт өте келе әлеуметтік реттеушілер дін немесе қоғамдық прецеденттерге байланысты дәстүрлі қатаң әлеуметтік нормалар мен мінез-құлық модельдері емес, бірақ жеке таңдау нормаларынан туындаған кейбір жағдайларда көрінеді., сондай-ақ жеке құндылықтар мен артықшылықтар. Модернизация процесінде Бұл жағдайлар өндіріс салаларынан күнделікті өмірге ауысады, бұл білім, хабардарлық және қоғамдағы құндылықтардың өзгеруіне ықпал етеді.

Модернизацияның теріс әсерлері бар — дәстүрлі институттар мен өмір салтының жойылуы, бұл көбінесе әлеуметтік ыдырауға, хаос пен аномияға, девиантты мінез-құлық пен қылмыстың өсуіне әкеледі. Кейбір жерлерде бұл әлеуметтік жүйенің ұзаққа созылған дағдарысына әкеледі, оның жағдайында қоғам ауытқулардың жинақталу процесін бақылай алмайды.

Жаңғыртудың теріс салдарын еңсеру құралы ретінде батыстық емес жолмен жүзеге асырылатын жаңғырту нұсқасы ретінде "контрмодернизация" немесе неғұрлым сәтті "баламалы жаңғырту", сондай-ақ жаңғыртуға ашық қарсы іс-қимыл ретінде "анти-модернизация" ұғымы енгізіледі. Жаңғыртуды түсіндіруде европоцентризмнен бас тарту орын алуда, атап айтқанда, жаңғырту ұлттық мәдениет негізінде жүзеге асырылған Жапонияда орын алғандай "батыстандырусыз жаңғырту" тәжірибесі мұқият талданады.

Бұрынғы кеңестік модернизация белгілі бір дәрежеде модернизацияның балама нысаны ретінде танылады, ал Қытай мен ислам фундаментализмінің ерекше жағдайлары модернизация, демократиялық және нарықтық қайта құру баламаларының заманауи нысандары болып табылады. Сонымен қатар, батыстық модернизацияға тең ғана емес, сонымен бірге ғасырдың болашағын анықтайтын арнайы азиялық модернизация жолының болуы туралы пікірталастар бар[13].

Осының салдарынан еуропоцентризмді, батыстықты біртіндеп жеңу, батыстық емес өркениеттер ретінде тану және дәстүрлі қоғамдардың өзіндік мәдениетін ескеру бар. Сондықтан Шығыста да, Батыста да модернизацияның қолайлы жолдары даулы деп танылады, атап айтқанда: қандай басымдықтарды белгілеу керек, немесе экономикалық немесе демократиялық дамуды таңдау керек, басқаша айтқанда, экономикалық даму қазіргі демократиялық процестердің алғышарты болып табылады, немесе, керісінше, экономикалық өрлеудің алғышарты саяси демократияландыру болып табылады ма?

Бірақ мұндай назар тұжырымдама үшін үлкен әдіснамалық салдарға ие: модернизация процесінің өзі енді сызықтық және детерминистік болып саналмайды. Енді ұлттық дәстүрлер модернизация процесінің сипатын анықтайтындықтан және оны тұрақтандырушы факторлар ретінде әрекет ететіндіктен, кең, өзгермелі процесс ретінде қарастырылатын модернизацияның белгілі бір нұсқалары болуы мүмкін екендігі мойындалды.

Алдыңғы қатарлы елдерге еліктеу енді сөзбе-сөз болып қарастырылмайды және жеткілікті кең нысандарда ғана танылады, мысалы, елдер үшін тарихи дамудың белгілі бір фазаларын (әсер ету құралдарын бастапқы жинақтау: капитал, ғылыми білім мен технологиялар, жаңғыртылған нарықтық реформаларды жүзеге асыру және т.б.) қайта секірудің объективті мүмкін еместігі арқылы. Екінші жағынан, Р. Мертон атап өткендей, жүйелік еліктеу міндетті емес және тіпті мүмкін емес. Шын мәнінде, кез-келген ел жаңарып, трансформацияны жүзеге асырады, оның ортасына түскен жаңа элементті өзінің ережелері мен заңдарына сәйкес әрекет етуге мәжбүр етеді. Егер бұл болмаса, онда алушы ел ішкі шиеленіс, әлеуметтік аритмия жолына түседі, құрылымдық және функционалдық шығындарға тап болады.

Сондай-ақ тұлғаның модернизациясы зерттелуде. Әлеуметтанулық зерттеулер негізінде келесі қасиеттерге ие қазіргі заманғы тұлғаның аналитикалық моделі құрылды:

- * тәжірибе, инновация және өзгерістерге ашықтық;
- * пікірлердің плюрализміне дайын болу және мұндай плюрализмді мақұлдау;
- * өткенге емес, қазіргі заманға және Болашаққа бағдар;
- * уақытты үнемдеу, ұқыптылық;
- убежденность в қабілетін ұйымдастыру өмір үшін еңсеруге онымен жасалатын кедергілер;
- * қоғамдық және жеке өмірде мақсатты мақсаттарға жету үшін болашақ әрекеттерді жоспарлау;
- * әлеуметтік өмірді реттеуге және болжауға деген сенім және белгілі экономикалық заңдар, сауда ережелері мен үкімет саясатының арқасында әрекеттерді есептеу мүмкіндігі;
- * әділ бөлу сезімі - сыйақы мүмкіндігінше шеберлік пен үлеске байланысты;
- * ресми білім берудің жоғары құндылығы;
- * мәртебесіне, билік көлеміне және т. б. қарамастан басқалардың қадір-қасиетін құрметтеу.

Социализм мен капитализмнің конвергенциясы атап өтілді: нарықтық экономикасы бар елдер мемлекеттік жоспарлау мен бағдарламалаудың әдістері мен құралдарын көбірек қолданады. Сонымен бірге, Социалистік режимдер сақталған жерде олардың ең тұрақтылары нарықтық механизмдер мен әлемдік нарыққа кірігу арналарын пайдаланады. Модернизация тек кейбір институттар мен жалпыадамзаттық құндылықтарды: демократия, нарық, білім беру, ақылды басқару, өзін-өзі тәрбиелеу, еңбек этикасы және басқаларын заңдастыру процесі ретінде қарастырылатын модернизация теориялары ұсынылған. Бұл іс жүзінде модернизация мен дәстүрліліктің қарсылығын жояды, дәстүрлердің көпшілігі белгілі бір жалпыадамзаттық құндылықтардың нұсқалары екенін мойындайды. Кейбір зерттеушілер тіпті демократияны модернизациялаудың міндеттілігін жоққа шығарады.

"Неомодернизм" теориясына сәйкес демократия, заң және нарық сияқты институционалды құрылымдар функционалды түрде қажет, бірақ олар тарихи тұрғыдан мүмкін емес немесе сызықтық міндетті нәтижелер емес, дегенмен бұл өзгерістердің жалпы векторын бірлескен модернизация бағдарларына жақындатуға мәжбүр етеді. Сонымен бірге әр елдің тарихи және мәдени ерекшелігі өзінің жаңғырту жобасын жасауға мүмкіндік береді.

Экологиялық модернизация теориялары — экологиялық процестерді әлеуметтік процестермен қатар жеделдету

Сонымен, дамыған елдердің қоғамдарындағы қазіргі процестер көбінесе постмодернизация — қазіргі заманға қарағанда басқа материалдық базасы және тіпті басқа да психикалық сипаттамалары бар қоғамның жаңа түрін қалыптастыру деп аталады. Мұндай қоғам постиндустриалды, ақпараттық, технотронды, постмодерлік деп аталады. Дамыған қоғамдардың постмодернизациясы экономикалық тиімділікке, биліктің бюрократиялық құрылымдарына, модернизацияға тән ғылыми рационализмге назар аудармауды қарастырады және адамның тәуелсіздігі, әртүрлілігі және өзін-өзі көрсетуі үшін көбірек кеңістік берілетін адамгершілік қоғамға көшуді білдіреді. Э. Гидденс, атап айтқанда, қазіргі дәуірді әлі де заманауи, бірақ радикалды деп санады және постмодерн дәуірі әлі де басталуы керек деп санайды.

Дәріс 2

Тақырыбы: Қазақстанның модернизациялық бағдарламасына деректанулық және тарихнамалық талдау.

Жоспар:

1. Қазақстанды жаңғырту тарихы бойынша Тарихи деректер
2. Тарихнамадағы Қазақстанды жаңғырту мәселелері.

Қазақстандағы жаңғырту процестерінің деректанулық базасы заңнамалық актілер, Ресми құжаттар, Ел Президентінің жыл сайынғы сөйлеген сөздері және т.б. болып табылады. Мұны барлық деңгейдегі мемлекеттік қызметшілер ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік жаңғырту жүзеге асырылып жатқан бүкіл қоғам, бүкіл халық түсінуі керек. Бірінші.... Біз экономикалық және әлеуметтік жаңғыртудың барынша синхронды екенін ескеруіміз керек. Жаңа өндірістер, білім мен ғылымның жаңа жүйелері, орта таптың дамуы, әлеуметтік кепілдіктердің кеңеюі қазақстандықтардың санасында үлкен өзгерістер туғызады. Бұл әлеуметтік қатынастардың бүкіл жүйесін уақтылы түзетуді талап етеді. Екінші. Шетелдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, жаңғырту процесі азаматтардың белсенділігін күшейтумен, олардың шығармашылық әлеуетін ашумен қатар жүреді. Сондықтан адамдардың өз құқықтары мен бостандықтарын белсенді қорғауға деген ұмтылысы кеңейіп, қоғамның өзін-өзі ұйымдастыру дәрежесі артады. Үшінші. Қазақстанда мемлекет-әлеуметтік жаңғырту процесінің бастамашысы және басты қозғаушы күші. Бүгінгі таңда қоғамда жалпы білім беретін мектептердегі тәрбие процесінің ең алғашқы кезеңдерінен бастап мемлекет деген ережені дамыту маңызды - шексіз донор емес, азаматтардың әл-ауқатының өсуіне жағдай жасайтын серіктес. Мемлекеттің стратегиясы әлеуметтік қорғаудан әлеуметтік прогреске бағытталған. Бұл масылдыққа жол берілмейді дегенді білдіреді. Тек осы жағдайда ғана қазақстандық қоғам патернализм инерциясын еңсере алады. Төртінші. Әлеуметтік жаңғырту жолындағы елеулі кедергі әлеуметтік инфантилизм сияқты кең таралған құбылыс болып табылады. Оның негізінде - 90-шы жылдардағы "жабайы капитализмнің" өтпелі бастапқы кезеңінде "енгізілген" еңбекке деген бұрмаланған мотивация. Бұл әл - ауқатқа жетудің дұрыс емес формулаларын абсолютті түрде көтерді - "аз жұмыс істеу-көп алу", "ауадан ақша жасау" және т.б. әлеуметтік инфантилизмге көбейтілген үй шаруасы модернизацияның тежегіші бола алады. Бесінші. Қазақстанда әлеуметтік жаңғырту БЭК шеңберіндегі интеграциялық процестер аясында жүріп жатыр. Тәуелсіз даму жылдарында Қазақстан әлеуметтік саланы реформалаудың бірқатар параметрлері бойынша ТМД елдерін табысты басып озып, өз әріптестерінен әрі қарай кетті. Бұл зейнетақы, банктік, несиелік және қаржылық жүйелерге, ТКШ, ішінара білім беру мен денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғауға қатысты. Біз масылдық деңгейін едәуір төмендеттік. Сондықтан Қазақстан әлеуметтік реформалардың көшбасшысы ретінде бастаманы өз мойнына алып, Еуразиялық интеграция бойынша біздің барлық әріптестеріміз үшін тартымды әлеуметтік жаңғыртудың тұтас моделін әзірлеуі маңызды. Маңызды ғана емес, ескеру барлық қоңыраулар кезінде орныға модернизационной саясат, бірақ шығара шаралар преломлению жағдай. Әр адам, мамандығы мен лауазымына қарамастан, өзінен сұрауы керек: мен инерцияны ең алдымен өзімде жеңу үшін не істедім? Бүгінгі таңда әлеуметтік жаңғыртудың мақсаты мен мәні, қоғамды жаңа индустриялық-инновациялық экономика жағдайында өмірге дайындау, Қазақстанның үдемелі экономикалық дамуы мен қоғамдық игіліктерді кеңінен қамтамасыз ету арасындағы оңтайлы тепе-теңдікті табу, құқық пен әділеттілік қағидаттарына негізделген әлеуметтік қатынастарды бекіту үшін. Жаңғырту процесі аясында қандай басты міндеттерді шешу керек? Бұл тізім құрғақ және ұзақ болып көрінуі мүмкін, бірақ оны белгілеу керек• жанжалды жағдайлардың алдын-алу, реттеу және шешудің, сондай-ақ бүкіл әлеуметтік қатынастар жүйесінің жұмыс істеуінің әділ

заңдары мен нақты құқықтық нормаларын қабылдаған және енгізген жөн.* Қазақстандықтардың, әсіресе экономикалық белсенді халықтың сапалы әлеуметтік стандарттары мен кәсіби біліктіліктерінің жүйесін әзірлеу және енгізу алда тұр.* Негізінде мемлекет әріптестігінің тетіктері болатын әлеуметтік-еңбек қатынастарының тиімді моделін құру маңызды, жеке сектор және кәсіби бірлестіктер.* Қазақстандықтардың өміріндегі өзін-өзі ұйымдастыратын бастамаларды, оның ішінде жергілікті өзін-өзі басқару органдарын дамыту, азаматтардың әлеуметтік бастамаларын іске асырудың пәрменді құралы болуға тиіс азаматтық қоғам институттарын "жаңғырту" керек.* Алда қазақстандық қоғам өмірінің ақпараттық құрауышын арттыру, азаматтарды ақпараттандыру мәселелерінде де, мемлекет пен халықтың тұрақты "кері байланысын" нығайту мәселелерінде де интернет-технологиялардың мүмкіндіктерін кеңейту тұр.* Орта таптың үздіксіз өсуіне жағдай жасау маңызды, инновациялық экономиканың негізгі қозғаушы күші - креативті таптың пайда болуы мен дамуы.* Масылдық және әлеуметтік инфантилизм сияқты құбылыстарды еңсеру, жеке тұлға мен бизнестің жоғары жауапкершілігіне, еңбек қатынастарының барлық субъектілерінің мемлекетпен әріптестік өзара іс-қимылына негізделген еңбек қызметі мен игілікке жаңа уәждемені енгізу.* Жаңғыртудың маңызды аспектісі - Қазақстанда биліктің барлық деңгейлеріндегі сарапшылар мен менеджерлердің кәсіби корпусымен "тігінен" және "көлденеңінен" құрылған әлеуметтік процестерді басқарудың тиімді мемлекеттік жүйесін құру. Дәл осы міндеттерді шешуге барлық мемлекеттік органдар бағдарлануы тиіс. Модернизация процесінің сәттілігі көбінесе оның қандай принциптерде жүзеге асырылатындығына байланысты. Біріншіден, бұл эволюция принципі. "Алға жүгіру" болмауы керек. Әлеуметтік саладағы барлық өзгерістер Қазақстан экономикасының даму деңгейіне және мүмкіндіктеріне сәйкес келуі тиіс.

Жаңғырту процесінің алгоритмі артта қалған салаларды, өңірлерді, салаларды, әлеуметтік топтарды қолда бар стандарттар мен әлеуметтік даму көрсеткіштеріне "тартуға" негізделуі тиіс. Екіншіден, жалпы жауапкершілік принципі. Мемлекет қана емес, оның барлық басқару деңгейлері, сонымен қатар жеке құрылымдар, бүкіл қоғам әлеуметтік модернизацияның барысы мен нәтижелері үшін жауапкершілікті бөлісуі керек. Жаңғыртудың табысты болуы үшін әрбір азаматтың өз Отанына пайдалы болуы өте маңызды. Жаңғырту барлық қазақстандықтарға қажет. Тек осы түсінікпен кең қоғамдық консенсус пен табысқа қол жеткізуге болады. Үшіншіден, серіктестік қатысу принципі. Барлық жұмыс мемлекеттің, бизнестің және азаматтардың тығыз өзара іс-қимылы негізінде құрылуы тиіс. Мұндағы биліктің міндеті-мемлекет, қоғам және жеке тұлға мүдделерінің ұтымды тепе-теңдігін қамтамасыз ету. Бұл шынайы әділеттілік. Әлеуметтік әріптестікті белсенді дамыту, мемлекеттік емес сектордың елді, ең алдымен әлеуметтік саланы жаңғыртуға қатысуын кеңейту үшін жағдай жасау маңызды. Төртіншіден, ЫНТАЛАНДЫРУ қағидаты. Мемлекет қазақстандықтардың өмір сүру сапасын өз бетінше жақсарту алуы үшін жағдай жасайды. Мемлекеттік әлеуметтік қолдау алушыларға оларды еңбек, шығармашылық және қоғамдық белсенділікке ынталандыру үшін жіберіледі. ИЯ, мемлекет онсыз мүмкін емес жерлерде көмектеседі. Бірақ азаматтың өзі жасай алатын нәрсені өзі жасауы керек. Бүгінгі таңда әлеуметтік дамудың жаһандық тренді "ЖАЛПЫҒА ОРТАҚ ЕҢБЕК ҚОҒАМЫНА" көшу болып табылатынын тағы да атап өткім келеді. Сондықтан адал еңбекке ынталандыруды әзірлеу, еңбек жетістіктерін қоғамдық көтермелеу жүйесін құру-Қазақстандағы әлеуметтік жаңғыртудың негізгі мәселелерінің бірі. Бұл туралы маған қазақстандықтар бірнеше рет айтқан болатын. Бесіншіден, кәсібилік принципі. Қабылданатын барлық шешімдер мұқият есептеліп, әлемдік тәжірибені зерделеу негізінде ғылыми пысықталған орындылығын ескере отырып қабылдануы тиіс. Міндеттер мен қағидаттарды дәл осындай түсінуді әлеуметтік жаңғырту процесінің негізіне қою керек.

2 модернизация феномені өзінің анықтамасы бойынша ескі және жаңа пайда болған құрылымдардың қақтығысының МӘНІ БОЛЫП ТАБЫЛАДЫ. Бұл процесс тұрақты,

өйткені дүниежүзілік тарихи эволюция динамикасы үздіксіз. Алайда, әр кезең жаңа модернизация идеялары мен тұжырымдамаларының векторын құруға серпін беретін білімді қалыптастырады. Демек, алдыңғы тәжірибе неғұрлым жан-жақты және терең талданған сайын, болашақта әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-мәдени және саяси мультипликативті әсерге қол жеткізіледі. Айта кету керек, бұл мәселенің өзіндік тарихнамалық дәстүрі бар. Алайда, қазіргі тарихнамада осы тәжірибенің барлық бөліктері мен бұрыштары мұқият зерттелмеген. Мысалы, соғыстан кейінгі жылдар немесе "Хрущев декадасы", "тоқырау" деп аталатын жылдар әлі де Қазақстан тарихшыларының зерттеу ізденісіне нашар енгізілген және көбінесе ғылыми-танымдық қызығушылықтың шетінде қалып отыр. Соғыстан кейінгі кезең қазақстандық кеңестік тарихнамада "ажыратылған" болып шықты. 1950 ж.-1960 ж. кеңес халқының бейбіт жасампаз еңбегін дәріптейтін, бірақ қазақстандық қоғамның әлеуметтік-экономикалық тарихының осы жағының мәнін толық ашпаған санаулы еңбектер пайда болды. Республика экономикасын партиялық-мемлекеттік басқару, республиканың соғыстан кейінгі әлеуметтік-экономикалық даму бағытын әзірлеу, оның экономикалық дамуының өзіндік ерекшеліктері, республиканың Бүкілодақтық интеграциядағы нақты рөлі мен орны мәселелеріне келетін болсақ, бұл тақырыптар кешенді түрде дамымаған.

Соғыстан кейінгі кезеңде Қазақстанның экономикалық дамуының жекелеген аспектілері қазақстандық тарихнамада зерттеу объектілеріне айналды. Жарияланымдар мен қорғалған диссертациялар саны бойынша олар жеткілікті дәрежеде дамыған сияқты. Алайда, кеңес дәуіріндегі барлық дерлік тарихшылар партиялық қысымның қысымын бастан кешірді және олардың зерттеулері марксистік-лениндік идеологияның прокрустово төсегіне нақты сәйкес келді. Кеңес мемлекеті идеологиялық нұсқаулар берді, нақты тарихи зерттеулерден бұрын не жақсы және не жаман екенін көрсетіп, бағалау жүргізді. Кеңес дәуіріндегі тарихшылар өздерінің жарияланымдарын алдын-ала дайындалған, мұқият тексерілген нәтижелерге шығарды. "Дамыған социализм дәуірінің" материалдық-техникалық базасы біз зерттеген кезеңде құрылды және оны тарих ғылымының оң тұжырымдарымен ғана растауға болады. Бұл жағдайларға байланысты ол зерттелетін кезеңнің барлық шындықтарын объективті түрде көрсете алмағаны анық.

Егер зерттелетін тақырып бойынша ғылыми әдебиеттің бүкіл корпусын қарастыратын болсақ, онда бір-бірінен үш ерекше (теориялық және әдіснамалық негізде, тұжырымдамалық және дереккөз базасы бойынша) жарияланымдар тобын бөлуге болады. Біріншісіне шетелдік, негізінен Батыс тарихнамасы кіреді. Екінші топ кеңес ғалымдарының еңбектерімен ұсынылған. Үшінші топты посткеңестік кеңестіктегі қазіргі заманғы зерттеушілердің (негізінен ресейлік және қазақстандық) жұмыстары құрайды.

Шетелдік тарихнамада зерттеліп отырған кезеңдегі Қазақстанның экономикалық дамуын бағалауда республиканың экономикалық дамуының Батыс тұжырымдамаларының екі бағыты нақты белгіленген. Бірінші бағыттың өкілдері Қазан идеалдарының өміршеңдігіне сенді, Орта Азия мен Қазақстан халықтарының экономикалық прогресіне назар аударды, республикалардағы экономикалық өзгерістердің көпшілігін оң бағалады – қазақстандық зерттеушілер оларды "оптимистер" деп атады, кеңестік тарихнамада оларды "объективтік бағытқа" жатқызды. Екінші бағыттың жақтаушылары КСРО-ның да, Қазақстандағы кеңестік режимнің де қысқа өмір сүруі туралы айтты, сондықтан олар кеңестік тарихнамада "пессимистерге" жатқызылды.

Екі бағыт та әсіресе англо-американдық тарихнамада нақты көрсетілген. Бірінші бағыттың өкілдері Қазақстандағы әлеуметтік-экономикалық саясатты негізінен "әл-ауқаттың отаршылдығы" деп сипаттайды. Ағылшын советологы Майкл Ривкин былай деп жазады: "әл-ауқаттың отаршылдығы-республикалар қазір пайдаланылмайды, бірақ олардың саяси тәуелділігін сақтау үшін субсидияланады... Мәскеудің көмегімен және Мәскеудің басшылығымен олар әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан Бүкілодақтық даму деңгейінен біршама артта қалған қазіргі заманғы бауырлас ұлттарға айналды". 1940-1960 жылдардағы экономикалық жаңғыртудың қорытындыларын бағалай отырып және 1970 жылға қарай

Қазақстанның экономикалық әлеуетін сипаттай отырып, Батыс зерттеушісі Зев Кац (кеңестік ұлттар туралы ағылшын тіліндегі анықтамалық кітаптың авторы): "республиканың орасан зор табиғи ресурстары бар – мұнай, газ, темір кені және көмір. Дәл осы жерде тың жерлер жыртылды. Өнеркәсіп өнімінің жалпы көлемі бойынша Қазақстан КСРО-да Ресей мен Украинадан кейін үшінші орында тұр. Мұнда экономиканың даму қарқыны жалпы елге қарағанда жоғары. Жан басына шаққандағы электр энергиясын өндіру бойынша Республика Италиядан асып түседі және Франциядан сәл төмен. Сауда айналымы бойынша ол Орталық Азияның барлық республикаларының алдында, тек Ресейден кейін".

Шетелдік кеңесологиядағы екінші бағытты жақтаушылар Қазақстанның экономикалық даму нәтижелерін оң бағаламайды. Ағылшын зерттеушісі Ги Имарт былай деп қорытындылады: "үнемі құлдыраудың алдында тұрған Кеңес экономикасы отарлық модельге сәйкес келеді. Қазақстан-негізінен шикізат экспорттайтын ел. КСРО-ға қатысты "отарлық империя" термині оның өзіне тән ерекшелігін атап көрсетеді, атап айтқанда: КСРО-да славяндар мен славяндар арасындағы теңсіздік". Тереза Раковска-Хармстоун аймақтағы экономиканы басқарудың ерекшелігін сипаттай отырып, былай деп жазды: "республикалар барлық егемендік құқықтарын ресми түрде пайдаланғанына қарамастан, орталық басшылық олардың юрисдикциясының артықшылықтары мен шектеулерін дербес анықтайды: экономикалық өмірдің негізгі салалары жергілікті биліктің тікелей бақылауынан шығарылады" [5, 83]. Оған зерттеуші С. Л. Берг: "капитал салымдарына келетін болсақ, 1970 жылдары Орталық Азияның дамуына инвестициялар азайды. Бұл қаражат Орталық Азия республикаларын ауыл шаруашылығына мамандандыруды жалғастыратындай, олардың дербестігі мен өзін-өзі қамтамасыз етуін болдырмайтындай етіп пайдаланылды". Британдық экономист Питер Цвигтің "этноөңірлік әлеуметтік-экономикалық бытыраңқылық және кеңестік бюджет саясаты" атты жұмысында Қазақстан 1950-1970 жылдары өзінің таза аграрлық дамуын жалғастырғаны атап өтілген. "РСФСР мен Қазақстанның осы кезеңдегі этноөңірлік дамуының ортақ ерекшелігі экономикадағы модернизация процесінің белгілі бір белгілері болды" [7, 392].

Әр түрлі ұрпақтардың неміс авторларының зерттеулерінің басым көпшілігінде Кеңестік Қазақстанның экономикасы отаршылдық сипатқа ие (Г.Шпенглер, Б. Хайт, Э. Беттхер, Г. Вагенлер, К. Бойме және т. б.). Бұған КСРО құрамындағы Қазақстанның экономикалық дамуы оң позициялардан көрініс табатын Э. Гизе мен Г. Штайгельдің жұмыстары жатпайды.

Осы бағыттағы зерттеулерде мынадай сюжеттер нақты бақыланады: Қазақ КСР Кеңес Одағының отарлық, шикізаттық және аграрлық перифериясы ретінде бағаланады, экономиканы басқарудың дербес емес сипаты, жаңғырту белгілерінің болуы атап өтіледі, КСРО-ның ыдырауы болжанады.

Екінші топты – кеңестік тарихнаманы қарастыра бастағанда, бізді қызықтыратын мәселелердің көріну дәрежесі өте жоғары болғанын және қалыптасқан тарихнамалық дәстүрдің болуы туралы айтуға мүмкіндік беретінін бірден айту керек.

Шынында да, егер біз Кеңес қоғамының тарихына жүгінетін болсақ, онда әлеуметтік-экономикалық штудиялардың кеңейтілген контекстінде де, неғұрлым сараланған жанрлық сюжеттер аясында: өнеркәсіп пен жұмысшы табының тарихы, әлеуметтік құрылым және әлеуметтік қатынастар, аграрлық тарих және т.б. жазылған жұмыстардың көптігі байқалады. Кейбір зерттеулер "КОКП тарихы", басқалары "КСРО тарихы" белгісімен өтті. Тарихи-партиялық зерттеулер тарихи зерттеулердің маңызды қабаттарының бірін құрады. Бұл массивтің бірінші кіші тобы-бұл тарихи-партиялық еңбектер, олар бүкіл КСРО мен Қазақстандағы экономиканың дамуын партиялық басқару тәжірибесін қарастырды [9], және ұқсас мәселелер бойынша көптеген диссертациялар қорғалды.

Егер модернизацияның өзі туралы мүлдем бөлек мәселе ретінде айтатын болсақ, онда ол тарихнамалық ландшафтта тіпті әлсіз фототениялар түрінде де пайда болған жоқ. Және бұл түсінікті. Шынында да, кеңестік тарихнама идеологиялық және саяси мағыналармен

шектеліп, өзінің тұжырымдамалық және категориялық аппаратына "модернизация" сияқты анықтамаға мүлдем жол бермеді. Соңғысы қоғамның саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени ұйымының дүниежүзілік-тарихи эволюцияның алдыңғы шебіндегі елдердің даму векторына "сәйкес келуге" мүмкіндік беретін осындай өзгерісін білдіреді.

Кеңес Одағы, 1920 жылдардың аяғынан бастап жүзеге асырды. іс жүзінде "модернизациядан" басқа ештеңе жоқ (әйгілі Сталиндік қондырғыны еске түсірейік: "біз алдыңғы қатарлы елдерден 50-100 жылға артта қаламыз, біз бұл қашықтықты 10 жылға жүгіруіміз керек"), өзінің идеологиялық казуистикасында оны "екі жүйенің жарысы" ретінде ұсынды, сонымен қатар Батыс технологияларының параметрлеріне деген ұмтылыс "коммунизмнің материалдық-техникалық базасын салу" деп аталды.

Осы тұжырымдамалық хабарға сүйене отырып, тарихи зерттеулердің қызметі анықталды. Олардың мақсаты ғылыми және танымдық емес, тек практикалық міндеттер-қоғамдық санада экономикалық дамудың кеңестік моделінің шешілмейтіндігіне, оның таусылмайтын әлеуетіне деген сенімді бекіту болды.

Соғыстан кейінгі тарихнама бұл идеологиялық тапсырманы, олар айтқандай, шиеленіспей орындады. Ол әкімшілік-командалық жоспарланған экономиканың бұрын-соңды болмаған тиімділігі туралы мифке кез-келген ықтимал сынға иммунитет берген Ұлы Отан соғысындағы Жеңіс сияқты күшті дәлелге жүгінуі мүмкін. Әрине, бұл сын тек "Батыс буржуазиялық тарих бұрмалаушыларынан" туындауы мүмкін. Кеңестік тарихнамаға келетін болсақ, ол сталиндік террормен шектеліп, Аллилу жүйесіне сыйғыза алды.

Алайда, бұл тарихнамалық кезең "қара шұңқырға" айналмады, өйткені оны бүгінгі неофиттер түсіндіреді. Осы уақытта қазіргі зерттеушілердің назарына лайық көптеген жұмыстар жазылды. Біз, әрине, "марксизм-ленинизм-сталинизм" баннерінің апологетикасы туралы емес, көптеген фактілер мен дәлелдер түріндегі нақты тарихи материал туралы айтып отырмыз. Барлық фактология ғылыми-зерттеу процедурасы барысында нақты априорлық догматика бастапқы білімімен расталуы үшін идеологиялық селекцияның ең кішкентай елегінен өткендігі анық.

Соғыстан кейінгі тарихнама] ғылыми айналымға енгізілген білімнің едәуір бөлігі таңқаларлық түрде соғыстан кейінгі тарихнамаға жүгінбестен ашылмаған осындай ерекше ойлау материалын өзінің жаңа "теориялық және концептуалды рентгенімен" жарқырап "береді.

Белгілі болғандай, тарих ғылымының тарихында 1950-ші жылдардың екінші жартысынан бастап ерекше кезең ерекшеленеді, оның басталу нүктесі КОКП-ның XX съезі болды. Әрине, әлеуметтік-экономикалық мәселелерді зерттеу сапасының өзгеруі осы кезеңде, ең алдымен, қоғамдық-саяси процестердің тұрақсыздығымен анықталды. Бірақ, сонымен бірге, бұл жерде доминанттың рөлін "Хрущев декадасы" (1953-1964 жж.) "реформаторлық идеяларға" соншалықты қаныққан, сондықтан еркін немесе еріксіз тарихнама идеологиялық және насихаттық құралдардың ажырамас бөлігі бола отырып, кейбір жағдайларда Кремльдің инновацияларын ақтауы керек еді, ал басқаларында "сталинизмнен қатал консерваторларға" күресті жариялау керек еді.

Дәл осы кезеңде "Б" тобының салаларын (тұтыну заттарын өндіру) неғұрлым жедел дамыту мүмкіндігі, экономикалық тәртіпті ынталандыруға көбірек назар аудару қажеттілігі, ауыл шаруашылығы мен ғылыми-техникалық саясатқа инвестициялық ағындарды кеңейту туралы "жаңа саяси экономиканың" тезисін болжаған тарихи зерттеулер пайда болуы кездейсоқ емес. Сталиндік казуистиканы тарататын Тарихи басылымдармен салыстырғанда, бұл еңбектер радикалды тарихнамалық бағыт ретінде қабылданды.

Алайда, әрдайым Мемлекеттік (яғни саяси) басқарылатын тарихнамада болғандай, ол көп ұзамай партия рұқсат берген жаңа тапсырыс алды. Тарихи зерттеулер партияның жаңа бағдарламасына енген Әлеуметтік утопияларды аша бастады. Осыған байланысты, мысалы, совнархоздар туралы жарияланымдар мен диссертациялар экономиканың аумақтық-салалық ұйымының түбегейлі жаңа құрылымдары ретінде пайда болады.

"Ауылдың урбанизациясы" туралы жұмыстар қала мен ауыл арасындағы айырмашылықтарды жою туралы коммунистік тезистің материализациясы ретінде шығады. Тағы бір Хрущевтің максимі" ақыл-ой мен физикалық жұмыс арасындағы сызықты жою " туралы осы кезеңде қоғамның әлеуметтік құрылымына арналған еңбектерде көптеген аспектілерде ойнайды. Меншіктің мемлекеттік формасының колхоз-кооперативті, ірі өндірістен шағын, Мемлекеттік сауда-саттықтан нарықтық саудаға қарағанда "объективті" артықшылықтары туралы тезис аясында кеңшар құрылысының тарихы, жұмысшы табының аграрлық тобын қалыптастыру, өндірістің ірі шоғырлануының сәтті прецеденттері сияқты мәселелерді қою белсенді түрде басталды. аграрлық және индустриалды материалдық өндіріс салаларында.

1954 жылдың ақпан айының соңы мен наурыз айының басында КОКП ОК пленумы болып өтті, ол елде астық өндірісін ұлғайту және Тың және тыңайған жерлерді игеру туралы мәселені талқылады. "Тың эпопеясы" деп аталатын 1960-жылдардың тарихнамасында – 1980-жылдардың басында тұтас бағыт қалыптастырды. Осы тақырыптағы жарияланымдардың көптігі пайда болды, көп ұзамай тың тарихнамасы бойынша монографиялар мен диссертациялар пайда бола бастады, олар кем дегенде минималды дозада белгілі бір сыни материал тартылған жарияланымдардың жоқтығын тағы бір рет анықтады. XX съездің тарихнамасы "Американы сүт, май және ет өндіру үшін қуып жету және басып шығару" ұранымен идеологиялық қамтамасыз етті!». Осы тақырыпты ашуға бағытталған жұмыстар батыл пікірлерге толы болды. Бұл жағдайда ғылыми этика тұрғысынан қорлау, тіпті олардың авторларын кінәлау қиын және дұрыс емес. Айтпақшы, бұл жерде КОКП-ның XX съезінен кейінгі кезең "еру" деп аталғанымен, жүйе әлі де өзінің қарсыластарын ғана емес, сонымен бірге жай "ойлаушыларды" аяусыз жазалауды жалғастырғанын еске салу орынды болар еді. Ол Сталиннен қашып кетті, бірақ сталинизмнен емес. КСРО КГБ мәліметтері бойынша 1957-1985 жж. КСРО ҚК-нің 70-бабы бойынша Кеңеске қарсы үгіт және насихаттау үшін 8 мыңнан астам адам сотталды, оның ішінде 1957-1960 жж., яғни "еру" кезеңінде – 4676 адам. Бірақ егер тіпті диссиденттің қудалауына қарамастан, зерттеушілердің когортында идеологиядан кем дегенде бір неконформист немесе бүгінгі лексикон, диссидент болса да, ол басқаша жаза алмайтын еді. Шынында да, оның санасында ондаған жылдар бойы, мектеп пен институт орындығынан бастап, экономикалық өсуді түсіну мен қабылдаудың Социалистік стереотиптері енгізілді. Соңғысының өлшемдері таза сандық, яғни экстенсивті, сипаттамалары – "көп", "аз" немесе "өсу", "төмендеу" болды. Сапалы немесе құрылымдық параметрлерге келетін болсақ, бұл маркерлерге аз адамдар қызығушылық танытты. Бірақ егер мұндай қызық болса, онда ол олармен таныса алмады. Мұндай ақпарат әрдайым жабық сипатта болды, оны "өте құпия" немесе "қызмет көрсету үшін" грифтері тыйым салды, немесе, көбінесе, ол болған жоқ, өйткені кеңестік экономикалық және статистикалық ғылым иррационалды нарықтық емес экономиканың тәні бола отырып, оның барлық аномалияларын Айнадай көрсетті. Соңғылары әртүрлі инсинуациялармен және "айла-амалдармен" жабылғаны түсінікті. Басқаша айтқанда, объективті ақпаратқа жүгіну мүмкіндігінен айырылған зерттеушілер өз еңбектерінде ресми статистиканың кемпірқосақ бағаларын шығарды. Демек, сол жылдардағы жарияланымдардың оптимистік үні. Бастапқы білімді бұрмалау жеткілікті нәтиже берді. В тоталитарном мемлекетте тарихи ғылым, ол горестно баяндап, ұмтылмаған рөліне покорной служанки правящего режимі. Демек, оған мифтік шығармашылықтың ең күшті шақырулары тән. Әсіресе күрделі қиялдар кеңес қоғамының "коммунистік құрылыстың" кезеңдеріне қатысты орналасуын талап етті. Ш. 1939 жылы наурызда ВКП(б) XVIII съезін ашқан Молотов салтанатты түрде: "біз жаңа дәуірге, социализмнен коммунизмге біртіндеп көшу дәуіріне кіру үшін негізінен құрылыс жұмыстарының тұтас дәуірін аяқтадық" деп жариялады. ВКП(б) XVIII съезіне арналған партияның жаңа бағдарламасының жобасын әзірлеу мақсатында И. Сталиннің басшылығымен комиссия құрылды. Алайда, соғыс бұл процесті тоқтатты және ел басшылығында құрылған миф конституциялауға уақыт болмады. Н.

Хрущев бұл мифті Коммунистік Партияның XX съезінде қайта тірілтеді. Оның трибунасынан сөйлеген жаңа жемшөп елі: "КСРО-ның жаңа Конституциясы (1936 ж.) қабылданған кезде социалистік жүйе халық шаруашылығының барлық салаларында жеңіске жетіп, нығая түскені белгілі. Бұл дегеніміз, сол кездің өзінде біздің елімізде социалистік қоғам негізінен құрылды... сондықтан бізде социализмнің негізі ғана салынған деп айту коммунистер мен барлық кеңес адамдарынан бас тартуды білдіреді...". Сондықтан Н.баяндамасында нақты көрсетілген мифологеманың одан әрі дамуы. Хрущевтің "Ұлы Октябрь социалистік революциясының қырық жылдығы", онда "коммунизм енді алыс болашақ емес, оның керемет жарқын ғимараты халықтардың көз алдында айқын көрінеді" делінген.

1950 жылдардың аяғы – 1960 жылдардың басындағы елдің жетістіктері (ел экономикасының өсуі, 1957 жылы Жердің жасанды спутнигін ұшыру және 1961 жылы ғарышқа алғашқы Адам, Тың және т. б.) н. Хрущевті одан да үлкен эйфорияға ұшыратты, бұл жаңа утопияның "алға жылжуын" бастауға итермеледі.

Миф дереу тарихнамамен тарихнамамен тарала бастады, ол КСРО тек модернизацияланған Батыс қоғамдарын қуып жетуге тырысады деген ойға жол бермеді. Енді тарихнамада Батыс Кеңес елдерінен артта қалды деген түсінік пайда болды, бұл бүкіл әлемге адамзатқа бұрын белгісіз даму жолын көрсетеді. Әлемдік тарих тағдырындағы КСРО-ның мессиандық рөлі тарихнаманың дамуының осы кезеңінде басты сюжетке айналады. Осы кезеңдегі зерттеушілердің жұмыстары баяндалған сюжеттерден тыс қалмайды.

Хрущевтің онкүндігінің қайғылы аяқталуымен қоғам дағдарысқа тән шындықты айқын көрсете бастады. Бұл жағдайда "коммунизмнің жарқыраған биіктіктері" туралы айту, кем дегенде, ақымақтық болды. Талап етілген поумерить насихаттық дүрбелең. Басқаша айтқанда, "артқа өту" қондырғысы жіберіліп, "Алға жүгіру" айыпталды. Тарихнаманың партиялық директивасы аясында "Хрущевтің ерікті әдістерін" сынға алуға рұқсат етілді. Конъюнктураның желін ұстап үлгермеген идеологиялық бақылаудың әлсіреу сәтін қолдана отырып, жекелеген зерттеушілер өз еңбектерінде кеңестік экономикалық жүйенің және оны басқару институттарының ақауларын сынға алды].

Осыған байланысты Хрущевтің Утопиясы "1980 жылдардағы коммунизм" мерекесіне қатысты қатты сынға ұшырады, ол зерттеулерде айтылғандай, Кеңес адамдарын адастырды. Елдің жаңа басшылығы партиялық және мемлекеттік номенклатураның Хрущевтің бірқатар инновациялары мен шарахандарынан шаршағанын және тек бір нәрсені-тұрақтылық пен болжамдылықты, сондай – ақ оның әл-ауқатының кепілдіктерін күтетінін жақсы түсінді. Алайда, л. Брежнев пен оның серіктестері дәстүрлерге сүйене отырып, "саясатты жаңарту" процесін сахналауға мәжбүр болды. Мұның айқын символдары 1960-шы жылдардың екінші жартысындағы реформалар болуы керек еді. барлық алдыңғы және кейінгі реформалар сияқты, олар, негізінен, құлдырауға жақындаған экономикалық дамудың жалпы бағытын өзгерте алмады. Алайда, 1980 жылдардың ортасына дейін, яғни "Қайта құру" кезеңінің тарихнамасына дейін зерттеушілер 1965 жылғы реформалардың әсері 9-бесжылдықтың басында (1970 жылдардың басында) "дем шығарылғанын" байқамады және оларды КОКП-ның экономикалық саясатындағы "тарихи кезең" деп санауды жалғастырды. Сонымен бірге, тарихи әдебиеттің сентенцияларына қарамастан, кәсіпорындар мен салаларды шаруашылық есепке ауыстыру жүзеге асырылмады, кәсіпорындардың тәуелсіздігі сол жоспарлау, салалық басқаруды орталықтандыру және әкімшілік-бюрократиялық аппарат арқылы бұғатталды. Ауыл шаруашылығында да реформалар қойылмады, бірақ бұл туралы, өнеркәсіптегі сәтсіздіктер сияқты, тарихшылар 1980-ші жылдардың екінші жартысынан бастап толық сөйлей бастайды.

Елдің Брежнев кезеңінің жаңа мифі "дамыған социализм" тұжырымдамасы болды. Соңғысы ұлттық-мемлекеттік мүдделер мен сол кезде 18 миллионнан астам адам болған партиялық-мемлекеттік шенеуніктердің мүдделері арасындағы ымыраға айналды. Кеңес

қоғамының даму кезеңін "дамыған социализм" кезеңі ретінде анықтау динамикаға, сонымен бірге тұрақтылыққа бағытталған. Тұрақтылық, өйткені мұндай мәлімдеме коммунизмге серпіліс пен басқа да көтерілістерді қажет етпеді. Өйткені, "дамыған социализм" идеологтары ғылыми-техникалық революцияны түбегейлі қайта құрудан, экономикалық механизмнің Сталиндік алгоритмін бұзудан аулақ бола отырып, әлеуметтік-саяси парадигма аясында жүргізуге болады деп сендірді.

Сонымен бірге, тұжырымдама әлеуметтік организм динамикасының елесін де ұсынды. 1977 жылғы Конституцияға сәйкес оның мазмұны келесідей көрінді: "Кеңес мемлекетінің ең жоғарғы мақсаты – қоғамдық коммунистік өзін-өзі басқару дамитын тапсыз коммунистік қоғам құру. Социалистік жалпыхалықтық мемлекеттің негізгі міндеттері: коммунизмнің материалдық-техникалық базасын құру, Социалистік қоғамдық қатынастарды жетілдіру және оларды коммунистікке айналдыру, коммунистік қоғамның адамын тәрбиелеу, жұмысшылардың материалдық және мәдени деңгейін арттыру...".

Осылайша, виртуалды болғанымен, мақсаттар белгіленді. Тарихшы ғалымдар мен экономистер "нақты тарихи зерттеулердің" көптеген контекстерінде қоғамның 1977 жылғы Конституцияның кіріспесінде "дамыған социализм шындығын" кодификациялау ретінде жазылған азимуттарда алға жылжып келе жатқанын дәлелдеуге шақырылды [27]. Сонымен бірге, ел экономикасы прогрессивті қозғалысты, тіпті оның кең мағынасында да жоғалтты және тоқырау-дағдарыс жағдайының ерекшеліктерін айқын көрсетті. Бірақ тарих ғылымы бұл үрдістерді "байқамады".

"Қайта құру" кезеңінің тарихнамасы сапалы жаңа мазмұнға ие. Келесі Реформацияны ақтау үшін бұрынғы режимдермен байланысты құбылыстар мен процестерді жоққа шығару қажет болды. Алайда олардың сыны абсолютті емес, селективті, яғни таңдамалы сипатта болды. 1946-1953 жылдардағы экономикалық даму кезеңі (Сталиндік кезең) "қайта құру" тарихнамасында аяусыз жеңіліске ұшырады, ал "Хрущев декадасы" "Брежнев тоқырауының" шыңында "қайғылы блокталған әлеуметтік реформа", "1980 жылдардағы қайта құрудың жаршысы" және т. б. "Тоқырау жылдарға" келетін болсақ, 1980-ші жылдардың екінші жартысындағы тарихи әдебиетте. 1965 жылғы "Косыгин" реформасының сәтсіздігінің себептері ерекше егжей-тегжейлі қарастырылды. сыншылар ең маңызды сәттен басқа кез-келген аспектіні назардан тыс қалдырмады: реформалар мүлктік қатынастардың және олардың барлық институционалды инфрақұрылымының абсолютті иррационалдылығына байланысты құлдырауға ұшырады.

Алайда, бұл аксиоманы тек посткеңестік тарихнама толық біледі. 1980 жылдардың аяғындағы тарихнаманың кейбір прецеденттерін оның тұжырымдамалық бастаушысы деп санауға болады және бұл кездейсоқ емес, өйткені дәл осы кезеңде "социалистік нарық", жалдау мен кооперативті меншіктің әртүрлі түрлері және жеке меншік институтының элементтері ретінде жеке қызмет (және іс жүзінде квазиформалар), "Қытай тәжірибесі", "біздің даңқты НЭП өткеніміз" және т. б. Бұл, содан кейін әлі де ұялшақ тарихнамалық тәжірибелер көп ұзамай кеңестік модернизация моделінің тәжірибесін түсінуге тырысқан "жаңа әдебиетті" тудырды.

Біздің заманымыздың "әшкерелейтін тарихнамасы" кеңестік тарих ғылымының мифтерін дамыта отырып, кейде өзінің әскери нигилизміндегі агрессивті стереотиптерді жүктейді. Бұл мағынада ол өзінің шығармашылық әлеуетін жиі жоғалтады, өйткені кез-келген өткен, тіпті ең қайғылы немесе жансыз болса да, тәжірибе бар, сондықтан оны зерттеу үлкен танымдық және нақты қолданбалы мағынаға ие. Біз мұны түсінбейінше, біздің тарихнамamız әрқашан "әшкерелейтін" болып қала береді, қоғам үшін сындарлы ойлау материалын шығара алмайды. Бұл 1940-1970 жылдардағы кеңестік модернизация проблемасының тарихнамасымен толық байланысты. мұнда нақты екпіндер әлі орнатылмаған, әртүрлі тәсілдер мен нұсқалар, тұжырымдамалық және категориялық көзқарастар мен теориялық және әдіснамалық түсіндірулер келісілмеген. Демек, қоғамның осы тарихи кезеңмен болжанатын білімді өзінің ағымдағы және, ең бастысы, перспективалық дамуына біріктіруге мүмкіндігі жоқ. Бір сөзбен айтқанда, қарастырылып

отырған кезеңдегі кеңестік модернизация тәжірибесі зерттеулердің объективтілігі қағидаттарына қарқынды және барабар болуды талап етеді. Осы бас шығару және қорытындысын қысқаша экскурс тарихнама мәселелері.

Индустрияландыруға байланысты қазақ қоғамын қайта құрылымдаудың жалпы мәселелерін көптеген авторлар С.Д. Асфендиаров Қазақстанның ғылыми тарихын құруға үлкен үлес қосты. Ол көшпенді мәдениеттің өркениеттік тұтастық ретіндегі мәні туралы пікірталастарды алғашқылардың бірі болып талдады, аграрлық тарихтың әлеуметтік аспектілерінің ең ірі зерттеушілері Г. Ф.Дахшлейгер, к. н. Нұрпейісов, А. Б. Тұрсынбаев және т. б. этникалықты алдын ала зерделеудің қазіргі заманғы сынын айтты. Кеңестік феминизация тақырыбы белгілі бір орынға ие болды посткеңестік тарихнама біртіндеп зерттелген мәселелерді қайта қарастыруда қосымша тәжірибе жинақтап, жаңа құжаттар анықталуда. Ж. Артықбаев, Н.Масанов және т. б. әлеуметтік тарихтың күрделі мәселелері туралы көптеген қызықты дәлелдер айтты. Ж.Б. Абылхожин қазақ қоғамының әлеуметтік трансформациясының белгілі оқиғаларының пайдалы түсіндірмелерін, бай фактологиясын береді. 1917 жылдан кейін республиканың елеулі жетістіктерін мойындаумен қатар революцияның әлеуметтік базасы ретінде паупер-лumpендік және маргиналдық массалар туралы қорытынды қызықты, бірақ Қазақстанның егемендігі мәдени-білім беру процесі объектілерінің мистификациясы мен этнизациясына әкелді деп толық келісуге болмайды. Қойылған міндеттерді шешу үшін әртүрлі еңбектер мен жарияланымдардың маңызы зор – монографиялық, деректі, диссертациялық, тақырыптық пікірталастар мен конференциялар жинақтары және т.б. қызықты материалды з. ж. Марданова талдап, "арнайы қоныс аударушылардың" қоғамның әлеуметтік динамикасына әсері туралы түсініктерді толықтырды. Г. Жұман зерттелетін кезеңдегі Қазақстанды индустрияландыру туралы пікірталастың мазмұнын, сипаты мен маңызын атап өтті.

А. Сидоров атап өткендей, г. Масселлдің "дәстүрлі құрылымдар революциялық өзгерістерге кедергі ретінде: кеңестік Орталық Азия мысалында" жұмысы "көшпенділердің тамырын индустрияландыру арқылы өзгерту орынды болды ма? ... "Әдетте, батыс авторлары әлі де өз мәдениетінің артықшылығына сыни емес сенімділікті сақтайды, посткеңестік зерттеушілердің жетістіктерімен сирек танысады, соңғысы да әртүрлі себептермен шетелдік әріптестердің жетістіктерін әрдайым біле бермейді. Қазақ қоғамының әлеуметтік жаңғыртылуын талдау үшін этникалық қауымдастықты оның барлық күрделілігінде көруге мүмкіндік беретін әлеуметтік стратификация теориясы маңызды. Қазіргі авторлар әлеуметтік-саяси жүйенің эволюциясы, мәдениеті мен руханилығы мәселелерін қарастырады

Әдебиет:

- 13 Н.Назарбаев Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации. Послание. 18 февраля 2005г.
- 14 Н.Назарбаев Социальная модернизация. Двадцать шагов к обществу всеобщего труда 10 июля 2012г.
- 15 Кадысова Р.Ж. Советская модернизация Казахстана (1917-1940г.г.), Алматы, Ғылым, 2004
- 16 Ковальская С.И. Судьбы модернизации Казахстана в англоязычной историографии. Астана, 2007.
- 17 Нуров К.и. Правовая и экономическая модернизация традиционной структуры Казахстана, Алматы, Ғылым, 1995
- 18 Артықбаев Ж.О. Казахское общество в XIX в: традиции и инновации. Караганда, 1993.
- 19 Абылхожин Ж.Б. Очерки социально-экономической истории Казахстана XXвек Алматы, 1997
- 20 Абылхожин Ж.Б Традиционная структура Казахстана. А.-А., 1991

- 21 Модернизация экономики Казахстана: теоретические основы, потенциал, механизмы. Караганды: ТОО «Санат-Полиграфия», 2005. - 264с.
- 22 Экономические основы системной трансформации экономики Казахстана (опыт реформирования и проблемы модернизации), Караганда: ТОО «АРКО», 2001. - 283с.
- 23 История Казахстана с древнейших времен до наших дней в пяти томах. 4,5т, Алматы, «Атамұра», 2010
- 24 СактагановаЗ.Г.Экономическая модернизация Казахстана в 1940-1970-е гг.: к историографии проблемы. Ч.1,2 ,Караганда,2009

3-дәріс Кеңестік және қазіргі кезеңдегі Қазақстан экономикасының жаңғыруы

Мақсаты: кеңестік модернизациялаудың қарастырып жатқан тарихи кезеңде қазіргі тәуелсіз Қазақстанды модернизациялаумен экономика, саясат, рухани құндылықтар салаларындағы айырмашылығын және маңыздылығын көрсету.

Жоспары:

1. Экономиканы кеңестік модернизациялаудың ерекшеліктері.
2. Қазақстанның қазіргі заманғы экономикасының модернизация процестері.

Экономиканы кеңестік модернизациялау Стратегиясы дәстүрлі қоғамнан индустриалды қоғамға көшу қажеттілігіне, сондай-ақ сыртқы әлеммен стратегиялық тепе-теңдікті сақтауға негізделген. Бұл өзара байланысты міндеттерді шешуге, ең алдымен, ұлттық экономиканың құрылымдық артта қалуы, онда жинақталған теңгерімсіздік мүмкіндік бермеді. Кеңес басшылығы елде бар шикізат пен өнеркәсіптік орталықтардың қуатын арттырып қана қоймай, ауыл шаруашылығының тауарлық сипатын күрт көтеріп қана қоймай, экономикалық даму түрін түбегейлі өзгертуі керек еді. Мұндай ауқымды реформалардың сәтті болуы үшін экономикалық саясаттың ауырлық орталығын экономиканың дәстүрлі ауылшаруашылық секторынан өнеркәсіпке біртіндеп ауыстыру қажет болды. Индустрияның өзінде ауыр өнеркәсіпке — бірінші кезекте тау-кен өндіру, металл өңдеу және машина жасау салаларына бірінші кезекте көңіл бөлу көзделді. Онсыз, жеке станоктар, тракторлар, электр турбиналарын жасамай, одан әрі дамыту сол жылдары мүмкін емес болып көрінді. Ауыл шаруашылығының өзін Елеулі жаңғырту қажет болды. Бұл саладағы материалдық база жеткіліксіз болғанына қарамастан (машиналар, тракторлар жетіспеді, шаруа қожалықтарын несиелендіру үшін үлкен материалдық ресурстарды алуға орын болмады), ұсақ тауарлы дағдарыс және оның жедел индустрияландыру қажеттіліктерін қанағаттандыра алмауы Ресей ауылын реформалауды шұғыл және қажет етті. Соңында тағы бір қиын мәселені шешу керек болды. Революцияға дейін және НЭП жылдарында негізгі өнеркәсіптік әлеует елдің еуропалық бөлігінде шоғырланған: оңтүстік өнеркәсіптік аймақ, Солтүстік өнеркәсіптік аймақ, Баку, Орал. Мәскеу өнеркәсіптік ауданы ең ірі өнеркәсіптік база болып қала берді. Республика аумағының тек 3% - ын алып жатқан аудан ұлттық табыстың 25% - ын берді, капиталдың 30% - ын, өнеркәсіптік кәсіпорындарды және жұмыс күшінің 40% - ын шоғырландырды, оның едәуір бөлігі революцияға дейінгі тәжірибесі бар кадрлық жұмысшылардан тұрды. Мұндай ереже ешқандай шамада емес қанағаттандырды партиялық басшылық. 1925 жылдың маусым айында и. Сталин шекаралас аудандарда жаңа зауыттар салу КСРО-ның геосаяси ("географиялық және стратегиялық" қажеттіліктеріне сәйкес келмейді деген пікірді дәлелдеді. Экономикалық модернизация Ресей, Сібір және Орта Азияның жаңа, "тыл" аймақтарын дамытуға бағытталған. Осылайша, соғыс жағдайында резервтік экономикалық базалар құру мәселелері ғана емес, сонымен бірге халқы аз аумақтарды дамыту міндеттері де шешілді. Елдің жаңғырту даму саясатына көшуі туралы алғашқы шешімдер 20-шы жылдардың ортасында пайда болды. 1925 жылы 18-31 желтоқсанда өткен РКП(б) XIV съезі" индустрияландыру съезіне "айналды. Онда большевиктердің барлық модернизациялық стратегиясының стратегиялық тұжырымы мақұлданды: "КСРО машиналар мен жабдықтарды әкелетін елден — онда қабылданған қарарды талап етті — "машиналар мен жабдықтарды өндіретін елге айналу керек". 1927 ж. 2-19 желтоқсанда өткен XV партия съезінде де осы курс жалғасын тапты, кейін РКП(б) XV Съезі "ұжымдастыру съезі" деп аталды. Онда ауыл шаруашылығы саласындағы жаңғыртудың негізгі бағдарлары белгіленген болатын. Міндет ауылдың материалдық-техникалық жабдыкталуын жетілдіріп қана қоймай, оны өндірісті ұйымдастырудың ұжымдық формаларының басымдығына айналдыру болды. 20-шы жылдары көптеген жаңғырту

жобалары болды, бірақ революциядан кейінгі онжылдықтың соңында олардың тек екеуі большевиктік саяси Бюродағы әртүрлі топтардың қолдауына сүйене отырып, нақты қайта құру бағдарламасы болу мүмкіндігін сақтап қалды. КСРО-ны одан әрі дамытудың алғашқы нұсқасын Бухарин, Рыков, Томский, Угланов және т.б. "оңшыл большевиктер" тобы қорғады. Олар модернизацияның "органикалық" нұсқасына сүйенді. Бухарин мен оның пікірлестері туралы жарқын революциялық фразеологияға сүйене отырып, Кондратьев, Юровский, Чаянов сияқты "буржуазиялық мамандар" және Красин сияқты большевиктік партияның ішіндегі бірнеше технократтар сияқты экономикалық теорияларға сүйенді. Екінші нұсқа, сайып келгенде, Сталиндік топпен анықтала бастады. Бухариндік балама КСРО-дағы өмір салтын жұмсақ бұзуды, біртіндеп өсіп келе жатқан ауылшаруашылық базасына сүйенуді қамтамасыз етті, содан кейін саланы дамыту керек болды. Сталин экономиканың барлық салаларында технологиялық серпілісті қамтамасыз ете алатын негізгі салаларды бірінші кезекте дамытуды талап етті. Шын мәнінде, екінші нұсқа оны еңбекке мәжбүрлеудің ең қатал түрлерімен (ГУЛАГ) күшейтпестен мүмкін болмады, бірақ ол Ресей үшін дәстүрлі Социалистік, ұжымдық еңбек формаларын одан әрі дамытуға мүмкіндік берді. Бірінші курс іс жүзінде мемлекеттік капитализмнің күшті ауылшаруашылығымен дамуын, басқарушылар-технократтар ерекше рөл атқаратын ірі, бәсекелес корпорациялар жүйесіне айналуы білдірді. Өзінің барлық тартымдылығына қарамастан, "оңшыл" ұсынған курс осы сәттің объективті қажеттіліктеріне сәйкес келмеді. Біріншіден, ол кеңес мемлекетіне "біртіндеп" реформалар айтқандай жұмсақ болуға жеткілікті уақыт бермейтін сыртқы саяси факторды мүлдем елемеді. Екіншіден, Бухарин азаматтық соғыс елдің органикалық индустриалды дамуының субъектілері бола алатын интеллигенцияны, ауқатты шаруаларды және кадрлық пролетариатты қоса алғанда, әлеуметтік топтарды толығымен жойғанын ескермеді. Сталин, керісінше, ішкі партиялық күресте қоғамда болып жатқан барлық объективті өзгерістерді қолдануға тырысты. НЭП жылдарында жүргізілген әлеуметтік саясаттың сәйкессіздігі әлеуметтік шиеленістің өсуіне түрткі болды. Төмен жалақы мен жоғары бағалар, тұрғын үй қоры, ескірген коммуналдық шаруашылық, миллион адамға жеткен жұмыссыздардың үлкен әскері, жергілікті емес адамдардың басқару аппаратындағы үстемдік қоғамдағы сыни массаны арттырды. Халықтың неғұрлым ұтқыр тобы-жастар күрделі жағдайда болды. Оның біріншісі кәсіпорындардың банкроттығы жағдайында көшеге шығарылды, сауатсыздықты жоюдың кең компаниясына қарамастан, Луначарскийдің пікірінше, төңкеріске дейін білімге екі есе аз жұмсалды, ажырасулар, түсік түсіру және жас Ұрпақтармен жұмыс саласындағы саясаттың басқа да белгілері өсті. Шаруалардың күйреген бөлігі әлеуметтік кек алуға дайын болған ауылда Қайшылықтар өсті. Жалпы халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайына наразылықтың өсу жағдайында Сталин мен оның тобы экономикалық бағыттың күрт өзгеруімен әлеуметтік ортадан қолдау таба алды. Сонымен қатар, тек осындай қадамдармен билеуші элитаның наразылықты оппозицияға бағыттай отырып, режимге қарсы жаппай сөз сөйлеуіне жол бермеуі мүмкін. Модернизацияға көшудің Сталиндік нұсқасының сәтті болуына және НЭП кезеңінде бұрын-соңды болмаған орталықтандырылған бюрократиялық аппараттың күшеюіне ықпал етті. Осылайша, Сталиннің қолында тиімді левередж болды, оның көмегімен ол төменгі деңгейдің өзгеруін күтіп, олардың энергиясын саясат үшін қажетті бағытқа бағыттай алды. Сталиндік фракция қуып жететін модернизация көздерінің мәселелерін шешудің кілттерін таңдай алды. Колонияларды тонау арқылы дамыған модернизацияның бірінші эшелонындағы елдерден айырмашылығы, КСРО-да жаңару саясаты "ең мықты батыр адамға" арналған, ол "аз мөлшерде елде социализм құрылысын жасайды, ол үшін бастапқы затты өз денесінен алады". Бұқараның еңбек ынтасына ғана үміт артпай, үкімет халықтан модернизация қажеттіліктері үшін, ең алдымен өнеркәсіпте қаражат алудың мәжбүрлі әдістерін де қолданды: реттелетін бағалар, "индустрияландыру несиелері" деп аталатын, салық салудың артуы, әсіресе халықтың гүлденген, гүлденген сегменттері — мұның бәрі мемлекетке үлкен қаражатты шоғырландыруға және оларды өндірістің маңызды,

стратегиялық салаларын дамытуға бағыттауға мүмкіндік берді. Жинақтаудың маңызды көздері сыртқы сауданың мемлекеттік монополиясы, сондай-ақ өнеркәсіптің өзінде алынған қаражат, ең алдымен жеңіл, олар өндіріс құралдарын өндірудің пайдасына қайта бөлінді. Алайда, негізгі көзі ауыл шаруашылығынан өнеркәсіпке қаражатты өтеусіз айдау қаржыландыруға айналуға. Сталиндік курстың басталуын 1929 деп санауға болады, оны кейде "жоғарыдан Сталин төңкерісі" деп те атайды. Бұл бұрылыстың алдында нэпов экономикалық механизміндегі дағдарыс құбылыстарымен байланысты және олар партиялық басқарудағы өткір саяси күреспен туындаған драмалық оқиғалар болды. Бірінші елеулі алдын алу мүмкіндігі туралы ұюына географ, ағартушы, демократ және ауыстыру оның басшылығының директивалық экономика үрдістеріне сай әскери коммунизм айналады хлебозаготовительный дағдарыс қыс 1927 – 1928 жж. желтоқсан айының ортасында 1927 ж қарамастан, қазірдің өзінде басталған қақтығыстар хлебозаготовках, ештеңе алдын ала хабарламады осындай бұрылу оқиғалар. Бірақ қазірдің өзінде 6 қаңтар 1928 директива Сталиннің сөзімен айтқанда, "өзінің реңі бойынша да, талаптары бойынша да ерекше" деп, сол жерлерге тарала бастайды. Ортасында қаңтар тон өкімдерінің орталығының одан да күшейтілген бастайды көрінуі талаптар арестовывать "алыпсатарлар, жұдырықшаларды және өзге де дезорганизаторов нарығын және саясат баға". 30 мыңнан астам коммунистер жедел уәкіл және жұмысшы отрядтарының жауынгерлері ретінде ауылға жіберілді. Шаруалардан нан күшпен алынды. Партиялық және мемлекеттік басшылар: А. Шверник, А. Андреев, а. Микоян және т. б. ел бойынша инспекциялық сапарларға аттанды. Осындай сапарлар барысында 1928 жылдың қаңтар-наурызында тек в. Молотов округтік, аудандық және ауылдық деңгейдегі 1157 қызметкерді жұмыстан шеттетті. Сталиннің өзі Сібірге сапар жасады. Сталиндік инспекция кезінде жүздеген жергілікті басшылар қызметінен шеттетіліп, "жұмсақтық", "көмек", "жұдырықпен бірігу" үшін қуғын-сүргінге ұшырады. Шын мәнінде, бұл шаруаларға қатысты соғыс коммунизмінің әдістерін жандандыру туралы болды. Сол кезде БОАК хатшысы А. Киселев атап өткендей, "мұндай мәжбүрлеу және әкімшілік қысым шаралары... біз шаруалардың қарым-қатынасын мүлдем бұздық", "соңғы уақытта ауылдардағы антисоветтік көңіл-күй шаруалардан нан алып кетуіне байланысты күшейе түсті. Егер олар тек жұдырықтан алса, онда бұл ештеңе болмас еді, бірақ нан орта шаруалар мен кедейлерден алынды". Келесі қыста мемлекет астық сатып алудағы қиындықтарды қайта бастаған кезде, ауылды мәжбүрлеп, мәжбүрлеп жаңғыртуға ставка жасалды. Елде жаппай ұжымдастыру басталғанға дейін 120 млн. халықтың ішінен 24,5 млн. жеке-дара шаруашылыққа біріктірілген 100 млн. шаруа болған. 1929 ж. сәуірде өткен XVI партконференцияда жоспар қабылданды, ол бойынша бес жыл ішінде барлық шаруа қожалықтарының 85% - ы кооперациялардың барлық түрлерімен қамтылуы, ал олардың алтыншы бөлігі ұжымдастырылуы тиіс еді. Алайда, КСРО-да құрылған дирекциялық тарату жүйесі ұжымдастыру саласындағы алғашқы жоспарларды байыпты түрде бұрмалады. 1929 жылдың желтоқсанында колхоздар құру қарқынын жеделдету туралы шешім қабылданды, ал 1930 жылдың 5 қаңтарында БКП(Б) ОК "ұжымдастыру қарқыны және мемлекеттің колхоз құрылысына көмек көрсету шаралары туралы" қаулысы қабылданды. Осы жоспарға сәйкес ұжымдастыру мерзімі айтарлықтай қысқарды. Ұжымдастыру қарқыны бойынша үш типтегі аудандар бөлінді. Бірінші топқа Солтүстік Кавказ және Еділ аймағы сияқты ірі дәнді дақылдар кірді, онда ұжымдастыруды 1931 жылға дейін аяқтау қажет болды. Екінші топқа елдің барлық басқа астық аудандары кірді: Украина, Орталық қара жер аймағы, Сібір, Орал, Қазақстан. Бұл жерде ұжымдастыруды 1932 жылдың көктемінде аяқтау мүмкін деп саналды, ал қалған аудандарда, облыстарда және ұлттық республикаларда ұжымдастыруды 1933 жылға дейін аяқтау жоспарланған болатын.

1929 жылдың үш айында (шілде — қыркүйек) кең үгіт — насихат немесе тікелей қысым арқылы колхоздарға миллионға жуық шаруалар біріктірілді, ал жылдың аяғында — 1930 жылдың қаңтар-ақпан айларында тағы 1,5 миллион адам колхоздардың тез өсу уақытына

айналды, ал 20 ақпанға қарай олар 14 миллион немесе одан да көп шаруаларды біріктірді. Шаруалардың 60%. Кеңес мөрі 1929 жылы "Ұлы бетбұрыс" жылы деп жарияланды және одан кейінгі оқиғалар орыс шаруаларының көптеген ғасырлық негіздерін "бұзды". "Үздіксіз ұжымдастыру" сол кезде танымал болған құлақтарды класс ретінде жою ұранымен жүзеге асырылса да, модернизация мұз айдыны Ең алдымен ауылдың орта қабаттарында болды. Ұжымдастыру басталмас бұрын болған шаруа қожалықтарының тек 5% - ын кулацкийге жатқызуға болады, ал 15% - ы мемлекет тарапынан, ал елдің кейбір облыстарында, мысалы, Мәскеу облысында және одан да көп шаруа қожалықтарында кулак, кулак және басқа да ықпал ету нысандары тәркіленді. колхоздарды құру кезінде малды әлеуметтендірумен байланысты асыра пайдалану шаруалардың мал союына әкелді: 1929/30 шаруашылық жылы ірі қара мал басы 60,1 миллионнан 33,5 миллионға дейін, шошқа — 22 миллионнан 9,9 миллионға дейін, қой 97,3 миллионнан азайды. 32,2 миллионға дейін, жылқылар 32,1-ден 14,9 миллионға дейін, 1930 жылдың көктемінде Сталин шаруаларды колхоздарға мәжбүрлеп жаппай біріктірудің барлық зияндылығын сезіне бастады. Жаппай оппозицияның пайда болуына жол бермей, ол саналы тактикалық қадам жасайды. 1930 жылы 2 наурызда "правда" газетінде оның "вертиго от успеха" атты мақаласы шығады. Ұжымдастыру барысында "асыра сілтеу" үшін барлық кінәні ол жергілікті билік органдарына жүктейді. 14 наурызда БКП(б) ОК-нің "колхоз қозғалысындағы партия желісінің қисықтығына қарсы күрес туралы" арнайы қаулысы қабылданады. Колхоздардан жаппай шығу 1930 жылдың жазына қарай басталды. колхоздардағы шаруалар саны 6 млн. адамға дейін төмендеді. Алайда колхоз құрылысының ұшқышы енді тоқтай алмады. 1931 жылдың қыркүйегінде ұжымдық шаруа қожалықтары шаруалардың 60% — ын, 1934 жылы 75% - ын біріктірді. Ауыл тарихының ең қайғылы беттерінің бірі 1932 – 1933 жж. ашаршылық болды, ол елдің негізгі астық аудандарын: Украинаны, Солтүстік Кавказды, төменгі және орта Поволжье, Оңтүстік Орал, Қазақстанды таң қалдырды. Ауылдың ұжымдастыру жүргізілген әдістерге жауабы әлеуметтік шиеленістің өсуі болды. 1930 жылғы қаңтар-наурызда 800 мыңға жуық шаруаның қатысуымен кем дегенде 2200 жаппай сөз сөйлеу өтті. Орталық Комитеттің 1930 жылғы 2 сәуірдегі құпия хаты, егер күштеп ұжымдастыру процесі тоқтатылмаса, "біздің "төменгі" жұмысшыларымыздың жақсы жартысын шаруалар өлтірер еді" деп мойындады. Шаруалар көтерілістерін басу үшін әскери бөлімдер авиацияға дейін қолданылды. Кейінірек 1930 жылдардың басында елдегі жағдай туралы жақсы хабардар болған генерал А. Орлов жазғандай, ұсақ армия бөлімшелерінің шаруалар жағына өту жағдайлары сирек болған жоқ. ОГПУ — дің басқа көздеріне сүйенсек, қарсылық Солтүстік Кавказ өзендерінде красноармейстердің мыңдаған мәйіттері ағынмен жүзіп өткен-сондықтан шаруалар көтерілістерін тыныштандыруға жіберілген қосылыстардың жоғалуы үлкен болды. Көптеген қылмыстық әдістермен жүзеге асырылған ұжымдастыру оң нәтиже берді, олардың ішінде ауыл шаруашылығының ұжымдық рельстерге көшуі маңызды болды. Осы кезеңде ауыл шаруашылығы өндірісінің өсуі жоғары қарқынмен жүрмегенімен, дәл сол шаруашылық нәтижелерге ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірумен айналысатын жұмысшылар саны айтарлықтай аз қол жеткізді: алғашқы бесжылдықтар ішінде аграрлық сектордан 20 млн. астам адам босатылды. Осылайша, бұл ауылдағы еңбек өнімділігін арттыру туралы болды. Ауыл шаруашылығының тауарлығы күрт өсті. Мал басын тез қалпына келтіру басталды. 30-шы жылдардағы Қайта құру кезеңінің соңына қарай ауылды модернизациялаудың негізгі бағдарларына қол жеткізілді. Үдемелі серпіліс саясатында елдің өнеркәсіптік әлеуетін қайта құру үлкен орын алды. Бұл жерде 1929 жыл да бетбұрыс болады, XVI партия конференциясында 1928/29 — 1932/33 жылдарға арналған бірінші бесжылдық жоспар қабылданған кезде). Госплан дайындаған оңтайлы және бастапқы екі нұсқаның біріншісіне артықшылық беріледі; ол бойынша тапсырмалар 20% жоғары болды. 1929 жылы желтоқсанда ударников съезінде "төрт жылдағы бесжылдық" ұраны ұсынылды. Бұл ұстанымды негіздей отырып, Сталин: "қарқынның кешігуі артта қалуды білдіреді. Ал артта қалғандар ұрады. Бірақ біз ұруға

бармаймыз... Біз артта озық елдерінен 50 — 100 жыл. Біз бұл қашықтықты он жылға жүгіруіміз керек. Біз мұны жасаймыз немесе бізді құлатады". Оңтайлы жоспар бойынша бірінші бесжылдықтың соңына қарай жыл сайын электр энергиясын өндіруді 22 млрд. кВт/сағатқа дейін, көмір — 75 млн. т. дейін, шойын — 10 млн. т. дейін, болат — 10 млн. т. дейін, тракторлар — 53 мың дана дейін, автомобильдер — 100 мың дана дейін жеткізу көзделді. Келесі 1930 ж. БКП(б) XVI съезінде жаңғыртудың үдемелі нұсқасы түпкілікті бекітілді. Өз сөзінде Сталин бесжылдықтың соңына қарай шойынның жыл сайынғы өндірісі 17 млн. т., тракторлар — 170 мың данаға дейін, автомобильдер — 200 мың данаға дейін болуы мүмкін және болуы керек деп жариялады. сол сияқты Г. Орджоникидзе партияның XVII съезінің баяндамасында бесжылдықтың соңғы жылында көмір өндірісі 90 млн. т-ға дейін өсетінін мәлімдеді. жылдық жоспарларды өз бетінше асыра бағалау. Негізгі көрсеткіштер бойынша 93,7% мөлшеріндегі бірінші бесжылдық жоспар 1932 жылдың өзінде, яғни 4 жыл және 3 ай ішінде орындалғанына қарамастан, 1932 жылы өнеркәсіптің нақты өсімі (14,7%) белгіленгендердің жартысынан азын (32%) құрады. 1933 жылы өсу қарқыны тек 5% - ға жетіп, әсіресе апатты түрде төмендеді. Тек 1933 жылы бірінші бесжылдықтың соңғы жылынан екінші бесжылдықтың бірінші жылына айналған уақтылы саяси маневр ғана модернизация саясатының беделін түсірмеуге көмектесті. Барлығы 1932 ж. электр энергиясын өндіру 13,5 кВт/сағ, көмір — 64,4 млн. т, шойын — 6,2 млн. т, болат — 5,9 млн. т, тракторлар — 49 мың дана, ал автомашиналар — барлығы 24 мың дана болды. Сол кезде айтылғандай, КСРО аграрлық елден индустриалды елге айналды. 1932 жылы ірі өнеркәсіп өнімінің көлемі соғысқа дейінгі үш деңгейден асып түсті және 1928 жылғы деңгейден екі есе көп болды, оның халық шаруашылығының жалпы өнімдеріндегі үлес салмағы 70% құрады. КСРО-да халық шаруашылығының барлық салаларын қайта құруды қамтамасыз ететін өзіндік озық техникалық база құрылды. Елдің жаңа көмір — металлургиялық базасы-Орал-Кузбасс құрылды. 1500 жаңа кәсіпорын іске қосылды, олардың ішінде Днепрогэс, Магнитка, Сталинград және Харьков трактор зауыттары, Мәскеу және Горький автомобиль зауыттары сияқты алыптар бар. Түркістан-Сібір темір жолында қозғалыс ашылды. Екінші бесжылдық бірінші бесжылдықтан айтарлықтай ерекшеленді. Материалдық әл-ауқаттың қол жеткізілген деңгейі партия басшылығына төтенше жағдай әдістерінен алшақтауға және белгілі бір дәрежеде тауар-ақша, нарықтық қатынастарды, еңбекті материалдық ынталандыру мен жоспарларды құруда ғылыми тәсілдерді қалпына келтіруге мүмкіндік берді. Мұның бәрі Л. Троцкийге, Н. Устряловқа, П. Савицкий және басқа да замандастар бірінші бесжылдықтың әскери-коммунистік әдістерімен салыстырғанда "Сталиндік неонепе" туралы да айтады. Күштеп ұжымдастыру мен үдемелі индустрияландыруды жүзеге асыру әдістерінің салдарынан ел басынан өткерген экономикалық қиындықтардың шыңы 1933 жылы өтті, экономикадағы жаңа үлкен секірулердің нақты емес жоспарлары әлі күнге дейін қойылған соңғы форум 1932 жылдың қаңтар-ақпан айларында өткен XVII конференция болды. Онда қабылданған екінші бесжылдық жоспарды (1933 — 1937 жж.) жасауға арналған директиваларда 1937 жылға қарай электр энергиясын өндіруді кемінде 100 млрд. кВт/сағ дейін, көмір өндіруді кемінде 250 млн. тоннаға дейін, шойын балқытуды кемінде 22 млн. тоннаға дейін жеткізу, мұнай өндіруді 2,5 — 3 есеге және машина жасау өнімін 3 — 3,5 есеге ұлғайту міндеті "сөзсіз қажетті" деп аталды. Алайда, Сталин бірінші бесжылдықтың жоспарлы тапсырмаларының бұзылуын және 1933 жылы ОК-нің 1933 жылғы қаңтардағы пленумында қайта құру қарқынының құлдырауын ескере отырып, ол өзін-өзі беделін түсіретін "ең жылдам қарқын" саясатынан сөзсіз бас тартуды жариялады, енді "елді аралап, баптаудың" қажеті жоқ деп мәлімдеді. 1933 жылғы қаңтардағы Пленумның директивалары 1934 жылы ВКП(б) XVII съезі қабылдаған екінші бесжылдық жоспардың тапсырмаларында көрініс тапты. Бесжылдықтың бақылау сандары мақұлданған XVII партия конференциясымен салыстырғанда едәуір төмен болды. Бесжылдықтың соңына қарай электр энергиясын өндіруді 38 млрд. кВт/сағатқа, шойынды — 16 млн. тоннаға дейін, мұнай мен газды — 46,8 млн. тоннаға дейін, болатты — 17 млн.

тоннаға дейін жеткізу жоспарланған болатын. Өнімнің орташа жылдық өсімі 1933 — 1937 жылдары 16,5% - ды құрауы тиіс еді. Екінші бесжылдықтағы экономикалық бағытты жалпы ырықтандырумен қатар, оның маңызды белгілері шығысқа одан әрі қайта бағдарлау және жеңіл өнеркәсіпті дамытуға ауыр қарқынмен орнату болып табылады. Осыған сәйкес жоспарға халықтың өмір сүру деңгейі көрсеткіштерінің едәуір өсуіне: тұтыну деңгейінің 2-3 есе артуына, бөлшек сауда бағасының 35% — ға төмендеуіне және жұмысшылар мен қызметшілердің жалақысының екі есе өсуіне нұсқаулар енгізілді. Екінші бесжылдықтың міндеттері, әсіресе халықтың әл-ауқатының өсуі тұрғысынан, толық жүзеге асырылмағанымен, оның нәтижелері Сталин бірінші бесжылдыққа қарағанда сәтті болды. 1933-1937 жылдардағы еңбек өнімділігі бірінші бесжылдықтағы 41% - ға қарағанда екі есе өсті. 4500 ірі кәсіпорын іске қосылды. Өнеркәсіптің жалпы өнімі бірінші бесжылдықта екі есеге қарағанда 2,2 есе өсті, дегенмен осы жылдары жұмысшылар мен жұмысшылар саны 4 есе баяу өсті. Отандық өнеркәсіптік базаны дамытудағы жетістіктер машиналар мен өнеркәсіптік жабдықтарды сатып алу үшін астық экспортынан бас тартуға мүмкіндік берді. Қара металдарды әкелуге шығындар 1,4 миллиард рубльден төмендеді. бірінші бесжылдықта 88 миллион рубльге дейін. екінші жылы. Машина жасау өнеркәсібіне арналған станоктардың импорты станоктарды тұтынудың жалпы көлемінде 1928 жылғы 66% - дан 1935 жылы 14% - ға дейін қысқарды. Жалпы, екінші бесжылдық жылдары машиналардың импорты бірінші бесжылдықтың соңғы жылдарымен салыстырғанда 10 еседен астам азайды. Бұл, сондай-ақ тракторлар мен автомобильдердің импортын тоқтату шетелдік несиелер бойынша қарызды 6300 миллион рубльден 1931 жылы 400 миллион рубльге дейін төмендетуге мүмкіндік берді. 1936 жылы, ал 1934 жылдан бастап КСРО-да белсенді сауда балансы болды. Жалпы тұтынудағы импортталатын өнімнің үлес салмағы 1936 жылы бір пайыздан кем болды. Мұның бәрі елдің экономикалық тәуелсіздікке қол жеткізгенін айғақтайды.

Қазақстан экономикасының шикізаттық бағыттылығы, оның құрылымдағы басқа да көптеген ауытқулары мен кемшіліктері, сондай-ақ таптар мен әлеуметтік топтардың даму проблемалары, ұлтаралық қатынастар, демографиялық проблемалар ұзақ уақыт бойы пайда болды және Қазақстанның Ресейге қосылуынан кейінгі, әсіресе Кеңес дәуірінде, елдің индустрияландырылуына байланысты Қазақстанның тарихи даму барысына байланысты болды.

1925 жылғы желтоқсанда БКП(б) XIV съезінде бағыты белгіленген индустрияландыруды жүзеге асыру Қазақстанда бірқатар елеулі қиындықтарға тап болды. Олардың ең бастысы әлеуметтік-экономикалық артта қалушылық болды, оның жағдайында қазақ халқы коммунистік партия мен Кеңес үкіметінің жоспарлары бойынша дамудың капиталистік сатысын айналып өтіп, феодализмнен социализмге жылдам көшуге мәжбүр болды.

Азаматтық соғыстан және шетелдік араласудан кейін халық шаруашылығын қалпына келтіру нақты ұзаққа созылғандығымен жағдай күрделене түсті. Мәселен, 1926 жылдың басында республиканың өнеркәсібі 191 жылдың деңгейінен 61%—дан, ал ауыл шаруашылығы-82,9% - дан асып түсті. Бұл революцияға дейінгі, отаршылдық деңгейдің төмендігі болды, онда өнеркәсіпте негізінен тұтыну тауарларын шығаратын және тек ауылшаруашылық өнімдері мен мал шаруашылығы шикізатын өңдейтін кәсіпорындары бар шағын өндіріс жетекші орын алды. Көмірдің, мұнайдың, түсті металдардың және басқа да қазбалардың бай кен орындары енді зерттеле бастады. Сондықтан жаңа құрылыс көптеген жағдайларда тиісті дайындықсыз жүргізілді. Бұған білікті жұмысшылардың, құрылыс материалдарының, жабдықтардың, механизмдердің және қолма-қол ақшаның жетіспеушілігі қосылуы керек.

Бұл қиындықтар, сондай-ақ 20-шы — 30-шы жылдардың басындағы Қазақстандағы қоғамдық-саяси күштердің күрделі орналасуы республиканы индустрияландыру және жұмысшылардың ұлттық кадрларын құру жолдары төңірегінде өткір күрес тудырды. Бұл жағдайда бірнеше көзқарас анықталды. Оларды қарастырайық.

Кейбіреулер "түйеден социализмге" көшу мүмкін емес және көшпелі өмір салты—бұл қазақ халқының ерекшелігі, сондықтан индустрияландыру оның "ұлттық ерекшелігін"бұзады деп сендірді. Осылайша, адамдардың бұл санаты индустрияландыруды мүлдем жоққа шығарды, басқалары өнеркәсіпті отырғызу, жұмысшы табын құру "табиғаттан тыс", "Қазақстан үшін мүмкін емес", "артта қалған көшпелі халық" "супериндустрияландыру" қарқынына төтеп бере алмайтындығын, "қазақаландыру өндірісті қымбаттатады", ал қазақ бәрібір жұмыс істемейтінін, оны далаға тартатынын және т. б. дәлелдеуге тырысты.

Үшіншілері одақ құрамында республиканың перспективалық даму идеясын қорғады, бірақ оның ерекше мүдделерін ескермеді. Олар "шикізат базасы ретінде ауылшаруашылығымен байланысты шағын өнеркәсіптің жұмысын жақсарту және жақсарту үшін партия қабылдаған бағыт, әрине, дұрыс"деп сендірді. Аталған топ Қазақстанның халық шаруашылығын дамытудың шикізаттық бағытын қолдады.

Төртіншіден, шет аймақтар тек шикізат базасы болып қалмауы керек және индустрияландыру кезінде республиканың ерекшеліктерін ескеру қажет .

Алғашқы екі көзқарастың айқын тұрақсыздығына байланысты соңғы екеуінің арасында күрес басталды. Үшінші ұстанымды жақтаушылардың бірі Қ.Сарымсулдаев "Қазақстанның алдында бүкіл одақтың алдында тұрған міндеттер тұр, және ортақ міндеттерден басым түсетін Қазақстанның "ерекшелігі" жоқ..."Айта кету керек, осы тұжырымдаманың авторы партияның өлкелік комитеті басшылығының және оның бірінші хатшысы Ф.и. Голощекиннің қате көзқарасын жеңе алмады, ол Республика өнеркәсібіндегі басты буын алыптардың құрылысы емес, жергілікті шағын және орта өнеркәсіптің дамуы деп мәлімдеді.

Осыған байланысты, төртінші ұстанымды жақтаушылардың бірі С.Сәдуақасов партияның және оның шет елдердегі басшылығының саясаты негізінен орталық өнеркәсіп үшін шикізат базасын көрген бұрынғы саясаттан айтарлықтай ерекшеленбейтінін атап өтті. Мақалалардың бірінде ол былай деп жазды: "... Егер империалистік орыс буржуазиясы шикізатты шет аймақтардан шығарып, зауыттар мен зауыттарды өз қол астында отырғызса, онда социалистік өнеркәсіп экономикалық тиімділік қағидаты бойынша дамуы керек, егер қалпына келтіру кезеңі еріксіз жеке ұлттардың нақты теңсіздігі түрінде өткеннің" қарғыс мұрасы" ізіне түссе, онда қайта құру жолағы жойылуы керек.және бұл мұра", біздің алдымызда тұрған қиындықтарды жеңуді ұмытпаңыз. Бұл артта қалған шет аймақтарды социалистік құрылысқа таныстырудың барлық мәні, бұл одан әрі кепілі-шет елдерде Кеңес өкіметін нығайту". Ол сондай-ақ "Кеңестердің Бүкілодақтық IV съезінде Т.Рыковтың қорытынды сөзі ұлттық шет аймақтар үшін дабыл сигналы ретінде естілгенін" батыл және түбегейлі атап өтті, онда ол... "ұлттық республикалар өздерінің базасы бар осы немесе басқа кәсіпорынды ұйымдастыруға көмектесуді сұраған кезде жабық экономикаға деген ұмтылысты дұрыс емес деп атайды". "Біздің ойымызша, бұдан әрі мақалада айтылғандай, индустриалды дамыған экономика қарапайым экономикадан ерекшеленеді, ол ешқашан жабылмайды және т.Рыковтың одақтың бірлігі мен оның жекелеген бөліктерінің өзара тәуелділігі барған сайын артып келе жатқанын қалайды. дәлірек айтқанда, ұлттық шет аймақтар тек шикізат базасы бола бермейді. С.Сәдуақасовтың пікірінше, шет аймақтарды индустрияландыру "Тасбақа қадамдарымен" жүзеге асырылады және оны мәжбүрлеу керек. Бұл үшін ол барлық деректер орнында: миллиондаған кедей қазақтардың жұмыс күші мен шикізат екенін атап өтті. Сонымен қатар, С.Сәдуақасов жаппай қоныс аударуға, дәлірек айтқанда, Елдің басқа аудандарынан "еркін" жұмысшыларды республикаға қоныстандыруға қарсы болды. Ауылдың "артық жұмыс істейтін" қолдарының жері жеткілікті немесе кез-келген жағдайда партияның алдына шамадан тыс қоныстануды күшейту міндетін қою үшін жеткіліксіз". С.Сәдуақасовтың қорытындыларын Республика басшылары бұрмалаған, оған әрбір республикада "тұйық шаруашылық" құруды армандайтын "ұлттық жалтарушы" деген белгі бекітілген.

Бүгінгі таңда, көп жылдан кейін, әсіресе, Қазақстанның және бұрынғы Одақтың басқа да республикаларының әлеуметтік-экономикалық дамуындағы ірі және қиын түзетілетін қателер айқын көрініп тұр. Олардың барлығы достық пен халықтардың теңдігі және олардың жан-жақты ынтымақтастығы туралы керемет фразеологизмдерге қарамастан, орталықтың шикізат қосымшасы болып қала берді, мұның бәрі елдің ұлттық-мемлекеттік құрылымындағы өрескел деформациялардың салдары болды, федерацияны ұлттық мүдделер жиі еленбейтін унитарлық мемлекетпен алмастырды, ал примат жалпы одақтарға берілді.

Бұл деформациялар индустрияландыру процесінде өз ізін қалдырды, ол барлық жерде сияқты қиын, қайшылықты және аралас нәтижелерге әкелді. А нақ? Бір жағынан, Қазақстан оның барысында ірі ауыл шаруашылығы өндірісі және республиканың қатынас жолдарының кең желісі бар аграрлық елден индустриялық елге айналды. Қазіргі уақытта өнеркәсіп жалпы қоғамдық өнімнің жартысына жуығын және өндірілген ұлттық табыстың төрттен бір бөлігін береді. Жұмысшы табы 4,5 миллионнан астам адамды құрайды және республиканың жұмыспен қамтылған халқының 68% - дан астамын құрайды. Екінші жағынан, жоғарыда айтылғандай, ең бай пайдалы қазбалар негізінде пайда болған және ұзақ уақыт бойы республиканың индустриалды келбетін анықтаған ауыр индустрияның өндіруші салалары — мұнай, көмір, түсті металлургия басым дамыды.

20-30-шы жылдары Қазақстанда ғана емес, елімізде де ең ірі түсті металлургия кәсіпорындары қайта құрылып, салынды. 1939 жылы Шымкент қорғасын зауыты КСРО— да қорытылған қорғасынның 73,9% - ын, ал Балқаш зауыты республикада қорытылған барлық Мыстың 51% - ын берді деп айту жеткілікті. Осының бәрі Қазақстанды халық шаруашылығын дамыту және басталған дүниежүзілік соғыс жағдайында одақтың қорғаныс қабілетін нығайту үшін қажетті түсті металдар шығару бойынша елде екінші орынға ұсынды.

Көмір өнеркәсібі қарқынды дамыды, оның 90% - ы 1940 жылы Қарағанды бассейнінің үлесіне тиді, ол Донбасс пен Кузбасстан кейінгі үшінші елдің көмір от жағушысы болды. Мұнда өндірілген кокстелетін көмір Магнитогорск Металлургиялық және басқа да жетекші кәсіпорындарға жіберілді. 1940 жылы 700 мың тоннаға жеткен мұнай өндіру бойынша Қазақстан Ресей мен Әзірбайжаннан кейін үшінші орынға шықты және елдегі бүкіл мұнайдың бестен бір бөлігін берді.

Осы кезеңде республиканың индустриялық дамуының тағы бір ерекшелігі көлікті, әсіресе теміржол көлігін алдыңғы қатарға шығару болды. Түркісібтен кейін болашақ трансқазақстандық Бурабай-Ақмола-Қарағанды, Қарағанды-Балқаш магистральдарының, Жарық - Жезқазған, Рубцовка-Риддер, Орал-Илец желілерінің негізгі учаскелері салынды. Тағы бір ерекшелігі, бұл Бүкілодақтық қарқынға қарағанда жоғары болды. Сонымен, 1913 -1940 жж. Одақ бойынша газ конденсатын қоса алғанда, мұнай өндіру 3 есе, ал Қазақстан бойынша 5,9 есе, көмір тиісінше—5,7 есе және 70 есе, электр энергиясын өндіру — 23,7 және 486 есе және т.б. ұлғайды.

Қайта өңдеу салаларына деген көзқарас мүлдем басқаша болды. Олардың көпшілігі нәресте кезінде болған немесе мүлдем болмаған. Бұл экономиканың басқа республикаларға және елдің өңірлеріне тәуелділігінің күшеюіне әкелді. Электр энергиясымен және заманауи жолдармен қамтамасыз етуде тағы да көп нәрсе істеу керек болды. Республика электр энергиясын өндіру бойынша 1940 жылы КСРО-да бірінші орынға қойылғанына қарамастан, оның ел балансындағы салмағы небары 1,3% - ды құрады. Теміржол көлігімен де солай болды. Техникалық жарактандырудың нашар болуына байланысты жолдардың өткізу қабілеті ел бойынша үш-төрт есе төмен.

Ғалымдар арасында тұтастай КСРО-да да, атап айтқанда Қазақстанда да индустрияның аяқталу уақыты туралы бірыңғай пікір жоқ. Тарихнамада оның шешуші жетістіктері туралы тұжырым 1940 жылы мықтап бекітілгенімен, кейбір зерттеушілер бұл процесс соғыстан кейінгі жылдары да жалғасты деп санайды. Олар өз тұжырымдарын 1940 жылға қарай ауыл шаруашылығы елдің ұлттық кірісіне индустриялық салалардан гөрі көбірек

беретіндігімен дәлелдейді. Сонымен қатар, бүкіл халық шаруашылығын машина техникасымен қайта жарақтандыру және қол еңбегін ел экономикасының барлық ауқымында машиналармен алмастыру тиісті деңгейге жеткен жоқ. Ауыл шаруашылығында жұмысшылардың басым көпшілігі қолмен жұмыс істеді.

Пікірталас тақырыбы индустрияландырудың көздері мен әдістері туралы мәселе болып қала береді. Көптеген авторлар, әсіресе публицистер, оның тым жоғары қарқыны, сондай-ақ ол қажетті қаражат жинауға мүмкіндік беретін жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындарын құрудан басталмады, бірақ ауыр, ел экономикасына нұқсан келтірді және ауылды қиратты деп санайды.

Бұл мәлімдемеде ақиқаттың үлкен үлесі бар, дегенмен, соғыс қаупі тез өсіп келе жатқан сол кездегі нақты тарихи жағдай ауыр индустрияның заманауи салаларын құру үшін шұғыл әрекет ету қажеттілігін қатаң талап етті деп санайтындардың дәлелдерін ескермеуге болмайды. Бұл мәселе, әрине, тарихшылардың терең, жан-жақты зерттеулеріне лайық. Еңбектің моральдық және материалдық ынталандырулары шебер қолданылды.

Бірақ мұндай мәлімдемемен шектелу ұзақ уақыт бойы қалай жасалғанын жарты шындықты айтуды білдіреді. Құрылыс алаңдары мен кәсіпорындарда көптеген тәртіп бұзушылықтарға, көптеген сырттай оқуға, тіркеуге, некенің үлкен пайызына жол берілді. Еңбек жағдайлары ауыр болды, оның аз ғана бөлігі механикаландырылды. Жаппай жарақат болды. Міндетті техникалық минимум отызыншы жылдардың екінші жартысынан бастап енгізілді. Тұрмыстық жағдай өте қиын болды. Көбінесе ең қарапайым нәрсе жетіспеді. Көптеген жаңа ғимараттарда тұтқындардың еңбегі пайдаланылды. Жұмысшылар арасында кездейсоқ және ашуланған адамдар, парақшалар, мылжындар көп болды. Тиісті жағдайларда олар әкімшілікпен және жергілікті тұрғындармен қақтығыстардың қоздырғышы болды. Күдік пен репрессия моральдық атмосфераны уландырды.

Әрдайым емес, оның ішінде қарқынмен негізсіз ұмтылу салдарынан құрылыс алаңдары мен кәсіпорындарда техникалық нормалар мен шарттар қарастырылған, технологиялық жобалардан ауытқуларға жол берілген, олар бұрын-соңды болмаған, кейбір жағдайларда ескірген. Бұл қоршаған ортаның ластануына ықпал етті, біздің қазіргі экологиялық апаттарымыз сол кезде пайда болды.

Қазақстанның 1920-40 жылдардағы индустриялық дамуы ірі әлеуметтік-экономикалық салдарларды тудырды. Олардың қатарына республиканың аграрлық саладан индустриялық-аграрлық салаға айналуын, республика халқының құрамындағы қалалар мен қала тұрғындарының үлес салмағының өсуін, жұмысшы табының және әсіресе оның ұлттық кадрларының қалыптасуын, инженерлік-техникалық интеллигенцияның құрылуының басталуын, сондай-ақ халық құрамындағы басқа да әлеуметтік-демографиялық өзгерістерді жатқызуға болады.

Байырғы халықтан, қазақтардан жұмысшы кадрларды даярлау мен тәрбиелеуде айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізілді. Бұл туралы айта отырып, жаңа құрылыстарды 30-шы жылдардың ортасына дейін жұмыс күшімен қамтамасыз ету негізінен ауырлық күшімен жүзеге асырылғанын есте ұстаған жөн. Елдің ішкі аудандарынан Халықтың көші-қонының реттелмейтін процесі, еңбек биржаларында көптеген жұмыссыздардың болуы, аймақтың жасырын аграрлық қоныстануы жұмысшылардың ағынын күшейтті. Бұл жағдай жаппай ұжымдастыру жылдарында, әсіресе Қазақстанда, 1932-33 жж. аштыққа байланысты, республиканың байырғы халқы әрбір үшіншісінің есебін таппай, одан әрі шиеленісе түсті. Малдан, қозғалыс құралдарынан айырылған көшпелілер мен жартылай көшпенділер аз немесе аз жұмыс істейтін азық-түлікпен қамтамасыз етілген өнеркәсіптік объектілердің айналасында қоныстануға мәжбүр болды. Индустриялық еңбек дағдысы болмағандықтан, олар әртүрлі жұмыстармен айналысып, ауыр дене еңбегімен айналысты. Сол жылдардағы жұмысшылардың ұлттық кадрларын даярлау тәжірибесі арнайы зерделеуге лайық. Оларды дайындау мен бекітуде, мысалы, РСФСР Халық Комиссарлары Кеңесі төрағасының орынбасары Т.Рысқұлов бастаған Ресей Федерациясы Үкіметі

жанындағы Түркістан-Сібір темір жолының құрылысына жәрдемдесу комитеті үлкен рөл атқарды. Осыған ұқсас комитеттер жергілікті жерлерде, Магистраль құрылысы аудандарында құрылды. Қазақ АССР Үкіметі жанындағы осындай комитетті республика Халық Комиссарлар Кеңесінің Төрағасы Н.Нұрмақов басқарды. КСРО Ғылым академиясы өзінің комитетін құрды, оны Академия президенті А. П. Карпинский басқарды. Магистраль құрылысын Қазақстанның алғашқы инженерлерінің бірі М.Тынышбаевтың басқарғаны да маңызды.

Жергілікті тұрғындарды индустриялық еңбек салаларына тарту мақсатында жұмысқа жалдау тәртібі жеңілдетілді: олар кәсіподақ мүшелеріне теңестірілді және бірінші кезекте жұмысқа орналасты. Жалдау тек еңбек биржасы, оның бөлімшелері арқылы ғана емес, тікелей ауылдарда да жүргізілді. Жергілікті халықпен қарым-қатынасты жеңілдету үшін әкімшілік өкілдері, әсіресе прорабтар, десятниктер, бригадирлер, шеберлер, сондай-ақ орыс және басқа да ұлттардың жоғары білікті жұмысшылары қазақ тілін оқыды. Оларды елдің туыстық кәсіпорындарына іссапармен тиімді дайындаудың бірі. Бұл форма келесі кезеңдерде өзінің маңыздылығын сақтап қалды. Қазақстан Президенті Н.Назарбаев "Без правых и левых" атты кітабында оған жақсы баға берді.⁹

Қазақтардан келген кадр қызметкерлерінің үлес салмағын арттыруға ықпал ететін басқа да шаралар қолданылды. 1939 жылы бұл көрсеткіш 33,8% - ға жетті, бірақ олар негізінен біліктілігі жоқ және біліктілігі төмен жұмысшылар болды. Баяу болса да, біліктілігі жоғары жұмысшы-қазақтардың саны өсу үрдісіне ие болды.

Өкінішке орай, кейінгі жылдары оң үрдістер бекітілмеген және дамымаған. Сондықтан 80-ші жылдары осы маңызды істе кейбір жетістіктерге қол жеткізілгенімен, олардың индустриялық еңбек салаларындағы үлес салмағы республика халқының құрамындағы үлесінен әлі де төмен болды. Олар тек мұнай өндіруде басым - 61,5%; ал қара металлургияда — 8,4%, көмірде — 9,3%, машина жасауда және металл өңдеуде — 13,5%, электртехникалық — 18,9%, түсті металлургияда — 22,6%, мұнай өңдеуде — 24,4%, газ өңдеуде-20,6%.

Осы сандарды келтіре отырып, қазіргі жағдайдың не екенін көруге болмайды

1921,1932-33гг қайғылы оқиғаларының салдарынан қазақтар санының азаюымен едәуір дәрежеде түсіндіріледі., 1941-45 жж. аштық, эпидемия, ауру, соғыс өз жұмысын жасады. Бұған бұрынғы КСРО-ның басқа аймақтарынан көші-қон ағынының жоғары деңгейі ықпал етті. Бұл өз кезегінде күштеп ұжымдастырудың және елдің ұлттары мен халықтарының әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуын басқарудың басқа да командалық-әкімшілік әдістерінің салдары болды.

Қазақстанды индустрияландыруды қорытындылай келе, оның Сталиндік және "Ұлы бетбұрыстың" ең белсенді жылдарында өткенін және мәжбүрлеу мен зорлық-зомбылықтың, бұрын-соңды болмаған ерліктің және социалистік құрылыс идеяларына шексіз берілгендіктің, апатты қылмыстар мен қателіктердің, жарқын жетістіктер мен жеңістердің таңғажайып және қорқынышты қоспасына айналғанын ерекше атап өткен жөн.

Қазақстандағы ұжымдастыру. 20-шы жылдары ҰЭП ұзақ мерзімді саяси стратегия ретінде қабылданды. Оның аясында Индустрияландыру, шаруалардың кооперациясы, халықтың материалдық әл-ауқаты мен мәдени деңгейін арттыру мәселелерінің шешімі көрінді. Шаруалардың кооперациясы қуатты мемлекеттік мәжбүрлеу емес, экономикалық орындылықтың императивтерімен қозғалатын эволюциялық процесс ретінде қарастырылды. Шешуші ынталандырудың рөлі кооперация экономикалық ұйымның балама тәсілдерімен бәсекелестікте таба алатын экономикалық артықшылықтарға берілді. ҰЭП-ке бағдарлану тікелей "тәркілеуді" алып тастады, бұл тәуелсіз иелердің экспроприациясын білдіреді. Н. Бухарин, Н. Рыков, М.Томский бастаған "нэпов желісін" жақтаушылар экономикалық және құқықтық реттеу тетігі бұл тұрғыда тиімдірек болуы мүмкін деп санайды. НЭП алғашқы жылдарының тәжірибесі осындай мүмкіндікті растады. Ынтымақтастық индустрияландырумен байланысты қарастырылды. Қоғамды

реформалаудың НЭП моделіндегі маңызды сәт индустрияландыру мен ынтымақтастық өзін-өзі қамтамасыз ететін мақсаттар ретінде емес, социализмнің негізгі өлшемдері ретінде түсінілетін халықтың материалдық әл-ауқаты мен мәдени деңгейінің өсуіне қол жеткізу факторлары ретінде түсінілгендігі болды. Алайда, 20-шы жылдардың аяғында жаңа экономикалық ойлау аясында қалыптасқан нақты бағыт түбегейлі өзгерістерге ұшырады. Басты басымдық (барлық қажеттілік мақсаты) оның суперфорацияланған режимінде Индустрияландыру деп жарияланды. Индустрияландыру процесін қамтамасыз ету үшін жинақтарды шаруалардың тікелей және жанама экспроприациясы арқылы қалыптастыру қажет болды. Бірақ бұл, шаруалардың қатты наразылығын тудырған қуатты астық дайындау көрсеткендей, мемлекет өндіріс құралдарының меншік қатынастарын толығымен тартып алған жағдайда ғана мүмкін болды. Соңғысына мемлекет-тік колхоз жүйесін құру, яғни жаппай ұжымдастыру арқылы қол жеткізілді, бұл тікелей өндірушілерді өндіріс құралдарынан, өндіріс пен таратудың өзінен толығымен иеліктен шығаруды білдіреді. Осылайша, өнеркәсіптік өндірісті "жұмсақ" (қоғам үшін барынша ауыртпалықсыз) жаңғырту идеясы шамадан тыс индустрияландыруға ауыстырылды. Ынтымақтастық, Экономикалық стихиялық процесс ретінде, мемлекеттік бағытталған күштік ұжымдастыруға жол ашты. Оның үстіне, соңғысы шаруалардың игілігі үшін емес, тек Индустрияландыру процесін қамтамасыз ету үшін ойластырылған. Сонымен, 20-30 жылдардың басында. Ұзақ онжылдықтар бойы экономика және қоғамдық-саяси өмір саласында "күштік" балама рухы орнады. Ауыл шаруашылығында бұл терең қайғылы салдарға әкелді. Ауылдағы саясаттың жетекшісі ретінде ұсынылған экономикалық емес императивтер, олардың командалық-әкімшілік террорға бағытталуы шаруалардың ынтымақтастық идеясын жоққа шығарып қана қоймай, оның оң әлеуетін жоққа шығарды. "Ұлы бетбұрыс" қоғамның алдағы проблемаларын бірте-бірте дайындап, ауыл құрылымдарын аяусыз бөле бастады. Қазақстан ұжымдастыруды негізінен 1932 жылдың көктемінде аяқтау көзделіп отырған өңірлік топқа жатқызылды (көшпелі және жартылай көшпелі аудандарды қоспағанда). Республикалық партиялық және кеңестік органдарда, тіпті бұл жедел мерзімдер де қандай да бір жолмен "секіруге" тура келетін белгілі бір жолақ ретінде қабылданды. Нәтижесінде, өте тез, әлеуметтік организм дерлік ауыр пайыздық шабуылға ұшырады. Аудандар мен округтер Жеңіс реляцияларында бір-бірімен жарысты, газеттер "колхоз майданынан" күнделікті өзгеретін ақпарат бере алмады. Егер 1928 жылы Қазақстанда барлық шаруашылықтардың 2%—ы ұжымдастырылса, 1930 жылғы 1 сәуірге — 50,5, ал 1931 жылғы қазанға-шамамен 65%. 1931 жылғы күздің басында республикада 78 аудан (122-ден) болды, онда ұжымдастырумен 70-тен 100% - ға дейін аула қамтылды. Еріктілік принципі мен қарапайым заңдылықты бұзу басынан бастап кең таралды. Төтенше сипатқа ие ұжымдастыру ерекше күш пайда болды, сол іс-шаралар өрістетілді іске асыру шеңберінде мемлекеттік-курс жоюға кулачества және байства. Жергілікті органдарға жеткізілген директиваларда шаруашылықтардың жалпы массасына қатысты таратылатын кулак аулаларының үлес салмағы 3-5% - дан аспауы тиіс екендігі көрсетілді. Бірақ көптеген аудандарда жұдырықтардың саны көп болған жоқ. Алайда, жүйе командалық-әкімшілік болды, сондықтан кез-келген жалпақ қондырғы ешқандай түсініксіз сәтті жүзеге асырылады. Сондықтан тәркіленгендердің саны әрдайым және барлық жерде жоғарғы шегіне дейін "тартылды". Қазақстанда кулачанияның ауқымын әлі нақты бағалау мүмкін емес, бірақ тек 1930-1931 жылдары Қазақстаннан тыс жерлерге "кулацкую ссылку" арқылы жіберілген шаруалардың саны 6765 адамға жеткені белгілі. Он мыңдаған шаруашылықтар Республика шекараларында тұратын округтен тыс жерлерге жіберілді. Сонымен қатар, Қазақстанның аумағы елдің басқа аудандарынан келген ондаған мың шаруалар үшін "кулак сілтемесі" ретінде анықталды. Республикаға 46091 отбасы немесе 180 015 адам шығарылды¹¹. Кулактарды жою идеологиясы шаруаларға қатысты кең репрессиялық әрекеттерге әкелді. 1932 жылғы 7 тамызда "Мемлекеттік кәсіпорындардың, колхоздардың және кооперациялардың мүлкін қорғау және қоғамдық (социалистік) меншікті нығайту туралы" заң қабылданды, ол ату түріндегі

жазаны, ал "жеңілдететін мән-жайлар" кезінде мүлкін тәркілей отырып, 10 жылға бас бостандығынан айыруды көздейді. Осы Конституцияға қарсы норманың қолданылуының бірінші жылы ғана Қазақстанда 33 345 адам сотталды. Айыпталушылар деп аталатын қылмыстық сипаттағы бірқатар басқа баптар шығарылды. Бұл ретте сот талқылауының қандай да бір түрі болған жоқ. Барлығы "үштікпен" шешілді. 1929 жылдан 1933 жылға дейінгі бес жыл ішінде ОГПУ Үштігі ҚазАССР — да толық емес деректер бойынша 9805 іс қарады және 22933 адамға қатысты шешім қабылдады, оның ішінде ең жоғары жазалау шарасы — ату жазасына 3386 адам, концлагерьлерде 3 жастан 10 жасқа дейін-13151 адам¹¹. Көшпелі және жартылай көшпелі шаруашылықтардың жоспарлы отырықшылануы барысында аса форсирленген ұжымдастырудың апатты салдарлары әкімшілік озбырлықпен бірнеше мәрте күрделене түсті. Отырықшыландыру идеологиясы шаруашылық нысандарының үйлесімді түрленуімен тығыз байланыста болды, ал қазақ шаруаларының прогресс жолдары тек мал шаруашылығының егіншілікке немесе стационарлық мал шаруашылығына эволюциясынан көрінді. Сонымен бірге, дамымаған, іс жүзінде индустрияға дейінгі өндірістік күштерге негізделген мемлекет дәстүрлі аграрлық фундаментализмді түбегейлі өзгерте алмады. Сонымен қатар, көшпелі мал шаруашылығы экономикалық және мәдени қызметтің өте күрделі түрі және институционалдық байланыстардың көп деңгейлі кешені бар әлеуметтік ұйым екенін ескеру қажет. Ғасырлар бойы қалыптасқан коммуналдық құрылымдар бірегей корпоративті психологияны және дәстүрлі идеологиялық көзқарастарды шындыққа сәйкес келмейтін стереотиптерімен қалыптастырды. Мұның бәрі бірігіп, нақты тарихи шындықтарды елемейтін кез-келген стандартты жоспарланған акцияларға қарсылық тудырды. Сол жағдайларда көшпелі мал шаруашылығының өзінің экологиялық ұтымдылығын сақтауы да принципті түрде маңызды болды. Сонымен қатар, сол кезде көшпелі шаруашылық өзінің экономикалық әлеуетін әлі де сарқып алмай, көбіне экономикалық тұрғыдан орынды жүйе болып қала беретінін ерекше атап өту қажет. Ұжымдастыру және отырықшыландыру жұмыстарын жүргізу үшін Қазкрайком жергілікті белсенділермен бірге сегіз мың жұмысшы тартты. Сонымен қатар, республикаға Мәскеуден, Иваново-Вознесенскіден, Харьковтан, Ленинградтан 1204 жиырма мың адам жіберілді, олар көбінесе отырудың мәні мен механизмін өте асыра түсінді. Көптеген әкімшілер үшін бұл жүздеген фермалардың үлкен радиусынан бір жерге (кейде азық-түлік пен су ресурстарынан айырылған) тартуды білдірді. Мұндай кластердің салдары малшылардың экономикалық кеңістігін және су мен жем іздеуде табындарды маневр жасау мүмкіндігін жоғалтқаны болды. Алыс жерлерден келген партияның елшілері одан әрі қарай жүрді. Подразумеваемая астында оседанием ұйымға стационарлық кенттердің, олар насаждать далада мұндай түрі қоныстандыру дейін дәлдік деп қайта-қайта қайталады павильондағы ресей ауылы. Бұл үшін көптеген киіз үйлер тіке қарда дұрыс квадраттарға құрылған. Кварталды салу үшін киіз үйлер жетіспеді. Сол кезде киіз үйлері "ауыл көшелерімен" толықтырылған бірнеше ауылдар (яғни қауымдар) қуылды. Отырықшыландыру жөніндегі науқанның әкімшілік-үдемелі әдістерінен туындаған жай-күйден шығып үлгермей, ауыл халқы бірден одан да қарқынды ұжымдастыруға тартылды. Көшпелі және жартылай көшпелі шаруашылықтардың жаппай қоныстануы ұжымдастырумен тығыз байланыста болды. Бұл Қазкрайком Пленумының (1929 ж. желтоқсан) қаулысынан көрінеді, онда "отырықшыландыру жүз пайыз ұжымдастыру негізінде жүргізілетіндей есеппен отырықшы халықты отырықшыландыруды жылдамдату және шаруашылықты нығайту саласындағы практикалық жұмыстардың бүкіл жоспарын қою" қатаң ұйғарылды. Сонымен қатар, Директивті органдар "мал шаруашылығын астық шаруашылығы сияқты қарқынмен ұжымдастыруды ынталандыруды" талап етті¹². Ойланбаған шешімдер үшін төлем көп күттірмеді. Колхоз-тауар фермаларында көп шоғырланған және тамақтандыруға мүмкіндігі жоқ мал қырылды. Қазақстанның ауылы мен ауылы волонтаристік саясатқа ауыл шаруашылығы өндірісінің жаппай құлдырауымен жауап берді. Бірінші бесжылдық ішінде (1928-1932 жж.) Қазақстанның

жалпыодақтық тауарлы астық өндірісіндегі үлес салмағы шамамен 9-дан 3% - ға дейін азайды. Дәнді дақылдарға арналған егіс алқаптары 1928 жылдан 1940 жылға дейін шамамен 1,5 есе өскенімен, жалпы жиын-терім шамамен 1,5 есе, өнімділік 9,2-ден 4,3 ц/га-ға дейін¹³. Шаруаны жерден иеліктен шығару және оны жалдамалы қызметкерге айналдыру нәтижесінде туындаған немқұрайдылық әсер ете бастады. Мал шаруашылығы бұрын-соңды болмаған шығынға ұшырады. 1928 жылы республикада 6509 мың бас ірі қара мал болды, ал 1932 жылы соғыс қарсаңында, 1941 жылы шаруашылыққа дейінгі деңгей қалпына келтірілмеді (3335 мың бас). 1932 жылы 18566 мың қойдың 1386 мыңы қалды (соғысқа дейін табындар саны 8 миллионға әрең жетті). 1928 жылға 3616,1 мың мөлшерінде анықталған жылқы малының 3200 мыңы (1941 жылы — 885 мың бас) физикалық тұрғыдан кетті. Түйе шаруашылығы сияқты дәстүрлі сала іс жүзінде тоқтап қалды: 1935 жылға қарай тек 63 мың түйе қалды, ал 1928 жылы олардың саны 1042 мың бас болды. Күш қысымына және өрескел озбырлыққа Реакция ауылшаруашылық өндірісінің күрт құлдырауында ғана емес көрінді. Бүкіл ел бойынша сияқты, Қазақстанда да ашық наразылықтың көрінісі болды, ол бірқатар жағдайларда шаруалардың қарулы сөздеріне әкелді. 1929-1931 жылдары Қазақстанда 372 көтеріліс болып, оған 80 мыңға жуық адам тартылды. Созақ, Шемонаиха, Бұқтырма, Ырғыз, Қазалы, Қармақшы, Самар, Абыралы, Биен-Ақсу, Шыңғыстау, Барыбаев-ком, Қастек, Балқаш, Шұбартау, Маңғыстау және басқа аудандардағы шаруа қозғалыстары қайғылы танымалдылыққа ие болды. Көтерілістер халықтың республикадан тыс жерлерге, соның ішінде шетелге жаппай қоныс аударуымен қатар жүрді. 1930 жылдың басынан 1931 жылдың ортасына дейін Қазақстан аумағынан 281230 шаруа қожалығы көшіп кетті, олардың басым бөлігі Қытай, Иран және Ауғанстан аумағында болды. ОГПУ тұрақты әскерлері мен органдарының күштері бүлікші халыққа қарсы қатыгез жазалау шараларын жүргізді. Үшін ірі восстаниях және волнениях қазақстанда 1929-1931 жж. 5551 адам сотталды, оның 883-і атылды. Тұтастай алғанда, Қазақстанда күштеп ұжымдастыру кезеңінде 100 мыңнан астам адам қуғын-сүргінге ұшырады, Қазақстан этностарының тыныс-тіршілігін қамтамасыз ету жүйелерін қиратқан күштік акциялар бұрын-соңды болмаған демографиялық апатқа айналды, оның салдары қазіргі заманға қарай болжанып отыр. Зардап шеккендердің саны туралы мәселе әлі де ашық. Республикалық және облыстық мұрағаттардың қорларында сақталған "с" (құпия) әрпі бар істерден, Орталық партия органдарынан, ОӘБҰ, МҚК және ИМ мұрағаттарынан, ғылыми айналымға енгізілетін материалдар елеулі түзетулер береді. "Қуғын-сүргінге ұшыраған халық санағы" деген атпен белгілі 1937 жылғы Бүкілодақтық халық санағының материалдары түбегейлі жаңа белестерді бағындырады. Бір күнде (5-тен 6 қаңтарға дейін) өткізілген бұл сталинизм саясатынан туындаған ең үлкен демографиялық апаттың көрінісін көрсетті. Көп ұзамай оның әзірлеушілері мен орындаушылары тұтқындалып, көбісі жойылғаны түсінікті (жүйе куәгерлерді қалдырудан қорықты). Санақ материалдарының өзі көптеген жылдар бойы жойылды деп саналды. Жақында олар орталық мемлекеттік халық шаруашылығы мұрағатының (ЦГАНХ) қорларынан табылды. Тарихи-демографтар жүргізген алдын ала талдау қазақ этносының ауыр шығынға ұшырағанын көрсетеді. Аштықтан және онымен байланысты індеттерден, сондай-ақ өлім-жітімнің үнемі жоғары деңгейінен халық 1750 мыңға жуық адамды жоғалтты. Қоныс аудару жергілікті тұрғындарға үлкен зиян келтірді. Қазақстанда тұратын басқа да этностардың саны күрт төмендеді. Республиканың байырғы халқы терең дағдарыстық құбылысты жеңе алды, өйткені соңғысы оны демографиялық кезеңнің алғашқы кезеңінде тапты. Соғыстан кейінгі жылдары болған қуатты демографиялық жарылыстың арқасында ғана 40 жылдан кейін қазақ этносы бұрынғы санын қалпына келтіре алды.

2 экономикалық реформаларды жүргізудің негізгі шарты, ғалымдар Э. Уилсон, Д. Гордонның пікірінше, белгілі бір мемлекеттің іскерлік белсенділігінің төмендеуі болып табылады. Демек, реформаларда өзгертін халықаралық жағдайға реакция көрінеді.

Осыған байланысты экономиканы қайта құрудың ауқымдылығы және олардың тереңдігі ұлттық экономиканың даму деңгейіне, мемлекеттің әлемдік нарықтағы мүдделеріне және ұлттық экономиканы жүргізудің кең ауқымды мәселелерін тиімді шешу қажеттілігіне байланысты. Қазақстан экономикасын жаңғырту ұлттық экономиканы жоғары технологиялық индустрияландыру бағытында жедел дамыту және мыналардың негізінде постиндустриалды экономика базисін қалыптастыру процесін білдіреді: – республиканың халық шаруашылығы кешенінің динамикалық бәсекелестік артықшылықтарының өсу талаптарына сәйкес келетін жұмыс істеп тұрған институттарды жетілдіру және жаңа институттар құру; – ұлттық экономиканы тұрақты даму бағытында жүйелі трансформациялау; – технологиялық өзгерістердің өзегі болып табылатын Өндіргіш күштерді инновациялық қайта құру. Экономиканың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету үшін Технологиялық трансформация мен инновацияларға басты мән беріледі. Технологиялық тозуды еңсеру үшін жаңа өндірістік құрылымды игеру үшін жоғары технологиялық өндірістерді, инновациялық секторды және кәсіпкерлікті қолдай отырып, экономиканы дамытудың индустриялық-инновациялық түріне көшу қажет. Экономиканы жаңғырту процесінде неғұрлым озық техникалар мен технологияларды, ноу-хауды пайдалану бөлігінде индустриялық елдердің озық тәжірибесін қазақстандық жағдайларға бейімдеу қажет. Бұл ретте жөн елемеу тәжірибе отандық кәсіпорындар. Республикада ғылымды қажетсінетін технологияларды дамытуға тұрақты көңіл бөлінеді, осыған байланысты ғылыми-техникалық зерттеулер үлесін ұлғайту және Өндіріске технологиялық инновацияларды енгізу қажеттілігі өсуде. Реформаларды жүргізу кезінде жекелеген елдер ғана күтілетін нәтижелерге және экономикалық өсуге қол жеткізе алғанын назарға ала отырып, басқа елдердің тәжірибесін ескеру қажет. Дамушы мемлекеттерде жүргізіліп жатқан экономикалық қайта құрулардың негізіне Халықаралық валюта қоры (ХВҚ) және басқа да халықаралық қаржы ұйымдары ұсынған стандартты шаралар кешені алынды, оларға мыналар жатады – елдегі әлеуметтік-экономикалық процестерді тікелей басқарудағы мемлекеттің рөлін азайту, нарықтық тетіктердің пайдасына экономиканы басқарудың директивтік әдістерінен бас тарту; - бағалар мен жалақыны ырықтандыру; - сыртқы экономикалық қызметті ырықтандыру; - экономиканың мемлекеттік емес секторын дамыту үшін жағдайлар жасау, мемлекеттік меншікті жекешелендіру; – мемлекеттік шығыстар тетігін ұтымды ету, мемлекеттік бюджет тапшылығын барынша азайту; - елдегі жүйелі түбегейлі өзгерістерді жүзеге асыру; - әлеуметтік саланың тиімділігін арттыру; - инфляцияға қарсы қатаң саясат жүргізу экономиканы жаңғыртудың түпкі мақсаты елдің әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігінің үздіксіз өсу жағдайымен ұштасатын халықтың әл-ауқатын арттыру, инновациялардың тез таралуын қамтамасыз ету, қаржы ағындарын ұтымды ету, өндірісті тиімді орналастыру болып табылады. Дамудың қазіргі кезеңінде Қазақстанның Ұлттық экономикасы пайдалы қазбаларды өндіру және бастапқы өңдеу салалары ұсынған өнеркәсіпке негізделеді. Қазіргі Қазақстан-қолданылатын технологиялардың ұзақ өмірлік циклі және өндірілетін өнімнің түр-түрін жаңартудың төмен қарқыны тән жоғары дамыған отын-энергетика және металлургия кешендеріне ие орта индустриялық ел. Мұндай жағдайларда ел экономикасын жаңғыртудың жалғыз мүмкін болатын жолы екінші сектор салаларын – мұнай химиясын, металлургиядағы түпкілікті қайта бөлуді, биотехнологияны, жаңа конструкциялық материалдар, медициналық жабдықтар өндірісін, машина жасаудың жекелеген бағыттарын, байланыс құралдарын өндіруді, тұтынушылық сұраныстың ғылымды қажетсінетін өнімдерін, ақпараттық-компьютерлік техниканы дамытуға бағытталған жоғары технологиялық индустрияландыру жүргізу болып табылады. Ұлттық экономиканы жаңғырту жағдайындағы экономикалық саясат инфляция деңгейі жылына 3-4% болған кезде ЖІӨ-нің орташа жылдық өсу қарқынын 5-7% мөлшерінде қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс. Шешімі көрсетілген мақсатқа қол жеткізуге мүмкіндік беретін экономикалық саясаттың міндеттерін былайша тұжырымдауға болады – экономиканың дамуына кедергі келтіретін құрылымдық

кедергілерді алып тастау; – ақша массасының тұрақты, бірақ бірқалыпты өсуін қамтамасыз ететін монетарлық және фискалдық саясатты іске асыру (жылына 8-10%); – бюджет тапшылығын барынша азайту (ЖІӨ-нің 3% - ынан кем); - бюджет шығыстарын ЖІӨ-нің 23-24% - ын шектеу; -; – тиімді жұмыс істейтін құқықтық жүйе, тиімді мемлекеттік әкімшілендіру және тартымды инвестициялық ахуал негізінде бәсекелестікті дамыту; - банктік пайыздық мөлшерлемені 10% - ға дейін және одан төмен төмендету [5]. Көрсетілген мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу: – қазақстандық кәсіпорындардың инновациялық белсенділігінің төмен деңгейінде (2011 жылы 5,7%); – қоғамдық еңбек өнімділігіне теріс әсер ететін ескірген өндірістік және басқару технологияларында; – ЖІӨ-дегі инновациялық өнімнің үлес салмағын азайту кезінде (2005 жылы 1,58% - дан 2011 жылы 0,86% - ға дейін) мүмкін емес.);- ЖІӨ-нің 0,32% мөлшерінде ҒЗТКЖ-ны қаржыландыру;-әсіресе техникалық-технологиялық мамандықтар бойынша Адами капиталдың жеткіліксіз жоғары деңгейі; - өндірістік инфрақұрылымның және ол көрсететін қызметтердің төмен сапасы; - бәсекелестіктің іс жүзінде жоқтығына Қазақстан экономикасы мыналарға бағытталған құрылымдық өзгерістерді қажет етеді: – адами капиталды дамытуды жеделдету; – бәсекелестік орта құру; – өндірістің бәсекеге қабілеттілігі мен тиімділігін арттыру; – ғылым мен техниканың соңғы жетістіктеріне негізделген жаңа технологиялар мен инновацияларды енгізу, өндірілетін өнімді жылдам жаңарту; – инфляцияны төмендету; – тиімді әкімшілік пен бюрократия құру; - тартымды инвестициялық ахуал қалыптастыру; - сыбайлас жемқорлықты жою; - кәсіпкерлердің прогрессивті мәдени-экономикалық құндылықтарды игеруі. Ұлттық экономиканы жаңғырту үшін қаржы ресурстарын тартуды тиісті шарттарда айқындалатын құқықтарды, міндеттерді, тәуекелдерді, шығындар мен пайдаларды теңгерімді бөлу шарттарында қоғамдық маңызы бар міндеттерді шешуге бағытталған мемлекет пен жеке кәсіпкерлік субъектілерінің өзара қарым-қатынастар жүйесін білдіретін мемлекеттік-жекешелік әріптестік (МЖӘ) негізінде жүзеге асырған жөн. МЖӘ шеңберіндегі алғашқы жобалар Қазақстанда XX ғасырдың 90-шы жылдары іске асырылды: кәсіпорындарды сенімгерлік басқаруға беру, жалға беру, жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшарттар, өнімді бөлу туралы келісім және т.б. МЖӘ нысандарының бірі болып табылатын алғашқы концессиялар Қазақстанда 2005 жылы іске асырыла бастады: Шар – Өскемен теміржол тармағының және Солтүстік Қазақстан-Ақтөбе облысының электр беру желісінің құрылысы. Шетелдік шаруашылық тәжірибе көрсетіп отырғандай, мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетігінің жеке инвестицияларды тарту бойынша зор әлеуеті бар. МЖӘ арқылы бюджеттен айтарлықтай бір реттік шығынсыз әлеуметтік маңызы бар жобаларды іске асыруға болады. МЖӘ шеңберінде бизнес жаңа табыс көздеріне қол жеткізе алады, ал мемлекет үшін жеке сектордың ресурстық және зияткерлік әлеуетін пайдалану мүмкіндіктері ашылады. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік жүйесі жеке секторға инновацияларды енгізу үшін мүмкіндіктер береді. Өз бетінше және МЖӘ жүйесіне сүйене отырып әзірленген инновациялық технологияларды тарта отырып, көптеген жаңа жобаларды алуға болады. Қазіргі уақытта Қазақстанда келісімшарттардың жаңа түрлерін қолдану үшін құқықтық өріс құруға, сондай-ақ экономикалық жаңғырту жобаларын іске асыру үшін капитал тартудың қосымша көзі болып табылатын жобалық қаржыландыруды дамытуға бағытталған МЖӘ дамытудың 2010-2014 жылдарға арналған бағдарламасын іске асыру жүзеге асырылуда.

Әдебиет

- 25 Н.Назарбаев Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации. Послание. 18 февраля 2005г.
- 26 Н.Назарбаев Социальная модернизация. Двадцать шагов к обществу всеобщего труда 10 июля 2012г.

- 27 Кадысова Р.Ж. Советская модернизация Казахстана (1917-1940г.г.), Алматы, Гылым,2004
- 28 Ковальская С.И. Судьбы модернизации Казахстана в англоязычной историографии.Астана,2007.
- 29 НуровК.и. Правовая и экономическая модернизация традиционной структуры Казахстана, Алматы,Гылым, 1995
- 30 Артыкбаев Ж.О. Казахское общество в XIX в: традиции и инновации. Караганда, 1993.
- 31 Абылхожин Ж.Б. Очерки социально-экономической истории Казахстана XXвек Алматы, 1997
- 32 Абылхожин Ж.Б Традиционная структура Казахстана.А.-А.,1991
- 33 Модернизация экономики Казахстана: теоретические основы, потенциал, механизмы. Караганда ТОО «Санат-Полиграфия», 2005. - 264с.
- 34 Экономические основы системной трансформации экономики Казахстана (опыт реформирования и проблемы модернизации), Караганда: ТОО «АРКО», 2001. - 283с.
- 35 История Казахстана с древнейших времен до наших дней в пяти томах. 4,5т, Алматы, «Атамұра», 2010
- 36 <http://e-history.kz/ru/contents/view/294>
© e-history.kz

Дәріс 4

Тақырыбы: Кеңестік және қазіргі кезеңдегі Қазақстанның саяси жаңғыруы.

Мақсаты: саяси жаңғырудың қоғамдық, идеологиялық, мемлекеттік мән-жайларымен таныстыру және демократиялық ұстанымдарды енгізуді түсіндіру.

Жоспары:

1. Кеңестік кезеңдегі саяси модернизацияның ерекшеліктері.
2. Қазақстан Республикасында саяси жаңғырудың кейбір ерекшеліктері.

XX ғасырдың 30 жылдарының ортасында саяси мәдениеттің дәстүрлі элементтеріне негізделген тоталитаризмнің ерекше формасы ретінде кеңестік әлеуметтік жүйенің қалыптасуы аяқталды.

Халықаралық оқшаулану және өзін-өзі оқшаулау жағдайында қысқа мерзімде социализм құрудың утопиялық міндеті бүкіл билік пен басқару жүйесіне айтарлықтай әсер етті. 20 жылдан аз уақыт ішінде ішкі логикаға байланысты "пролетариат диктатурасы" алдымен билеуші партияның диктатурасына, содан кейін бір адамның диктатурасына айналады.

Кеңестік саяси жүйенің өзіне тән белгілері-бұл орталықтандыру, мемлекеттік механизмнің жұмыс істеуінің командалық-репрессиялық әдістері, бір партиялылық, партиялық органдардың мемлекеттік органдармен бірігуі және қоғамдық ұйымдарды ұлттандыру.

20-жылдардағы партияшілік күрес барысында. көбінесе алқалы партия органдарының шешімдері партия жетекшілерінің тар шеңберінің шешімдерімен алмастырылады. Ленин ауруы кезінде барлық негізгі мәселелерді "үштік" Зиновьев-Сталин-Каменев шешті, содан кейін екі жыл ішінде Сталин, Зиновьев, Каменев, Бухарин, Рыков, Куйбышев және Томский кіретін "жеті" құпия Орталық Комитеттің рөлін атқарды.

20-шы жылдардың аяғынан бастап БКП (б) - да тәртіп күшейтіліп, партияшілік демократия құлдырады. Құпия жүйесі күшейтіліп, нақты биліктің анонимділігін қолдайды, партия жұмысының көптеген жақтарын тек халықтан ғана емес, сонымен бірге партияның өзінен де жасырады. Демократияны таптық түсіну сөзсіз ақпаратқа және ақиқатқа тек билеуші саяси партияның монополиясына әкелді. 1936 ж. КСРО Конституциясының 126-бабы негізінде мемлекеттік және партиялық органдардың басқарудың барлық кезеңдерінде бірлескен шешімдер қабылдау тәжірибесі ресми мәртебеге ие болды. Осы уақыттан бастап партиялық шешімдер іс жүзінде нормативтік актілер болып табылады және мемлекеттік органдар олар үшін міндетті болып табылады.

Кеңес номенклатурасының маңызды ерекшелігі оның жабық сипаты болды. 1932 жылдан бастап лауазымдардың номенклатуралық тізімдері мемлекеттік құпияға айналды. Партиялық инстанциялар билік пен басқару органдарының дербес құрамын белсенді түрде қалыптастырды. 30-шы жылдардың аяғында. номенклатуралық принцип барлық сайланған органдарды, мемлекеттік және қоғамдық басқарудың бүкіл жүйесін, экономикалық лауазымдарды қамтыды, басқарушы кадрлардың жиі ауысуын, олардың жауапсыздығын және партиялық деспотизмді тудырды. Сонымен бірге Сталиннің өзі № 1 және № 2 тізімдерді толығымен басқарды.

Осылайша, 30 — шы жылдары КСРО-дағы жоғарғы билік Конституциялық БОАК емес, партиялық Аппараттың жоғарғы органдары-саяси бюро, Оргбюро және Орталық Комитеттің Хатшылығы болды, олардың отырыстарына барлық түбегейлі саяси және экономикалық мәселелер шығарылды, бұл кеңестік саяси жүйенің тоталитарлық сипатын тағы бір рет көрсетеді.

XVII съезден кейін(б) (1934) партиялық органдар принципті саяси мәселелерді шешумен қатар өндірісті ұйымдастыру және басқару міндеттерін өз мойнына алды. БКП(б) ОК аппаратында өнеркәсіп, құрылыс, көлік, байланыс бөлімдері құрылады. Тиісті

құрылымдар жергілікті жерлерде — партияның облыстық комитеттері мен аудандық комитеттері деңгейінде ұйымдастырылады. Ірі құрылыстар мен зауыттарда ОК-нің төтенше өкілеттіктері бар парторгтары пайда болады.

1937 жылғы 14 сәуірде елімізде жаңа консультативтік-өкімдік орган-Саяси Бюроның қауіпсіздік және сыртқы саясат мәселелері жөніндегі Комиссиясы құрылды. Комиссия барлық тиісті мәселелерді, соның ішінде мемлекеттік қауіпсіздік, сыртқы саясат және әскери құрылысқа қатысты құпия мәселелерді қарастырды. Оның құрамына тек бес адам кірді: сыртқы саясатты Молотов, экономикалық қауіпсіздікті — Каганович, қорғаныс — Ворошилов, кадр саясатын және НКВД — Ежов басқарды. Белгілі бір дәрежеде бұл жаңалықтар мәжбүр болды: тым баяу болды © бюрократиялық және жемқор мемлекеттік аппарат. Өндірістік мәселелерді шешуде партиялық құрылымдарға сенім арту әрекеттері билеуші партияның ұлттандырылуына, кеңестердің сәндік мекемелерге айналуына әкеледі.

Тоталитарлық саяси жүйенің қалыптасуында Сталиннің жалғыз билікке деген ұмтылысы маңызды рөл атқарды.

Билікті шоғырландыру процесінің қисынды жалғасы "жолдастар Хатшылығын" құру болды. Сталин". Бастапқыда оның рөлі таза техникалық болды, бірақ билік шоғырланған сайын, бұл конституциялық емес институтты партияның барлық жоғарғы органдарына қою арқылы күрт өсті. Бұл мекеме іс жүзінде биліктің жоғарғы эшелондарында: партияларда, Үкіметте, құқық қорғау органдарында кадрлық ауысулар жүргізетін партияның жоғарғы атқарушы органына айналады. Ішкі және сыртқы саясаттың барлық маңызды мәселелері алдын-ала шешілді, осылайша олар партияның жоғарғы органдарына берілгенге дейін, содан кейін оны Орталық Комитеттің, Оргбюро мен Саяси Бюроның Хатшылығы бекітті. Сонымен бірге, барлық маңызды үкіметтік лауазымдарды Сталиннің жақтастары мен кандидаттары атқарады: К. Е. Ворошилов, ол 1925 жылдың қарашасынан бастап әскери және теңіз істері жөніндегі халық комиссары болды, г. г. 1926 жылы ОГПУ басқарған жидек, в. М. Молотов, 1930 жылы желтоқсанда КСРО Халық Комиссарлар Кеңесінің төрағасы болды.

30-шы жылдары жазалаушы-репрессивті аппараттың күшеюі жүріп жатыр, милицияның функциялары үздіксіз кеңеюде, оның сандық құрамы өсуде. 1930 жылдың аяғында ол саяси тергеу мүддесі үшін өз желісін пайдалану үшін ОГПУ құрамына берілді. 1932 жылы паспорт жүйесі мен азаматтардың міндетті түрде тіркелуі енгізілгеннен кейін полицияға паспорт режимінің сақталуын бақылау міндеті жүктелген.

1934 жылы қуатты репрессивті аппараттың қалыптасуы аяқталды. КСРО НКВД-ға бұрынғы ОГПУ, Милицияның бас басқармасы, шекара және ішкі әскерлердің Бас басқармасы, еңбекпен түзеу лагерлері мен еңбек қоныстарының Бас басқармасы (ГУЛАГ) және басқа да бірқатар ведомстволар кіреді. Біріккен халық комиссариаты өзінің қарамағына барлық күш құрылымдарын алады (армиядан басқа): конвой және теміржол әскерлері, арнайы мақсаттағы бөліктер. Он жыл ішінде Ішкі әскерлер саны төрт есе өседі (40-жылдардың басында 200 мыңға дейін). Оппозицияның жойылуымен қоғамды жалпы бақылау режимі шыңына жетеді. Орталықтан шеткері аймаққа бақылау жүйесін таратуға барлық жергілікті партия ұйымдарында Сталиндік хатшылыққа тікелей бағынатын арнайы бөлімдер құру арқылы қол жеткізілді. Олардың міндеті партия ұйымдарын бақылау және олар туралы тұрақты есептер беру болды. Орталық пен шеткері аймақтар арасында ақпарат алмасу арнайы бөлімдердің арналары арқылы да жүргізілді. Сталиндік басшылықтың дәстүрлердің беделіне, сондай-ақ халықтың көпшілігінің демократиялық ерік-жігеріне сүйене алмауы Сталиннің жеке басын саналы түрде өсіру қажеттілігін тудырады.

Оның канонизациясы Ленин қайтыс болғаннан кейін бір жылдан кейін басталады — 1925 жылы Царицын Сталинград деп аталды. Содан кейін Сталин, Сталинири, Сталинабад және т.б. пайда болады. XIV съезде К. Е. Ворошиловтың сөзі арқасында партия желісі Сталиннің жеке тұлғасымен анықталады, белгілі бір форманы алады: "Жолдас. Сталин,

әріне, табиғат немесе рок сұрақтарды Саяси Бюроның басқа мүшелеріне қарағанда біршама сәтті тұжырымдайды". 30-жылдардың басында Сталиннің кез-келген сөзі іс-әрекетке тікелей басшылық ретінде аян ретінде қабылданды.

Осылайша, 30-шы жылдардың соңына қарай елде тұтас кеңестік командалық жүйенің қалыптасуы аяқталады. Ол тұрақтылық пен ел алдында тұрған міндеттерді шешу қабілетіне ие болады.

Ауқымды ұлттандыру нәтижесінде нарықтық тетіктерді өшіру және қатаң басқару иерархиясын құру Сталиндік элитаға ауқымды құрылымдық маневрларды жүзеге асыруға, ресурстарды экономиканың бір секторынан екіншісіне тез ауыстыруға мүмкіндік берді. Үлкен жұмылдыру мүмкіндіктерімен Сталиннің билік механизмінде бірқатар маңызды кемшіліктер болды. Ең алдымен, өзін-өзі реттеу мен өзін-өзі баптаудың ішкі серіппелері болмады. Жүйеде кез-келген өзгеріс жоғарыдан келді. Мұндай жағдайда жауапкершілік орындаушыларға қауіп төндірді, сондықтан ол төменнен жоғарыға берілді. Соның нәтижесінде, Орталық тиелген іс, осыдан нерациональность оның қызметін әуре-сарсаңға салушылық, аса тәуелділік, қабылданатын шешімдердің ерік көсем. 1936 ж. 5 желтоқсанда Кеңестердің Бүкілодақтық VIII төтенше съезі, мәселенің "аса маңыздылығына байланысты" шақырылып, жаңа кеңес Конституциясының мәтінін қабылдады.

1924 жылғы Конституциямен салыстырғанда 1936 жылғы Негізгі Заңда көптеген жаңалықтар болды. Ең маңызды жаңалық Кеңес өкіметін қайта құру болды. Кеңестердің облыстық және республикалық съездері таратылды. КСРО ОСК негізінде жаңа билік органы-КСР Одағының барлық заңнамалық және басқа да өкілеттіктерін жүзеге асыратын қос палаталы Жоғарғы Кеңес құрылды. ОСК Президиумының орнына Жоғарғы кеңестің Президиумы құрылды. Жергілікті жерлерде аудандық, қалалық, облыстық, республикалық кеңестер сайланды. Сонымен бірге, биліктің конституциялық негізі ретінде ВКП(б) рөлі заңнамалық түрде бекітілді, ол 126-бапқа сәйкес жұмысшылардың барлық қоғамдық және мемлекеттік ұйымдарының жетекші өзегі болды. Конституция КСРО-дағы социализмнің жеңісін ресми түрде жариялады. Конституцияда барлық негізгі саяси құқықтар жарияланды: сөз бостандығы, баспасөз бостандығы, жиналыс бостандығы, үйге қол сұғылмаушылық. Жаңа Конституция, ең алдымен, сыртқы саяси мақсаттарды көздеді: нацистік Германияның жақындап келе жатқан әскери қауіп-қатеріне қарамастан, ел басшылығы батыс демократиясына қолдау көрсету мүмкіндігін жоққа шығармады. Жеке тұлғаның негізгі демократиялық құқықтарын қабылдау және демократиялық саяси институттарды құру әлемде кеңестік жүйенің батыстық Конституциялық мемлекеттер бағытында эволюциясының елесін жасауы керек еді.

Шынайы өмірде Конституцияда жарияланған құқықтар мен бостандықтардың шектері РСФСР Қылмыстық кодексінің 58-бабының (революцияға қарсы үгіт-насихат туралы) бір тармағымен анықталды, оның мазмұны соншалықты кең тұжырымдалған, бұл революцияға қарсы үгіт-насихатқа кез-келген лауазымды адамды сынауға мүмкіндік берді. КСРО-ның 50-60 жылдардағы модернизациясы н.с. Хрущевтің есімімен байланысты. Хрущевтің қайта құрылуы Батыста түбегейлі өзгерістер аясында өтті: мұнда 50-ші жылдардың ортасында ГТР дамыды, кеш индустриалды модернизация аяқталды (жаппай тұтыну қоғамы, әл-ауқат жағдайы) және постиндустриалды қоғамның қалыптасу тенденциясы пайда болды. Модернизация тұрғысынан н.с. Хрущевтің реформалары туралы не айтуға болады?

Экономика саласында, батыс зерттеушілерінің пікірінше, Хрущев кезеңінде екі кезеңді бөлуге болады. 1953-1958 жылдары реформалар экономикалық және әлеуметтік тетіктерді тиімді өзгертті, "Б" тобының салалары, ауыл шаруашылығы, тұрғын үй құрылысы және ауыр өнеркәсіп жеткілікті түрде үйлесімді дамыды, экономика ресурстардың өсуі есебінен ғана емес, оларды жақсы пайдалану есебінен де тиімді жұмыс істеді.

1959-1964 жылдары басқарудың Сталиндік моделінің өзара қарым-қатынасы қайта жанданды: бюджет мүмкіндіктерінен асатын Инвестициялар өсті, "А" тобының

салаларының өндірісі өсті, ауылдан білікті емес жұмыс күшінің жаппай ағымы болды. Осының нәтижесінде 50-60 жылдардың басында экономикалық өсу қарқыны төмендеді.

Саяси ырықтандыру Сталиннің жеке басына табынуды сынға алды. Алайда, бұл сын тек жеке түрде жүргізілді, бұл құбылыстың себептері объективті және субъективті жағдайларға (социалистік құрылыстың қиындықтары және Сталиннің жағымсыз белгілері) дейін азайтылды және ең бастысы, жеке тұлғаға табыну Социалистік әлеуметтік жүйенің табиғатымен ешқандай байланысы жоқ деп атап өтілді. ырықтандыру қазіргі саяси жүйені жетілдіруге дейін азайтылды.

Осылайша, модернизация мәселесімен айналысатын авторлардың пікірінше, 50-ші жылдардағы экономикалық жетістіктерге және кейбір саяси ырықтандыруға қарамастан, Сталиндік модельдің негізі қоғамның экономикалық және саяси салаларында сақталды.

.Сонымен бірге, Хрущевтің қайта құрылуының арқасында Кеңес қоғамының әлеуметтік-мәдени саласында айтарлықтай өзгерістер болды. Жаппай тұрғын үй құрылысы тұрғын үй мәселесін шешпесе де, адамдардың өмірін жекелендіруді, мемлекеттің жеке өмірге, бала тәрбиесіне араласуын шектеуді білдірді. Халықтың қалың бұқарасының тұрмысын Индустрияландыру жаңа құбылыс болды; құрғақ тазалау, кір жуу, аспаздық, теледидарлар, тоңазытқыштар, кір жуғыш машиналар, газ плиталары пайда болды, ателье мен дүкендер желісі кеңейді. Кеңес қоғамы ашық бола бастады. Кеңес азаматтарының Шығыс Еуропа және тіпті батыс елдерінің өмірімен танысуы ресми насихатты бұзды. Зейнетақының ұлғаюы, жұмыс аптасының қысқаруы, ғылым мен білімге жұмсалатын шығыстардың өсуі халықтың әл-ауқатының өсуіне, жұмыс күшінің жаңа сапасының қалыптасуына ықпал етті. Барлық осы өзгерістер қоғамдық санадағы қауымдастық пен ұжымдастырудың жойылуына, индивидуализмнің өсуіне, адамның ішкі бостандығының кеңеюіне ықпал етті. Сонымен қатар, сарапшылар атап өткендей, Хрущев онжылдығы ішінде шынайы модернизацияның маңызды шарты болды – қолайлы әлеуметтік – психологиялық климат, әлеуметтік өрлеу атмосферасы, адамдардың өз күштеріне деген сенімі (комсомолдар жаңа құрылыстарға және Тың жерлерді игеруге ынталы болды, ұжымдардың "жұмысқа коммунистік көзқарас" үшін қозғалысы басталды) соңында Хрущевтің реформалары қоғамдық өмірді де-сталинизациялай бастады және Сталин жүйесінің маңызды элементін-жалпы қорқыныш пен террорды жойды, бұл еңбекке экономикалық емес мәжбүрлеудің негізі болды. Осылайша, кеңестік қоғамда "еріту" кезінде дәстүрліліктен қазіргі заманға көшу процесі жүрді. Алайда, сәйкессіз реформаның арқасында бұл процесс аяқталған жоқ. Әдебиетте ескі модельге оралу сөзсіз болды деп саналады, бұл 1964 жылғы төңкеріс нәтижесінде болды. Консервативті курс бірден орнаған жоқ. Өз қызметінің басында (1965 жылы) жаңа басшылық экономикалық реформаға бет алды, оған қатысты әртүрлі көзқарастар бар. Кейбір авторлар реформа сегізінші бесжылдықта (1966-1970ж.) өсу қарқынын арттырған ішінара нарықтық қайта құрулар болды деп санайды, бірақ үйлесімсіз болды және кейіннен қысқартылды.

Экономикалық реформа модернизацияға еліктеу болды деген пікір, 60-шы жылдардың екінші жартысындағы экономикадағы кейбір жақсартулар "еріту" кезеңінің оң өзгерістерінің нәтижесі болды (ғылым, мәдениет және денсаулық сақтау, білім беру мен тұрғын үй құрылысын жақсарту). Бұл көзқарасты жақтаушылар оның пайдасына көптеген дәлелдер келтіреді. Олар басшылықтың ғылыми әдістеріне сәйкес енгізілген немесе енгізілетін шетелдік басқару тәжірибесі тиісті әлеуметтік-экономикалық орта – ірі корпорациялар арасындағы бәсекелестіксіз нәтиже бере алмайтындығына назар аударады, өйткені КСРО-да бір өндірушінің абсолютті монополиясы болды. Реформа жоспарлы көрсеткіштер арасында сатылған өнім көлемін, яғни нарық болмаған кездегі құндық көрсеткішті бірінші орынға қойды. Нәтижесінде экономикадағы шығындар мен материалдық ағындар арасындағы тепе-теңдік бұзылып, халық шаруашылығын басқару төмендеді. Реформа сол орталықтандырылған жүйеде міндеттерді біршама қайта бөлуге әкелді. Орталықтандырылған тапсырманы құрастырудағы субъективизмнің мүмкіндігі төменгі өндірістік буынның субъективтілігімен толықтырылды. "Төменнен"

Субъективизм жұмысшылар санының өсу тенденциясында, "арзан" ассортименттің зиянына "қымбат" өнімдер шығаруға ұмтылуда, жоспарларды төмендету бағытында түзетуге тырысуда көрінді.

Ақырында, реформа еңбек ұжымдарын жаңа техниканы енгізуге қызықтырмады. Материалдық ынталандыру қорына пайдадан аударымдардың мөлшері екі факторға байланысты болды: өнімді сату көлемінің ұлғаюы және рентабельділік деңгейі. Мұндай жағдайда техникалық қайта құру кәсіпорындар үшін тиімсіз болды, өйткені ол өндірістік циклдің бұзылуына, жұмыстың жалпы нәтижелерінің нашарлауына және материалдық ынталандыру қорына түсетін кірістің азаюына әкелді.

Жалпы, модернизация мәселесі бойынша мамандар 50-60 жылдары дамудың жаңа моделіне көшуге мүмкіндік болды деп санайды: экономиканы құрылымдық қайта құруды жүзеге асыру, ғылымды, білім беруді және жоғары технологиялық азаматтық өндірісті қарқынды дамыту, ұлттық экономиканы басқаруды Технократ мамандарына беру, әлеуметтік саясатқа сүйену. зиялыларға, мамандарға, "жаңа жұмысшы табына", қоғамның біртіндеп саяси модернизациясын жүзеге асыру. Алайда, КСРО басшылығында Батыс елдерінде күшке ие болған тенденцияларды ескеретін ойластырылған Даму стратегиясы болған жоқ. Нәтижесінде, бұл объективті мүмкіндіктер 70-ші жылдардың ортасында жоғалды. Кеңестік индустриялық жүйенің дағдарысы айқын көрінді.

2 Қазақстан Республикасында саяси жаңғырудың кейбір ерекшеліктері

Қоғамның нарықтық қатынастарға көшуі және Қазақстан Республикасында да, жалпы әлемде де болып жатқан түбегейлі өзгерістер жағдайында қоғамды саяси жаңғырту мен реформалау процестерін терең саяси ұғыну қажеттігі уақыт талабы болып табылады. Күрделілікпен және қарама-қайшылықпен сипатталатын көпэтносты қоғамды дамыту проблемаларының кешенінде құндылық және мәдени өлшемдегі саяси жаңғырту мәселелері өте маңызды орын алады. Жалпы адамзаттық, ұлттық құндылықтар мен саяси жаңғырудың дихотомиялық байланысын ескерместен, қоғам мен мемлекеттің саяси тұрақтылығын қамтамасыз ету тұрғысынан тиімді инновациялық қайта құру мәселесін сәтті шешу мүмкін емес. Осыған байланысты Қазақстан Республикасындағы саяси жаңғырту проблемаларын кешенді саяси зерттеудің өзектілігі ғылыми қоғамдастықта күмән туғызбайды.

Елде жаңғырту үдерістерін жүзеге асыра отырып, барлық ықтимал салдарларды оң, оның ішінде ең алдымен елдің құндылық өлшемдеріне әсер ететін теріс салдарлар ретінде ескеру, бұл ретте тетіктерді әзірлеу, барлық қолда бар факторларды ескеру және т.б. бұдан басқа, демократиялық құндылықтар: тұрақтылық, келісім, экономикалық өсу трансформация жағдайында көптеген жаңғыртылатын қоғамдардың теріс тәжірибесін ескере отырып, басқарудың парламенттік жүйесін дереу енгізуге қарағанда анағұрлым тартымды бола бастайды.

Қазақстан Республикасы үшін өтпелі типтегі қоғам үшін неғұрлым өзекті саяси жүйені жаңғыртудың маңызы зор болды және солай бола бермек. Осы кезеңдегі реформалар әлеуметтік құрылымдағы өзгерістермен өзара әрекеттесетін экономикалық және Саяси жүйелер ұшыраған әлеуметтік-саяси өзгерістердің кең ауқымына ие. Мұнда олардың дәйектілігі маңызды. Өйткені, дәйекті жүргізілген саяси жаңғырту қоғамдық өмірдің басқа да салаларында жаңғыртудың дәйектілігін қамтамасыз етудің факторы мен кепілі болып табылады. Қазақстан посткоммунистік көшу процестерін дамытуда қазіргі әлемнің саяси процестерін талдау негізінде танымал саясаттанушы С.Хантингтон жариялаған Жаһандық демократияландырудың "үшінші толқынына" кіргенін атап өтеміз.

Өз кезегінде, Саяси модернизация туралы айтқанда, бұл әлеуметтік жүйенің барлық компоненттерінде: экономикада, әлеуметтік қатынастарда, мәдениетте, білім беруде және т.б. өзгерістер болған кезде әлеуметтік модернизацияның неғұрлым жалпы процесінің бөлігі екенін атап өтуге болады. Біздің мемлекетіміздің тәуелсіздік алған жыл сайын "саяси жаңғыру" ұғымының қоғамдық-саяси маңызы мен рөлі артып келеді. Сонымен қатар, Қазақстан экономикасының қазіргі даму кезеңіндегі жетістіктері қоғамды саяси

жаңғыртуды жалғастыру үшін сенімді іргетас құруға мүмкіндік берді, оның жаңа стратегиялық бағыттарын Президент Н. Ә.Назарбаев "Отан" саяси партиясының VII съезінде белгілеген болатын.

Алайда, қоғамның дамуындағы жаңа құндылық параметрлері мен нұсқаулықтарын қалыптастыру, жаңа құндылықтардың бүкіл жүйесін таңдау күрделі және алыс емес процесс болып табылады. Бірақ, екінші жағынан, белгілі бір құндылықтар жиынтығынсыз қазіргі қоғам жұмыс істей алмайды, өйткені құндылықтар қоғам таныған мінез-құлық критерийлерін анықтайды, соның негізінде белгілі бір нормативтік бақылау жүйелері, қоғамдық институттар құрылады. адамдардың жеке және ұжымдық әрекеттері. Тек осы жолмен қоғамда тәртіп қамтамасыз етіледі және барлық қоғамдық субъектілердің құндылық бірлігі деп аталады. Бұл жағдайда қазіргі қоғамдағы құндылықтар адамдарды біріктіреді және біріктіреді.

Қазақстандық ғалым Л.А. Байдельдиновтың айтуынша, біздің барлығымыз қоғамды трансформациялаудың қызу әрі жылдам процесіне тартылған, инновациялар біздің барлық әлеуметтік ағзамызда кездесетін жағдайда, Қоғамның саяси мәдениетіндегі дәстүрлер мен дәстүрліліктің маңыздылығын ескеру керек. Бұл, әрине, дәстүрлерге сілтеме жасай отырып, жаңаруларға кедергі жасау туралы емес, әңгіменің аяғында жату туралы емес. Бұл жоғары гуманистік құндылықтарды сақтау, мәдениетті, қоғамның өзін әлеуметтік-мәдени құндылық ретінде, адамның жұмыс істеу аймағы ретінде сақтау, оған қажетті сабақтастықты қамтамасыз ету туралы. Көптеген қазақстандық зерттеушілердің пікірінше, азаматтық құндылық бірлігі халықтың азаматтық қауымдастыққа кірігуін қамтамасыз ете алады. Демек, қазақстандық қоғамның жаңа әлеуметтік-тарихи жағдайда өзінің тұтастығы мен бірлігін сақтауға және нығайтуға деген ұмтылысы туындайды.

Бұл саяси жүйенің қазіргі жағдайын анықтау және қоғамның әлеуметтік-саяси салаларын реформалаудағы басым бағыттарды анықтау үшін қазіргі кезеңдегі Қазақстан Республикасының саяси модернизациясының құндылық өлшемін зерттеудің өзектілігін білдіреді. Мемлекет басшысы Н. Ә. Назарбаев 2009 жылғы 6 наурыздағы "Дағдарыс арқылы жаңару мен дамуға" атты Қазақстан халқына Жолдауында әлемдік қаржы-экономикалық дағдарыстың қазіргі жағдайында "ел бұл сынақтарға дайын болып қана қоймай, оларды жеңе алады, бұл дағдарыстан одан да күшті, гүлденген мемлекет пен қоғам шығады. Елімізде өмірге қабілетті және икемді экономика құру үшін құрылымдық реформалар жүргізілді, әртараптандыру басталды, қаржы ресурстарын үнемдеу тетігі жасалды".

Бұл ретте жаңғырту үдерісіндегі ерекше рөл Республика Президенті Н.Ә. Назарбаевқа тиесілі екенін атап өту қажет. Белгілі саясаттанушы Е.Ертісбаев: "Назарбаев мемлекет қайраткері және ғалым ретінде қоғамның терең трансформациясы кезеңінде елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын ұзақ мерзімді стратегиялық басқару теориясы мен практикасының дамуына үлкен үлес қосты", - деп атап өтті.

Тек мемлекеттердің, экономиканың ғана емес, саяси, әкімшілік реформалардың, билік, мемлекеттік органдар, саяси институттар жұмысының тиімділігіне негізделген саяси жаңғыртудың қазіргі заманғы тұжырымдамасын қалыптастыру мен ұсыну шеңберіндегі Мемлекет Басшысының рөлі мен орнын бөліп көрсетуге болмайды. Осыған байланысты, отандық зерттеуші А.Х. Бижанова: "қазақстандық тәжірибе демократиялық ұлттық келісімді қамтамасыз ету ісінде көшбасшы, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың жеке қасиеттері ерекше рөл атқарғанын айтуға мүмкіндік береді", - деп әділ атап өтті.

Құқықтық мемлекеттің қалыптасуы мен жаңғырту үдерістерінің дамуының басталуымен Қазақстанда ұлттық құндылықтарды, сондай-ақ мемлекеттік биліктің жаңа демократиялық институттарын қалыптастыру міндеті тұрды. Демократия мен жеке меншіктің дамыған институттарының болмауы, экономикалық және саяси дағдарыс, халықтың өмір сүру деңгейінің төмендеуі, транзиттік қоғам жағдайындағы құндылықтар жүйесіндегі елеулі өзгеріс мемлекет қайраткерлерінің саяси-экономикалық өзгерістерді жүзеге асырудағы

жауапкершілігінің артқандығын көрсетті. Осыған орай, Қазақстан полиэтникалық мемлекетте қазақтар, ең алдымен, барлық қазақстандықтардың құндылық сапаларының деңгейін арттыру мақсатында Қазақстан ішіндегі ұлтаралық келісімнің жүйе құраушы өзегі ретінде әрекет етуі тиіс.

Мемлекет Басшысының 2010 жылғы 29 қаңтардағы "Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері" атты Қазақстан халқына Жолдауы Мемлекет басшысы бекіткен Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары шеңберінде ағымдағы онжылдыққа арналған елдің стратегиялық бағыттары мен даму мақсаттарын айқындады.

Бұл стратегиялық құжатта экономиканы одан әрі дамыту; бизнес ортаны сапалы жақсартуға жағдай жасау; мемлекеттік саясаттың әлеуметтік құрамдас бөлігін нығайту сияқты бірқатар міндеттерден басқа, саяси жаңғыртудың құндылық өлшемдерін дамыту проблемаларына қатысты басымдықтар да белгіленген: "адами капиталды дамыту абсолютті ұлттық басымдықтар болды және солай болып қала береді. Бұл қазіргі Қазақстанның одан әрі дамуының негізгі мақсаты да, қажетті шарты да. Осы мақсатта іске асырылатын әлеуметтік бағдарламалар, ең алдымен, жұмыспен қамтуды сақтауға және табыс деңгейін арттыруға, сондай-ақ халықтың неғұрлым осал санаттарын әлеуметтік қорғауға бағытталған"[6]. Мемлекет басшысы бұдан әрі өзінің Жолдауында атап өткендей " стратегиялық жоспарды іске асыру мақсатында ұлтаралық келісімді нығайту, ұлттық қауіпсіздікті арттыру, халықаралық қатынастарды одан әрі дамыту қажет. Қазақстанның ұлттық саясаты этносаралық өзара іс-қимылдың, қоғамдық тұрақтылықтың, заң үстемдігінің нақты қағидаттарына негізделеді".

Қазіргі уақытта Қазақстан қоғамның объективті қажеттіліктері мен жалпы қазақстандық құндылықтардың жаңа жүйесінің қалыптасуынан туындаған елдің мемлекеттік, экономикалық және саяси құрылымындағы түбегейлі өзгерістерге байланысты демократиялық, құқықтық мемлекетті бекітудің жаңғырту жолымен нық және дәйекті түрде жүріп келеді. Қазақстанның жаңа келбетін қалыптастыру әлеуметтік-мәдени және құндылық бағдарларының өзгерістерімен тікелей байланысты екені сөзсіз. Қазақстандықтар Мемлекет басшысы – Қазақстан Республикасының Президенті бастамашылық еткен саяси реформаларға барынша сенім білдіре отырып, ұлтаралық келісім мен саяси тұрақтылықты сақтай алды. 2008 жылғы 6 ақпандағы "Қазақстан азаматтарының әл — ауқатын арттыру-мемлекеттік саясаттың басты мақсаты" атты Қазақстан халқына Жолдауында Қазақстан Республикасының Президенті Н.А. Назарбаев атап айтқанда, "Тәуелсіздіктің 16 жылы ішінде біз қоғамдық тұрақтылықты, ұлтаралық келісімді қамтамасыз етудің, қазақстандық бірегейлік пен жалпықазақстандық патриотизмді қалыптастырудың өзіндік моделін іске асырдық. Бұл біздің қазақстандық" ноу-хау", біз оны мақтан тұтамыз және мұқият қорғауға міндеттіміз".

Біздің ойымызша, қазақстандық қоғамның саяси жаңару процесіндегі қоғамдық дамудың белгілі бір моделінің дамуы нақ осы жалпы маңызы бар құндылықтар негізінде тіркеледі. Жалпы әлемдік мәдениет, ғасырлық дәстүрлер, қазақтардың менталитеті саяси реформалар серпіні мен қалыптасуына, сондай-ақ жалпы қазақстандық менталитеттің дамуына елеулі ықпал етті және көрсетеді. Сондықтан біздің мемлекетіміз бен қоғамымыздың азаматтарының мәдениетінің, дәстүрлерінің және тыныс-тіршілігінің өзге де аксиологиялық аспектілерінің саяси жаңғыртуды жүргізуге әсерін зерттеу, сондай-ақ саяси жаңғыртудың қазақстандық қоғамның мәдени-құндылық аспектілерінің өзгеруіне, жандануына әсерін зерделеу қажет. Осы тараптардың барлығы мемлекетті, мемлекеттік билік органдарын демократияландыру, азаматтық қоғамды қалыптастыру мен дамыту және Қазақстан Республикасы қоғамдық өмірінің барлық салаларына демократиялық мәдениетті енгізу жөніндегі саяси трансформацияның қазақстандық тәжірибесін зерделеу мен жинақтаудың шұғыл қажеттілігін объективті түрде туындатты.

Қазіргі мемлекеттегі модернизация процестеріне ғасырлар бойы жинақталған өркениет тәжірибесі, әлемдік қауымдастық үлкен әсер ететіні сөзсіз. Екінші жағынан, бүгінгі таңда

құндылық дәстүрлері саласында жинақталған тәжірибені пайдалану ғана емес, әр түрлі мәдениеттердің өзара тәуелділігі мен өзара әрекеттесуін күшейту, батыс және ислам өркениеттерінің үйлесуі, өзіндік ерекшелігін сақтау және нығайту кезінде мәдениеттердің жақындасуы қажет.

Сонымен қатар, қазіргі қоғамдағы тоталитаризмнен демократияға көшу реформасын трансформациялау барысында барлық деңгейлерде даму керек. Мысалы, мәдени тұрғыдан алғанда, мемлекеттің даму процестері кеңестік социалистік мәдениеттің де, жаңа демократиялық мәдениеттің де құндылықтарын біріктіруі керек. Түрлі этностық топтардың мәдени дәстүрлерін жаңғырту, түркі және еуразиялық мәдениеттің ерекшеліктерін сәйкестендіру, мәдениеттер арасындағы диалогты дамыту, қазақстандық қоғамның мәдени құндылықтары жүйесі мен ділін айқындау аса қажет.

Қазақстандық және посткеңестік тәжірибе көрсетіп отырғандай, посткоммунистік қоғамды трансформациялаудың төрт кезеңі ерекшеленеді: тоталитарлық жүйені бұзу; демократиялық жүйеге көшу; демократиялық жүйені бекіту; демократиялық институттарды түпкілікті жетілдіру. Саяси жүйені жаңғыртудың қазақстандық тәжірибесі тоталитаризмнен демократияға көшудің транзиттік кезеңі өте ұзақ және өте күрделі процесс екенін көрсетеді. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев "Қазақстанның егеменді мемлекет ретінде қалыптасуы мен Даму Стратегиясында" Қазақстанда либералдық немесе халықтық капитализм, шынайы немесе жаңғыртылған социализм емес, жай ғана көп құрылымды нарықтық экономикасы бар қалыпты демократиялық қоғам, заң үстемдік ететін қоғам, халықтың еркі мен парасаты болатынын ерекше атап өтеді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда өмір сүрудің жеткілікті қолайлы экономикалық жағдайлары жасалған, қазіргі заманғы қоғамның жаңа демократиялық құндылықтарын қалыптастыру және дамыту жүріп жатыр. Елдегі маңызды нәтижелердің бірі ұлтаралық бейбітшілікті, діни төзімділікті, саяси тұрақтылық пен келісімді сақтау болып табылады.

Жүргізіліп жатқан саяси реформалар тұтастай алғанда саяси жүйені, сондай-ақ мемлекеттік басқаруды жақсартуға, мемлекеттің құқықтық қабілеттілігін нығайтуға, экономикалық құрылымдарды ырықтандыру мен рационализациялауды қамтамасыз етуге, негізгі бостандықтарды сақтай отырып, әлеуметтік және саяси тәртіпті қорғауға, Заңның көлденең есептілігі мен күшін жетілдіруге, сыбайлас жемқорлықты тежеуге бағытталған. Жалпы, реформалар саяси партияларды және олардың қоғамдық топтармен байланысын күшейту, партиялық жүйенің бөлінуін азайту, заң шығарушы органдар мен жергілікті биліктің тәуелсіздігін нығайту және сонымен бірге олардың қоғамның бақылауында болуы, азаматтық қоғамды жақсарту арқылы демократияның өкілді функцияларын тиімді жүзеге асыруды ынталандыруға қабілетті.

Осылайша, Қазақстан Республикасында қазіргі заманғы қоғамға көшу процесі эволюциялық жолмен жүріп жатқанын нық сеніммен айтуға болады. Сонымен қатар, біздің еліміздегі модернизацияның практикалық тәжірибесінің өзі өзінің дамуының басқа жолын емес, тек осындай жолды білдіреді. Егемендік алған сәттен бастап бүгінгі кезеңге дейін барлық қайта құру реформалары бейбіт, дәйекті түрде жүргізілгенін атап өткен жөн. Жалпы, реформалардың әрқайсысы Қазақстанның стратегиялық дамуының негізгі мақсаты – демократияға көшуді кезең-кезеңімен жүзеге асыруға бағытталған.

Дегенмен, Егемен Қазақстанда болған барлық әлеуметтік-саяси өзгерістердің басталуы "Тәуелсіздік туралы Декларациямен" және 1990 жылғы 24 сәуірде республиканың Жоғарғы Кеңесінің Қазақстанның Тұңғыш Президенті – Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевты сайлауымен байланысты. Мемлекет басшысы лауазымына сайлана отырып, ол жаңа мемлекеттік органдарды құру жөнінде тарихи шешімдер қабылдады, сондай-ақ мемлекеттік биліктің барлық тармағының бейбіт жұмыс істеуін және олардың халық алдындағы жауапкершілігін қамтамасыз етті. Елдегі жүйелі өзгерістер барысында мемлекеттік идеологияның, Саяси институттар құрылымының түбегейлі бұзылуы және, ең

бастысы, коммунистік үстемдіктің құлдырауына байланысты жаңа жағдайларда мақсаттар мен міндеттердің өзгеруі орын алды.

Әдебиет

1. Бурханов К. Большой «Казахстанский транзит» // Казахстанская правда. – 2007. – 6 июля.
2. Байдельдинов Л. А. Казахстан как политическая реальность – Алматы: Институт Развития Казахстана, 2000. – 169 с.
3. Назарбаев Н.А. Через кризис к обновлению и развитию // Казахстанская правда. – 2009. – 6 марта.
4. Ертысбаев Е. К. Казахстан и Назарбаев: логика перемен. – Астана: Елорда, 2001. – 576 с.
5. Бижанов А.Х. Республика Казахстан: демократическая модернизация общества переходного периода. – Алматы: Онер, 1997. – 256 с.
6. Послания Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана “Новое десятилетие – Новый экономический подъем – Новые возможности Казахстана” // Казахстанская правда. – 29 января, 2010.
7. Назарбаев Н. А. Послание народу Казахстана «Рост благосостояния граждан Казахстана — главная цель государственной политики» // Казахстанская правда. – 2008. – 7 февраля.
8. Назарбаев Н. А. Стратегия становления и развития Казахстана как суверенного государства. – Алматы: Дауір, 1992. – 567 с.

Дәріс 5

Тақырыбы: Білім, ғылым және мәдениет саласындағы әлеуметтік жаңғырту ерекшеліктері мен жаңғырту мәселелері

Мақсаты: кеңестік дәуірдегі әлеуметтік – демографиялық қайшылықтарды қарастырып, оның қазақ халқына шексіз қиындық және қасырет әкелгенін түсіндіру, қазіргі Қазақстанның осы арнадағы саясатының ұтымды мән-жайын түсіндіру.

Жоспары:

1. Кеңестік модернизацияның әлеуметтік-демографиялық аспектілері.
2. Қазіргі заманғы қазақстандық қоғамды әлеуметтік жаңғыртудың ерекшеліктері.

Пролетариат диктатурасының қағидалары ұлттық шет елдерде заңды түрде әкімшілік сипатқа ие болды, және ол тәртіпті орнатуға, халықтардың экономикалық теңсіздігін жеңуге ықпал етсе де, сөзсіз орталықта билік пен әкімшілік бақылаудың шоғырлануына әкелді. Бұл этносоциум ішіндегі модернизацияның мәні мен бағытын бұрмалады..Ресей империясының бұрынғы шекаралары үшін большевиктік доктрина жаңа этнодентизмді, теңдікті, ұжымдық меншікті, әлеуметтік немесе ұлттық белгілер бойынша пайдалануға жол бермеуді, білім мен мәдениеттің жан-жақты көтерілуін және т.б. құру үшін арнайы шараларды қабылдады. жаппай ерікті қоғамдарды құру партиялық ұйымдардың тікелей басшылығымен жүргізілді және формальды болды. Партия сынақтар мен қателіктер арқылы халықты әлеуметтік-саяси және экономикалық жұмылдыру және тәрбиелеу тетіктерін қайта құрды, сонымен бірге адамды қоғамдық істерді басқарудан және бюрократияның күдіреттілігінен, әскери-коммунистік режим синдромынан, бюрократияның орасан зор өсуінен иеліктен шығарудың ғасырлық дәстүрлері сақталды. Жаңа кадрларды даярлау мәдени қабаттың адал билігін құруды қарастырды және революцияға дейінгі зиялы қауымды мәжбүрлеп қолданумен ұштастырылды. Т. н. қарсы күрес ұлы державалық шовинизм мен жергілікті ұлтшылдық ауыр және ұзаққа созылған сипатқа ие болды, көбінесе 1920 жылдардың аяғында биліктің мүдделері үшін топтық қақтығыстарды қоздыруға айналды.кеңестік, партиялық, кәсіподақ, комсомол ұйымдарының, ерікті бұқаралық қоғамдардың, одақтардың үлкен желісі "тұрақты" түрге ене бастады. Олардың қамтамасыз етілуі қатаң вертикаль, әрбір жасқа астында қырағы бақылаумен парторганов. Бірақ осы ұйымның қалыптастырды у қатардағы азаматтардың убежденность в превосходстве кеңестік құрылысты, невиданных бұрын мүмкіндіктері өзін-өзі жетілдіру.Қоғамдық желілердің әртүрлілігі және олардың ауқымы әлеуметтік дамудың ерекшеліктерін көрсетті, адамдардың ұжымдық және жеке азаматтық және мәдени қажеттіліктерін жүзеге асыру алаңы болды. Шын мәнінде, олардың қалыптасуы өте қайшылықты болды.Көптеген қоғамдық ұйымдар негізгі ұйымдарға жол бойында құрылды, көбінесе ресми мүшелікке ие болды..

Саясаттандыру, қоғамдық ұйымдардың жұмысын биліктің ішкі және сыртқы саяси көзқарастарымен байланыстыру олардың күнделікті қызметінің атрибуты болды. Социализм құрылып, авторитарлық, содан кейін репрессивті принциптер күшейген сайын қоғамдық кеңістікті стандарттаудың тәсілдері мен нақты әдістері өзгерді. Ұжымдастыру кезеңінде адамдардың саяси және идеологиялық өңделуі ерекше орын алды, ал комсомол ең мобильді және ымырасыз күш болды. Аштыққа ұшыраған халықты жан-жақты бақылауда комсомол мүшелері маңызды рөл атқарды, сонымен бірге олар үшін мансаптық өсу мен белгілі бір әл-ауқатты қамтамасыз ететін биліктің адал қызметінің әлеуметтік беделі айқын болды. Алайда моральдық ынталандыру басым болды. Әсіресе сынып қырағылығы көтермеленді. Комсомолдар салымшыларды жинақ қассасына, міндетті және ерікті төлемдерге тарту, барлық бақылау және қамқорлық бригадаларын ұйымдастыру,

машиналарға қамқорлық жасау, МТС-те жұмыс істеу, әлеуметтік жарыстарға қатысу және т.б. арқылы келесі "бесжылдықтың соңғы 4-ші жылын" жүзеге асыруға тартылды. Бұқаралық ұйымдар көбейіп, олардың белсенділері халықты жұмылдырудың негізгі күшіне айналды. Түрлі науқандар көпшілікте тәртіпті, ынта-жігерді, жарқын болашаққа секіру мүмкіндігіне деген сенімді үздіксіз қолдады. Қоғамдық ұйымдарды құруға және олардың жұмысына сандық көзқарас басым болды. Ауыл шаруашылығының күйзеліске ұшыраған жағдайы қоғамдық ұйымдарды қолдануға мәжбүр етті. Жақында аграршылар озық технологиялар мен көзқарастардың тасымалдаушысы болуға, ұжымдық еңбек пен азаматтық жауапкершіліктің жаңа ынталандыруларын іске асыруға тиіс болды. Кадрларды жаппай даярлау үшін білім беру мекемелерінің бірыңғай жүйесі де түпкілікті қалыптасуда. Оқу процесі біріктірілді, мектеп тәрбиенің қуатты идеологиялық қаруы болды. Барлық оқу орындарында жастар энергиясын таратуда қазан айынан бастап комсомол мен партия мүшелеріне дейінгі қоғамдық ұйымдар шешуші рөл атқарды. Қоғамдық ұйымдарға оқыту және оқыту қоғамның әлеуметтік тұрақтылығы мен басқарылуына ықпал етті. Билік органдарымен қатар кәсіподақтар мен кәсіпорындар жұмысқа белсенді түрде қосылды, мамандарға деген қажеттіліктің күрт өсуі жағдайында мектеп саясатын өзгерту жалпыға бірдей білім берудің мақсатты стратегиясымен байланысты болды. 1930 жылдан бастап КСРО-да алғашқы жалпы оқыту енгізілді, бұл оқу орындарының желісін кеңейтудегі, ел халықтарын мәдени жаңғыртудағы маңызды қадам болды. Орталықта және жергілікті жерлерде бұған барлық қоғамдық ұйымдардың мүшелері лақтырылды. Нәтижесінде 1931 ж. ауылдардағы балаларды қамту 1930 жылғы 22% орнына 63%-ды құрады, қазақ қыздары мен басқа орыс емес халықтардың өкілдері үш есе 30% - ға дейін өсті. 1929/30-1933/34 жж бастауыш мектептердегі қазақтар саны 130 мыңнан 202400 мың адамның 500 – іне дейін, толық емес және толық емес орта мектептерде – 5489-дан 7441 адамға дейін өсті. бастауыш мектептегі 1 оқушыға жұмсалатын шығындар 29,22 рубльден 1930 жылы 48,98 рубльге дейін, 1934 жылы мал шаруашылығы аудандарында-71 рубльге дейін өсті. жылы [47].

Жаппай сауаттылықты қамтамасыз етудегі, экономиканың, әлеуметтік саланың және басқарудың жетекші салалары үшін мамандар кадрларын құрудағы сөзсіз ілгерілеу қазақ қоғамының сапалық көрсеткіштерінің одан әрі өсуі, оның одан әрі дамуы үшін жағдай жасау үшін қағидатты салдарларға ие болды. Бірақ кеңестік саясаттың негізіне алынған этномәдени өзіндік ерекшелікті нивелирлеу әлеуметтік-психологиялық бағдарлар жүйесін деформациялады, мінез-құлықтың жаңа үлгілерін және әлем бейнесін қалыптастырды.

Кеңестік модернизация әйелдерді босатты, дінді мемлекеттен бөлді, қоғамдық өмірдің тоталитарлық, бірақ сапалы әр түрлі тәжірибесін қалыптастырды. Атеизмге көшу әрдайым саяси таңдауға шешуші әсер етпеді, ал діни моральдық постулаттардың архетиптік жиынтығы әлі де мораль, жеке дүниетаным және тұлғааралық қатынастардың негізі болып қала берді. Кадрлардың "тамырлануы" мен қазақ тілінің қолданылуының қайшылықтары атап өтілді. "функционалдық тамырлау" (нақты белгіленген мерзімде қазақ қызметкерлері толтыруы тиіс немесе қазақ тілін білетін лауазымдар мен функциялардың санын белгілеу). Кеңестік өзгерістердің басталуымен гендерлік қатынастардың тұрақты модельдері де өзгертілді. Бұл сана, тәртіп және жауапкершіліктің үлгілі мысалдары болған әйелдер. Бірақ бұл олардан әйелінің, анасының, үй иесінің міндеттерін шешпеді. Жұмыста әйелдер мен басқа да қоғамдық ұйымдардың рөлі көрсетілген. Сонымен, а. ұсынысы бойынша. Оразбаева облыс орталығындағы жұмысшылар дайындау бөлімін әйелдер арасында ашу туралы шешім қабылдады. 1924 жылдан бастап "қалыңмалдың күшін жою күні" мерекесі енгізілді. 1928 жылы орта есеппен жылына бір күн ішінде әйел қазақ шаруашылығындағы барлық жұмыс түрлеріне 10,1 сағат жұмсады., мужчина-6,3 час, 154 и 97 дней в год соответственно (62,3 и 37,7 Но охранение материнства и детства стала системной и эффективной именно в советской период. 1922 жылы КСРО-да бұл бағыт әлеуметтік саясатқа енгізілді, ал 1925/26 жылдан бастап денсаулық сақтау органдары питомниктер мен консультацияларды ашуға практикалық бетбұрыс жасады. Ауылда

жазғы питомниктер саны 1924 жылы 8-ден 1928 жылы 109-ға дейін өсті, оларды әдетте қоғамдық ұйымдар, кооперативтер және халық ұстады. Отырықшы қазақтардың арасында жұмыс енді ғана басталды, ал көшпелі аудандарда тұрақты мекемелер болмады. Олар үшін 1926 жылдан бастап жазда жылжымалы кеңестер құрылды (1928 жылы 6), олардың өсуі медициналық топтардың санына байланысты болды. Қызыл киіз үйлерде жылжымалы акушерлік пункттер жұмыс істеді, бірақ мамандардың жетіспеушілігі олардың желісін ашуға мүмкіндік бермеді. КСРО - да барлығы 392 перзентхана болды, ал билік жағдайды өте қиын деп таныды. Кемінде көкейкесті қалды міндеті-сауатсыздықты жою, әйелдер.КСРО-ның барлық халықтарының этнодентификациялық көрсеткіштері, ең алдымен, қоғамның әлеуметтік құрылымының өзгеруіне, төменгі сыныптардың білім беру, саяси және басқару кеңістігіне кең көлемде қатысуына байланысты Қуатты сапалы қайта құрудан өтті. Сонымен қатар тарихи қалыптасқан этномәдени мозаика өз ерекшеліктерін талап етті. Бұл қазақтардың кеңестер мен түрлі деңгейдегі партиялардың басқарушы органдарындағы өкілдігінің, қоғамдық ұйымдардың ұлттық, әлеуметтік және партиялық құрамының, жұмысшы қазақтардың өсу серпінінің, ИТҚ және т.б., қайта құру барысындағы этносаралық қатынастардың коллизияларының мысалында көрсетілген. Бұрынғы қоғамның топтары мен топтары сақталды. Сонымен бірге әлеуметтік-мәдени міндеттер де шешілді. Бірақ дәл осы сала бүкіл КСРО бойынша өте проблемалы болып қала берді. Қазақстанда және 1920 жылдардың ортасында сауатсыздық 90% - ға дейін жетті, ал Қарақалпақ АҚ-да барлық 100% - ды құрады. 1927 ж.16 ақпанда БКП(б) Қазкрайкомы ауруханаларды күрделі салуға мемлекеттік және жергілікті бюджет қаражатын бөлуді, дәрігерлік-зерттеу жасақтарын сақтай отырып, фельдшерлік учаскелік пункттерді дәрігерлік-амбулаториялық және одан кейін дәрігерлік-ауруханалық учаскелерге жедел ауыстыруды көздей отырып, "қазынашылыққа медициналық қызмет көрсету туралы" қаулы қабылдады. Халықтың көпшілігінде біртіндеп құндылықтардың, еңбекке ынталандырудың, әлеуметтік көзқарастардың жаңа жүйесі қалыптасты. Сонымен қатар, қазақ мәдениеті менталитетінің патерналистік түрі мемлекеттің доктриналық ұстанымдарына толық сәйкес келді. Партия бұқараға өз желісінің "жолсеріктерін" – қоғамдық ұйымдарды құруға жүгінді, оларға қатысу мәдени деңгейді арттыруға және билік белгілеген бағытта өзінің азаматтық әлеуетін іске асыруға мүмкіндік берді.

2 Әлеуметтік жаңғырту-елдің барлық азаматтарының өмір сүру деңгейін арттыруға және сапасын жақсартуға, әлеуметтік тұрақтылықты және халықтың қорғалуын нығайтуға бағытталған жаңа әлеуметтік саясат.Адамның экономикалық қызметі, сайып келгенде, өмір сүру жағдайларын жақсарту үшін материалдық база құруға бағытталған. Адамдар өздерінің экономикалық қызметінде бір-бірімен тығыз байланысты болғандықтан, жеке адамның өмір сүру жағдайларының өзгеруі басқа адамдар үшін осы жағдайлардың өзгеруінен бөлек бола алмайды. Өз кезегінде, бұл қолайлы өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ету жөніндегі қызметті келісуді талап етеді. Оның мәні қоғамның әлеуметтік-экономикалық жағдайларын реттеуде, барлық азаматтардың әл-ауқатына қамқорлық жасауда, таза нарықтық экономиканы әлеуметтік нарыққа айналдыруда – Швейцариялық экономист жазғандай, Әлеуметтік модернизация теориясының негізін қалаушы Симон де Сисмонди "мемлекет кедейлерге де, байларға да қанағат, қуаныш пен тыныштықты қамтамасыз ететін және ешкім зардап шекпейтін тәртіпке ұмтылуы керек".Сисмонди экономикалық процестерді мемлекетке бағыттау қажет деп санады, яғни.нарықтық элементтерді мемлекеттік реттеу идеясы айтылды. Барлық уақытта халықты әлеуметтік қорғау және халықтың әл-ауқатын жақсарту мәселелері мемлекеттің басым міндеті болып табылады. Көптеген елдерде қоғамды дамытудың стратегиялық мақсаты азаматтардың негізгі құқықтарын іске асыру және әлеуметтік теңсіздікті азайту болып табылады.

Әлеуметтік модернизация-бұл мемлекеттің ішкі саясатының, оның күш құрылымдарының және олардың артындағы саяси күштердің негізгі компоненттерінің бірі, атап айтқанда: әлеуметтік деп аталатын мәселелерді шешуге бағытталған саяси қызмет. Кез-келген экономикалық жүйеде қоғам үш мәселені шешу қажеттілігіне тап болады: не, қалай және

кімге шығару керек. Мемлекеттің әлеуметтік саясаты туралы айтатын болсақ, біз Үкіметтің қоғамның әртүрлі мүшелері мен топтарының кірістерін бөлуге және қайта бөлуге бағытталған әрекеттерін айтамыз. Осылайша сіз әлеуметтік саясатты сөздің тар мағынасында анықтай аласыз. Кең мағынада, әлеуметтік саясат-бұл қоғамның әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз етуге және ел азаматтары үшін мүмкіндігінше бірдей "бастапқы жағдайлар" жасауға арналған макроэкономикалық реттеу бағыттарының бірі. Әлеуметтік саясаттың мәні әлеуметтік топтар, қоғам топтары арасында да, олардың ішінде де қарым-қатынасты сақтау, қоғам мүшелерінің әл-ауқатын, өмір сүру деңгейін жақсарту үшін жағдай жасау, әлеуметтік өндіріске қатысу үшін экономикалық ынталандыруды қалыптастыруда әлеуметтік кепілдіктер жасау болып табылады. Жалпы қоғамдық өндіріс жағдайларын реттеу мақсатында мемлекет өткізетін іс-шаралардың негізгі бөлігі ретінде әрекет ететін мемлекеттің әлеуметтік саясаты елдегі жалпы экономикалық жағдаймен тығыз байланысты.

Бүгінде Қазақстанда өмір сапасының, оның ішінде мемлекет кепілдік беретін белгілі бір әлеуметтік стандарттарын белгілеу үшін әлеует пен экономикалық алғышарттар бар. Н.Ә.Назарбаев "Қазақстанның әлеуметтік жаңғыруы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай жиырма қадам" атты өз баяндамасында "Қазақстандағы әлеуметтік жаңғырту, мен, ең алдымен, барлық қазақстандықтардың өмір сүру сапасын арттыруға, кедейлер санын азайтуға және әлеуметтік маргиналдануға жол бермеуге бағытталуы тиіс" деп атап өтті. Бұл 2020 жылға қарай экономиканың өсуі ғана емес, сондай-ақ әлеуметтік құрылымның ауқымды өзгеруі орын алатыны аса маңызды. Атап айтқанда, шағын және орта бизнестің ЖІӨ-дегі үлесі 40% - ды құрайды. Жұмыспен қамту құрылымында білікті мамандардың үлесі де 40%-ға жетеді" және біздің еліміздің азаматтарына арнаған сөзінде Президент Қазақстандағы әлеуметтік жаңғыртудың басты міндеттері мен қағидаттарын алға тартады бүгінгі таңда әлеуметтік жаңғыртудың мақсаты мен мәні қоғамды жаңа индустриялық-инновациялық экономика жағдайындағы өмірге дайындаудан, Қазақстанның үдемелі экономикалық дамуы мен қоғамдық игіліктерді кеңінен қамтамасыз ету арасындағы оңтайлы теңгерімді табудан, құқық пен әділеттілік қағидаттарына негізделген әлеуметтік қатынастарды бекітуден тұрады. Сондай-ақ әлеуметтік жаңғыртудың өзекті мәселесі әлеуметтік-еңбек қатынастарының тиімді моделін құру болып табылады. Тәуелсіздік жылдарында жұмыспен қамту саласы орасан зор өзгерістерге ұшырады. Жұмыспен қамтылған халық саны айтарлықтай өсіп, 9,1 млн. адамға жетті, жұмыссыздық деңгейі 5,2% - ды құрайды. Жаңа жұмыс орындары құрылуда, жұмыспен қамтылған халықтың 1/3 бөлігін "өзін-өзі жұмыспен қамтығандар" құрайды, бүгінде өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықты нақты экономикаға қосуды қамтамасыз етуге бағытталған шараларды іске асыру маңызды. Бұл шаралар Индустрияландыру картасының инфрақұрылымын, объектілерін дамыту перспективаларын ескеруге тиіс. Республика өңірлерінде жұмыспен қамту карталары әзірленді. Бағдарламаның тәжірибесі мен жұмыс өтілінің болмауы, республиканың көптеген білім беру мекемелерінде оқыту сапасының жеткіліксіздігі себебінен жұмысқа орналасу кезінде қиындықтарға тап болған ЖОО мен техникумдардың түлектері үшін ерекше маңызы бар, өйткені оқу орындарының жұмыс берушілермен серіктестік байланыстары енді ғана қалыптаса бастады. Іске асыру нәтижесінде "жастар практикасы" бағдарламасының бір бағыты шеңберінде 23,4 мың түлек өзінің алғашқы жұмыс орнын, практикалық тәжірибесі мен жұмыс өтілін, яғни еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілікті арттыру үшін старт алды.

Қазақстандық компаниялар өңірлердің әлеуметтік дамуына қатысу арқылы әлеуметтік жаңғыртуға өз үлестерін қосуда. Атырау облысында "Теңізшевройл" компаниясы 2013 жылы әлеуметтік жобаларға 1 млн. доллар инвестициялады: Денсаулық сақтау саласында, мектептерде ақпараттық технологияларды енгізу, қазақ және ағылшын тілдерін оқыту деңгейін арттыру, жұмыссыз әйелдердің халық көлемін меңгеруіне жәрдемдесу, балалар үйлері мен интернаттардың тәрбиеленушілерін қолдау және т. б. Ұлттық біліктілік жүйесі (НСК) құрылуда, ол тек Нормативтік мәнге ғана ие емес, шын мәнінде, әрбір мамандық

үшін "жол картасы" болып табылады. ҰҚК әр мамандық бойынша кәсіби лифтілерді құруға " мүмкіндік береді. Бұл ретте білікті жұмысшылар ұлттық жүйеге енгізілуі тиіс. Қалыптасып келе жатқан ұлттық біліктілік жүйесіндегі ең басты сәттердің бірі-ҰБЖ шеңберінде әзірленген кәсіби стандарттар мамандарды даярлау кезінде оқу орындарында қолданылатын білім беру стандарттары үшін бағдар болуы тиіс. Кәсіби және білім беру стандарттары арасында алшақтық болмауы керек. Еңбек ресурстарының ортақ нарығын құруды көздейтін Бірыңғай экономикалық кеңістік жағдайында үш елде ұлттық біліктілік жүйесін құру жөніндегі қызметті үйлестірудің маңызы зор. Әлеуметтік жаңғырту аясында білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау қызметкерлерінің әлеуметтік пакеттері қайта қаралды. Азаматтық қызметшілерге еңбекақы төлеудің жаңа моделі енгізілді, ол қызметкерлердің жалақысын денсаулық сақтау саласында – 28 пайызға дейін, білім беру саласында – 29 пайызға дейін, әлеуметтік қорғау саласында – 40 пайызға дейін арттыруды қамтамасыз етеді. Қазақстан бүгінде әлеуметтік-экономикалық жаңғырудың жаңа кезеңіне қадам басқалы тұр. Біздің республикамызға әлемдік рейтинг кестесінің жоғарғы бөлігіне кіретін елдер тобында орын алуға үміткер болуға мүмкіндік беретін басты құрамдастар:

- елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін элитаның шектеулі шеңберіне емес, халықтың кең тобына емес, адами капиталға үлкен және дұрыс инвестициялар қажет;
- нарықтық экономикасы мен бизнесі дамыған елдерде соңғысы өзінің әлеуметтік жауапкершілігін түсінеді. Қызметкерлерге қамқорлық, қайырымдылық, демеушілік, яғни әлеуметтік саясаттың негізгі элементтері табысты кәсіпкерлер мен ірі компаниялар үшін жасырын ережеге айналды;
- индустриялық-инновациялық даму аясындағы жобалардың әлеуметтік маңызы.

Әдебиет

- 37 Н.Назарбаев Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации. Послание. 18 февраля 2005г.
- 38 Н.Назарбаев Социальная модернизация. Двадцать шагов к обществу всеобщего труда 10 июля 2012г.
- 39 Кадысова Р.Ж. Советская модернизация Казахстана (1917-1940г.г.), Алматы, Ғылым, 2004
- 40 Ковальская С.И. Судьбы модернизации Казахстана в англоязычной историографии. Астана, 2007.
- 41 Нуров К.и. Правовая и экономическая модернизация традиционной структуры Казахстана, Алматы, Ғылым, 1995
- 42 Артыкбаев Ж.О. Казахское общество в XIX в: традиции и инновации. Караганда, 1993.
- 43 Абылхожин Ж.Б. Очерки социально-экономической истории Казахстана XXвек Алматы, 1997
- 44 Абылхожин Ж.Б Традиционная структура Казахстана. А.-А., 1991
- 45 Модернизация экономики Казахстана: теоретические основы, потенциал, механизмы. Караганда ТОО «Санат-Полиграфия», 2005. - 264с.
- 46 Экономические основы системной трансформации экономики Казахстана (опыт реформирования и проблемы модернизации), Караганда: ТОО «АРКО», 2001. - 283с.
- 47 История Казахстана с древнейших времен до наших дней в пяти томах. 4,5т, Алматы, «Атамұра», 2010
- 48 веб-сайт BNews.kz www.bnews.kz.

Тәжірибелік сабақ 1
Тақырыбы: Жаңғыртулар (модернизациялар): ұғымның анықтамасы, белгілері мен өлшемдері.

Мақсаты: Модернизация ұғымына жан-жақты сипаттама беру және қоғамдағы өзгерістерді қоғамның әлеуетінің деңгейін жоғарылатуға жұмсау.

Жоспары:

1. Модернизация (жаңғырту) ұғымының тарихи, саяси, экономикалық, социологиялық сөздіктердегі мағынасы.
2. Қоғамдағы саяси модернизация және оның мәселелері.
3. Қоғамдағы экономикалық модернизацияның мәселелері.
4. Қоғамдағы ғылыми-техникалық модернизациясы.

Бақылау сұрақтары

1. Модернизация ұғымының саяси мағынасы қандай?
2. Модернизация ұғымының әлеуметтік мағынасы қандай?
3. Модернизация ұғымының экономикалық мағынасы қандай?
4. Модернизация ұғымының ғылыми-техникалық мағынасы қандай?
5. Модернизация ұғымының тарихи мағынасы қандай?

Әдебиет:

1. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
2. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
3. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
4. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
5. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
6. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
7. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
8. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
9. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
10. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тақырып 2: Жаңғырту (модернизация) мектебінің эволюциясы.

Мақсаты: модернизация ұғымын дамытқан ғалымдардың үлесін және көзқарастарын қарастыру, қоғамның қандай да бір саласын алмасақ, өзгерісті талап ететінін түсіну.

Жоспар:

1. Жаңғыртулар (модернизациялар): ұғымның анықтамасы, белгілері мен өлшемдері.
2. Жаңғырту (модернизация) мектебінің эволюциясы.
3. Жаңғыртуды (модернизацияны) зерделеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер.
4. Модернизацияны сипаттайтын тұлғалардың көзқарастары - О.Комте, Г.Спенсер, К.Маркс, М. Вебер, Э. Дюркгейм.
5. Толкотт Парсонс, Самюэл Хантингтон көзқарастары.
6. Мәдени модернизация.

Бақылау сұрақтары:

6. О.Комте модернизацияны қалай сипаттайды?
7. Г.Спенсер модернизацияны қалай сипаттайды?
8. К.Маркс модернизацияны қалай сипаттайды?
9. М.Вебер модернизацияны қалай сипаттайды?
10. Э.Дюркгейм модернизацияны қалай сипаттайды?
11. Т.Парсонс модернизацияны қалай сипаттайды?
12. С.Хантингтон модернизацияны қалай сипаттайды?

Әдебиет:

11. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
12. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
13. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
14. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
15. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
16. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
17. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
18. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
19. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
20. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 3

Тақырыбы: Жаңғыртуды зерттеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер

Мақсаты: модернизацияның теориялық тәсілдерін игеру.

Жоспары:

1. Жаңғыртуды (модернизацияны) зерделеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер.
2. Жаңғырту көздері мен тетіктері.
3. Субпроцесстер және жаңғыртудың тарихи типтері.

Бақылау сұрақтары

1. Модернизацияның теориялық тәсілдері адамзатқа қандай болашақты ұсынады?
2. Модернизацияның көздері мен тетіктері қандай?
3. Модернизацияның қандай тарихи типтері бар және олардың қоғамға қандай өзгеріс әкелуі мүмкін?

Әдебиет:

21. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
22. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
23. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
24. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
25. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
26. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
27. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
28. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
29. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
30. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 4

Тақырыбы: Жаңғырту (модернизацияның) көздері мен тетіктері. Модернизацияның субпроцесстері және тарихи типтері.

Мақсаты: модернизациялаудың кезеңдерімен, түрлі жобаларымен танысу және ұлттық жаңғырту үшін маңыздылығын көрсету.

Жоспары:

1. Ұтымдылық, құрылымдық дифференциация, конвергенция, диффузияның бейімделуі.
2. Жаңғырту (модернизация) субпроцесінің мәні.
3. Жаңғыртудың (модернизацияның) кезеңдері, жолдары.
4. Жекелеген елдерді жаңғыртудың тарихи тәжірибесі. Ұлттық жаңғырту моделі.

Әдебиет:

31. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
32. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
33. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
34. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
35. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
36. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
37. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
38. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
39. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
40. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 5

Тақырыбы: Қазақстанның модернизациясы жөнінде дереккөздерді жіктеу және талдау.

Мақсаты: ресми құжаттарды қарастырып, талдап, модернизациялаудың заңнамалық негіздерін түсіну.

Жоспары:

1. Ресми құжаттар мен материалдар, заңнамалық актілер, ҚР Президентінің сөйлеген сөздері - Қазақстанды жаңғырту мәселелері бойынша маңызды дерек көздері.
2. Қазақстан жеделдетілген экономикалық, әлеуметтік және саяси жаңғырту жолында. Жолдау. 2005 ж. 18 ақпан.
3. Әлеуметтік модернизация. Жалпыға ортақ еңбек қоғамына қарай жиырма кадам.

Әдебиет:

41. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
42. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
43. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
44. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
45. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
46. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
47. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
48. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
49. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
50. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 6

Тақырыбы: Қазақстандық тарихнама кеңестік және қазіргі заманғы Қазақстанды модернизациялауының мәселелері жөнінде.

Мақсаты: қазақстандық тарихнаманы пайдаланып, Қазақстанды модернизациялаудың мәселелерін айқындау.

Жоспары:

1. Қазақстандық тарихнамада кеңестік модернизацияның тарихнамалық талдауы.
2. Қазіргі тарихнама Қазақстан Республикасының саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени модернизациясы жөнінде.

Әдебиет:

51. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
52. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
53. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
54. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
55. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
56. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
57. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
58. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
59. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
60. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 7

Тақырыбы: Қазақстанды модернизациялаудың тағдыры ағылшын тілді тарихнамада.

Мақсаты: ағылшын тілдегі тарихнамада Қазақстанды модернизациялаудың қандай көзқарастары бар екенін қарастыру.

Жоспары:

- 1 Қазақстанның экономикалық модернизациясы ағылшын-америкалық тарихнаманың қарастыруында.
- 2 Ағылшын-америкалық тарихнама Қазақстанның саяси және әлеуметтік модернизациясы жөнінде.
- 3 Ағылшын-америкалық тарихнамалық талдау білім, ғылым және мәдениет саласындағы модерниазация мәселесі жөнінде.

Әдебиет:

61. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
62. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
63. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
64. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
65. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
66. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
67. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
68. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
69. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
70. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 8

Тақырыбы: Кеңестік дәуірде Қазақстанды модернизациялаудың ерекшеліктері.

Мақсаты: Қазақстандағы кеңес дәуіріндегі индустрияландырудың шарттары мен қиындықтарын қарастыру, сонымен қатар жетістіктерімен кертартпа жақтарын да көрсету.

Жоспары:

1. Қазақстандағы кеңестік ұжымдастыру: мақсаты, тәжірибесі, салдарлары.
2. Қазақстанның үдемелі индустрияландырылуы.

Әдебиет:

71. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
72. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
73. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
74. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
75. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
76. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
77. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
78. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
79. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
80. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 9:

Тақырыбы: Қазіргі кездегі Қазақстанды модернизациялаудың ерекшеліктері.

Мақсаты: Қазақстанды модернизациялаудың маңыздылығын және заманауи технологияларды дамыту арқылы бәсекелестігі жоғары елдердің қатарына кіруді сипаттау.

Жоспары:

1. Қазақстанның қоғамдық құрылымының демократияландырылуы.
2. Заманауи қоғамның құрылуы және Қазақстанның жаһандық әлемге толық интеграциялануы.
3. Бәсекелестігі жоғары елдердің қатарына кіру.
4. Әлеуметтік модернизация.
5. Рухани модернизация. Рухани жаңғыру.

Әдебиет:

81. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
82. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
83. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
84. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
85. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
86. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
87. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
88. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
89. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
90. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 10:
Тақырыбы: Кеңестік және қазіргі Қазақстанның экономикасын
модернизациялаудың салыстырмалы талдауы.

Мақсаты: кеңестік және қазіргі Қазақстанның экономикасын сипаттау арқылы ең тиімді экономикалық дамудың жолдарын айқындау.

Жоспары:

1. Кеңестік экономиканың жоспарлы қалыптасуы.
2. Кеңестік экономиканың мәжбүрлі түрде жүргізілуі.
3. Кеңестік әкімшілік-әміршіл басқару экономикасының тиімсіздігі.
4. Тәуелсіз Қазақстанның нарықтық экономиканы дамытуы.
5. Тәуелсіз Қазақстанның инвестициялық жобаларды дамытуы.
6. Тәуелсіз Қазақстанның экономикалық жетістіктері.

Әдебиет:

91. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
92. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
93. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
94. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
95. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
96. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
97. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
98. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
99. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
100. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 11:

Тақырыбы: Қазақстанның кеңестік кезде саяси модернизациясының ерекшеліктері.

Мақсаты: кеңестік Қазақстанда саяси модернизацияның ең алдымен әміршіл-әкімшіл жолмен және таптық жауларды ізденумен қалыптасуы болғанын түсіндіру.

Жоспары:

1. Кеңестік Қазақстанда саяси модернизацияның мемлекеттікті құру барысы (Қырғыз АКСР; Қазақ АКСР; Қазақ КСР).
2. Байларды, кулактарды тап ретінде жою саясаты.
3. Саяси тұрғыдан халықтың көңіл-күйін бақылау жүргізу және жазалау.
4. Кеңестік репрессивтік аппараттың белсенділігін арттыру шаралары: жаппай қуғын-сүргін саясаты.
5. Қазақстанда лагерьлер жүйесін құру: Карлаг, Степлаг, АЛЖИР т.б.

Әдебиет:

101. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
102. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
103. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
104. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
105. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
106. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
107. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
108. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
109. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
110. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 12:
Тақырыбы: Тәуелсіз Қазақстанның саяси жүйесінің модернизациясы.

Мақсаты: Тәуелсіз Қазақстанның саяси жүйесінің модернизациясының алғышарттарын түсіндіру және әлемдік үлгілі саяси жүйелерге еліктеу, демократиялық шарттарды орындау.

Жоспары:

1. Тәуелсіз Қазақстанның президенттік билікті қалыптастыруы.
2. Тәуелсіз Қазақстанның алғашқы Конституциясының қабылдануы және оның негізгі саяси тақырыптары.
3. Тәуелсіз Қазақстанның екінші Конституциясы және мұнда Президент, Премьер-министр, Жоғарғы Сот, Генералды Прокурор, Парламент (Мәжіліс, Сенат) жөнінде заңнамалары.
4. Қазақстан Республикасының Президентінің Қазақстан халқына Жолдаулары және олардың саяси және қоғамдық маңыздылығы.
5. Қазақстан Республикасының Қазақстан халқы Ассамблеясы және оның маңызы.

Әдебиет:

111. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
112. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
113. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
114. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
115. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
116. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
117. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
118. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
119. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
120. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 13:

Тақырыбы: Қазақстанның модернизациялық үрдісінің негізгі саяси күштері.

Мақсаты: Қазақстанның негізгі саяси күштерін анықтау және олардың демократиялық ұстанымдарға сәйкес мемлекеттік жүйені дамытуын қамтамасыз етуін түсіндіру.

Жоспары:

1. Қазақстанның саяси өміріндегі көппартиялық жүйе жаңғырудың маңызды шарты және саяси ерік-жігердің көрінісі ретінде.
2. Нұр – Отан партиясының негізгі бағдарламалары және саяси тұрақтылығы.
3. Қазақстанда сайлау үдерісінің демократиялық ұстанымдарға сәйкестігі, әділеттілігі.
4. Парламенттің Мәжілісінде саяси партиялардың бәсекелестігі және белсенділігі саяси күштердің көрінісі ретінде.
5. Қазақстанның негізгі саяси күштерінің модернизациялық үрдісі халықтың сеніміне нақты ие болуының мүмкіндігі.

Әдебиет:

121. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
122. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
123. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
124. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
125. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
126. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
127. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
128. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
129. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
130. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 14:
Тақырыбы: Кеңестік Қазақстанның әлеуметтік модернизациясы.

Мақсаты: кеңестік модернизацияның бастапқыдан таптық қасиетке ие болуын көрсету және оған байланысты ауқымды іс-шаралардың ұйымдастырылуы кезінде халықтың әлеуетіне немқұрайлы қарауын сипаттау.

Жоспары:

1. Кеңестік Қазақстанның әлеуметтік модернизациясына ЖЭС – тың берген серпіні және оның маңызы.
2. Кеңестік әлеуметтік–саяси модернизацияның ұжымдастыруды жүргізгенде кері, теріс нәтижеге, жаппай зардапқа апаруы.
3. Кеңестік әлеуметтік жүйесінде еңбекке ынталандыру саясатын ұстануы.
4. Кеңестік модернизация жүйесінде тұрғын үймен қамтамасыз етудің жүргізілуі.

Әдебиет:

131. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
132. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
133. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
134. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
135. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
136. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
137. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
138. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
139. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
140. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

Тәжірибелік сабақ 15:
Тақырыбы: Қазіргі кездегі Қазақстанның әлеуметтік
модернизациясының мәселелері.

Мақсаты: Қазақстанның әлеуметтік модернизация барысында жаңа технологиялық заман кезеңіне ұтымды бейімдеуді көрсету және кертартпа мәселелерді шешудің жолдарын анықтау.

Жоспары:

1. Экономикалық өсу және әлеуметтік оптимизм мәселелері.
2. Кедейлік және жұмыссыздық мәселелерін шешу.
3. Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамын құру.
4. Мемлекеттің мүмкіндіктері мен халықтың әлеуметтік үміттері арасындағы тепе-теңдік мәселесі.
5. Мемлекет-әлеуметтік жаңғырту үдерісінің бастамашысы және басты қозғаушы күші.
6. Масылдық, әлеуметтік инфантилизм – модернизацияның маңызды мәселесі..
7. Жаңа индустриялық-инновациялық экономика жағдайындағы өмірге қоғамды дайындау.

Әдебиет:

1. Государственность и модернизация в странах Юго-Восточной Азии. М., 1997.
2. Зарубина Н.Н. Составляющие процесса модернизации: эволюция понятий и основные параметры // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 1998. № 4. С. 25-37.
3. Козловский П. Культура постмодерна. М., 1997.
4. Критический анализ буржуазных теорий модернизации: Сб. обзоров. М., 1985.
5. Модернизация в социокультурном контексте: традиции и трансформации. Екатеринбург, 1998.
6. От аграрного общества к государству всеобщего благосостояния. М., 1998.
7. Побережников И.В. Модернизационная перспектива: теоретико-методологические и дисциплинарные подходы // Третьи Уральские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 1999. С. 16-25.
8. Побережников И.В. Дилеммы теории модернизации // Третьи Татищевские чтения. Екатеринбург, 2000. С. 6-15.
9. Побережников И.В. Модернизация: определение понятия, параметры и критерии // Историческая наука и историческое образование на рубеже XX-XXI столетия. Четвертые всероссийские историко-педагогические чтения. Екатеринбург, 2000. С. 105-121.
10. Побережников И.В. Перспектива модернизации: культурологическое измерение // Историческая наука на пороге третьего тысячелетия. Тезисы докладов Всероссийской научной конференции. Тюмень, 27-28 апреля 2000 г. Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2000. С. 15-17.

**Бақылау жұмысы 1: Әдістемелік ұсыныстар
тапсырманы орындау бойынша
"Модернизация тақырыбындағы еңбектерді қарастыру" тақырыбы бойынша»**

Мақсаты: кеңестік модернизацияның жүргізілуін оқып біліп, Қазақстандағы модернизациялық үдерістерді қарастыру.

Жоспары:

- 49 Кадысова Р.Ж. Советская модернизация Казахстана (1917-1940г.г.), Алматы, Ғылым,2004
- 50 Ковальская С.И. Судьбы модернизации Казахстана в англоязычной историографии. Астана,2007.
- 51 Нуров К.И. Правовая и экономическая модернизация традиционной структуры Казахстана, Алматы,Ғылым, 1995

Әдебиет

- 1 Кадысова Р.Ж. Советская модернизация Казахстана (1917-1940г.г.), Алматы, Ғылым,2004
- 2 Ковальская С.И. Судьбы модернизации Казахстана в англоязычной историографии.Астана,2007.
- 3 Нуров К.и. Правовая и экономическая модернизация традиционной структуры Казахстана, Алматы,Ғылым, 1995

Тапсырма: жоспарда аталған еңбектерді жан-жақты қарастырып, әрқайсысына аннотация жазу.

№ Негізгі оқиғалар оқиға күні ескерту

**Бақылау жұмысы 2: Әдістемелік ұсыныстар
тапсырманы орындау бойынша
"Кеңестік алғашқы саяси – экономикалық модернизациялаудың іс-шаралары»
тақырыбы бойынша»**

Мақсаты: кеңестік модернизацияның қандай жобада жүргізілуін қарастыру және Қазақстанда оның іске асырылуының салдарын көрсету, баға беру.

Жоспары:

1. Кеңестік Социалистік Республикалар Одағының құрылуы, саяси модернизацияның бір үлгісі.
2. Индустрияландыру саясатының модернизациялық потенциалы және оның Қазақстандағы іске асырылуы.
3. Ұжымдастыру саясатының әлеуметтік-экономикалық және саяси мән-жайы және оның Қазақстандағы орындалуы.

Әдебиет

- 1 Н.Назарбаев Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации. Послание. 18 февраля 2005г.
- 2 Н.Назарбаев Социальная модернизация. Двадцать шагов к обществу всеобщего труда 10 июля 2012г.
- 3 Кадысова Р.Ж. Советская модернизация Казахстана (1917-1940г.г.), Алматы, Гылым,2004
- 4 Ковальская С.И. Судьбы модернизации Казахстана в англоязычной историографии.Астана,2007.
- 5 Нуров К.И. Правовая и экономическая модернизация традиционной структуры Казахстана, Алматы,Гылым, 1995
- 6 Артыкбаев Ж.О. Казахское общество в XIX в: традиции и инновации. Караганда, 1993.
- 7 Абылхожин Ж.Б. Очерки социально-экономической истории Казахстана XXвек Алматы, 1997
- 8 Абылхожин Ж.Б Традиционная структура Казахстана.А.-А.,1991
- 9 Модернизация экономики Казахстана: теоретические основы, потенциал, механизмы. Караганды: ТОО «Санат-Полиграфия», 2005. - 264с.
- 10 Экономические основы системной трансформации экономики Казахстана (опыт реформирования и проблемы модернизации), Караганда: ТОО «АРКО», 2001. - 283с.
- 11 История Казахстана с древнейших времен до наших дней в пяти томах. 4,5т, Алматы, «Атамура», 2010

Тапсырма: жазбаша түрде жоспар бойынша аталған әдебиеттерге сүйеніп, кеңестік модернизацияның қалай іске асырылғанын көрсету, сонымен қатар жұмыстың соңында **Қорытынды жазу.**

№ Негізгі оқиғалар оқиға күні ескерту

**Бақылау жұмысы 3: Әдістемелік ұсыныстар
тапсырманы орындау бойынша
«Сындарлы он жыл», «Қазақстан жолы» тақырыбы бойынша**

Мақсаты: Н.Назарбаевтың еңбектерін зейін қойып оқу және бұл еңбектерге эссе жазып, өз ой-пікіріңді қалыптастыру.

Жоспары:

1. Сындарлы он жыл. (Критическое десятилетие).
2. Қазақстан жолы. (Казахстанский путь).

Әдебиет

1. Сындарлы он жыл. (Критическое десятилетие). Алматы, 2002.
2. Қазақстан жолы. (Казахстанский путь). Алматы, 2012.

Тапсырма: *Эссе жазу*-таңдалған мәселе бойынша автордың жазбаша ғылыми негізделген көрінісі. Эссе құрылымы: кіріспе, дәлелдің презентациясы, күтілетін қарсылықтар, қорытынды. (*Написать эссе* - письменное научно-обоснованное размышление автора по выбранной проблеме. Структура эссе: введение, презентация довода, ожидаемые возражения, вывод.) *Эссені бағалау кезінде назар аударылады ең алдымен:* **Тақырыпқа сәйкестігі.** (Соответствие теме); **Деректерді аса сыни көзқараспен пайдалану.** (Критическое использование источников). **Негізделген дәлел.** (Обоснованный аргумент). **Құзыретті түсініктеме.** (Компетентное объяснение).

№ Негізгі оқиғалар оқиға күні ескерту

**Бақылау жұмысы 4: Әдістемелік ұсыныстар
тапсырманы орындау бойынша
«Қазақстанның индустрияландыру жылдарындағы кеңестік модернизациялануы»
тақырыбы бойынша»**

Мақсаты: Қазақстанның индустрияландыру жылдарындағы кеңестік модернизациялануының ерекшеліктерін көрсету және әкімшіл – әміршіл жүйенің кедергі жасағанын түсініп білу.

Жоспары:

1. Индустрияландыруды жүргізу жөніндегі КСРО басшылығының пікірталастары.
2. Қазақстандағы индустрияландырудың ерекшеліктері және С.Садвокасовтың «...біздің экономика отарлық болып қала берді» дегенін айқындау.
3. Индустрияландырудың жетістіктері мен қиындықтары.
4. Индустрияландырудың нәтижелері.
5. Қорытынды.

Әдебиет

- 12 Артыкбаев Ж.О. Казахское общество в XIX в: традиции и инновации. Караганда, 1993.
- 13 Абылхожин Ж.Б. Очерки социально-экономической истории Казахстана XXвек Алматы, 1997
- 14 Абылхожин Ж.Б Традиционная структура Казахстана.А.-А.,1991
- 15 Қазақстан тарихы. 4 Т. Алматы, 2006.
- 16 Т.М.Әминов. Қазіргі Қазақстанның тарихы. Алматы, 2019.
- 17 Модернизация экономики Казахстана: теоретические основы, потенциал, механизмы. Караганды: ТОО «Санат-Полиграфия», 2005. - 264с.
- 18 Экономические основы системной трансформации экономики Казахстана (опыт реформирования и проблемы модернизации), Караганда: ТОО «АРКО», 2001. - 283с.
- 19 История Казахстана с древнейших времен до наших дней в пяти томах. 4,5т, Алматы, «Атамұра», 2010

Тапсырма: Жазбаша электронды түрде берілген жоспар негізінде КСРО-дағы индустрияландырудың жүргізілуін көрсету және жұмыстың соңында **Қорытынды** жазу. (Письменно в электронном виде рассмотреть процесс индустриализации в Казахстане и в конце работы написать **Заключение**).

№ Негізгі оқиғалар оқиға күні ескерту

Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық және саяси модернизациясы пәнінен аралық бақылау жоспары:

1 – ші аралық бақылау

5. Модернизация (жаңғырту) ұғымының тарихи, саяси, экономикалық, социологиялық сөздіктердегі мағынасы.
6. Қоғамдағы саяси модернизация және оның мәселелері.
7. Жаңғыртуды (модернизацияны) зерделеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер.
8. Модернизацияны сипаттайтын тұлғалардың көзқарастары - О.Комте, Г.Спенсер, К.Маркс, М. Вебер, Э. Дюркгейм.
9. Толкотт Парсонс, Самюэл Хантингтон көзқарастары.

2 – ші аралық бақылау

1. Әлеуметтік модернизация. Жалпыға ортақ еңбек қоғамына қарай жиырма қадам.
2. Қазақстандық тарихнамада кеңестік модернизацияның тарихнамалық талдауы.
3. Қазіргі тарихнама Қазақстан Республикасының саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени модернизациясы жөнінде.
4. Қазақстанның экономикалық модернизациясы ағылшын-америкалық тарихнаманың қарастыруында.
5. Кеңестік әкімшілік-әміршіл басқару экономикасының тиімсіздігі.
6. Тәуелсіз Қазақстанның нарықтық экономиканы дамытуы.

**Қазақстанның әлеуметтік – экономикалық және саяси модернизациясы
пәнінен емтихан сұрақтары**

1. Модернизация (жаңғырту) ұғымының тарихи, саяси, экономикалық, социологиялық сөздіктердегі мағынасы.
2. Қоғамдағы саяси модернизация және оның мәселелері.
3. Қоғамдағы экономикалық модернизацияның мәселелері.
4. Қоғамдағы ғылыми-техникалық модернизациясы.
5. Жаңғыртулар (модернизациялар): ұғымның анықтамасы, белгілері мен өлшемдері.
6. Жаңғырту (модернизация) мектебінің эволюциясы.
7. Жаңғыртуды (модернизацияны) зерделеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер.
8. Модернизацияны сипаттайтын тұлғалардың көзқарастары - О.Комте, Г.Спенсер, К.Маркс, М. Вебер, Э. Дюркгейм.
9. Толкотт Парсонс, Самюэл Хантингтон көзқарастары.
10. Мәдени модернизация.
11. Жаңғыртуды (модернизацияны) зерделеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер.
12. Жаңғырту көздері мен тетіктері.
13. Субпроцесстер және жаңғыртудың тарихи типтері.
14. Ұтымдылық, құрылымдық дифференциация, конвергенция, диффузияның бейімделуі.
15. Жаңғырту (модернизация) субпроцесінің мәні.
16. Жаңғыртудың (модернизацияның) кезеңдері, жолдары.
17. Жекелеген елдерді жаңғыртудың тарихи тәжірибесі. Ұлттық жаңғырту моделі.
18. Ресми құжаттар мен материалдар, заңнамалық актілер, ҚР Президентінің сөйлеген сөздері - Қазақстанды жаңғырту мәселелері бойынша маңызды дерек көздері.
19. Қазақстан жеделдетілген экономикалық, әлеуметтік және саяси жаңғырту жолында. Жолдау. 2005 ж. 18 ақпан.
20. Әлеуметтік модернизация. Жалпыға ортақ еңбек қоғамына қарай жиырма қадам.
21. Қазақстандық тарихнамада кеңестік модернизацияның тарихнамалық талдауы.
22. Қазіргі тарихнама Қазақстан Республикасының саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени модернизациясы жөнінде.
23. Қазақстанның экономикалық модернизациясы ағылшын-америкалық тарихнаманың қарастыруында.
24. Ағылшын-америкалық тарихнама Қазақстанның саяси және әлеуметтік модернизациясы жөнінде.
25. Ағылшын-америкалық тарихнамалық талдау білім, ғылым және мәдениет саласындағы модерниазация мәселесі жөнінде.
26. Қазақстандағы кеңестік ұжымдастыру: мақсаты, тәжірибесі, салдарлары.
27. Қазақстанның үдемелі индустрияландырылуы.
28. Қазақстанның қоғамдық құрылымының демократияландырылуы.
29. Заманауи қоғамның құрылуы және Қазақстанның жаһандық әлемге толық интеграциялануы.
30. Бәсекелестігі жоғары елдердің қатарына кіру.
31. Әлеуметтік модернизация.
32. Рухани модернизация. Рухани жаңғырту.
33. Кеңестік экономиканың жоспарлы қалыптасуы.
34. Кеңестік экономиканың мәжбүрлі түрде жүргізілуі.
35. Кеңестік әкімшілік-әміршіл басқару экономикасының тиімсіздігі.
36. Тәуелсіз Қазақстанның нарықтық экономиканы дамытуы.
37. Тәуелсіз Қазақстанның инвестициялық жобаларды дамытуы.
38. Кеңестік Қазақстанда саяси модернизацияның мемлекеттік құру барысы (Қырғыз АКСР; Қазақ АКСР; Қазақ КСР).

39. Байларды, кулактарды тап ретінде жою саясаты.
40. Саяси тұрғыдан халықтың көңіл-күйін бақылау жүргізу және жазалау.
41. Кеңестік репрессивтік аппараттың белсенділігін арттыру шаралары: жаппай қуғын-сүргін саясаты.
42. Қазақстанда лагерьлер жүйесін құру: Карлаг, Степлаг, АЛЖИР т.б.
43. Тәуелсіз Қазақстанның президенттік билікті қалыптастыруы.
44. Тәуелсіз Қазақстанның алғашқы Конституциясының қабылдануы және оның негізгі саяси тақырыптары.
45. Тәуелсіз Қазақстанның екінші Конституциясы және мұнда Президент, Премьер-министр, Жоғарғы Сот, Генералды Прокурор, Парламент (Мәжіліс, Сенат) жөнінде заңнамалары.
46. Қазақстан Республикасының Президентінің Қазақстан халқына Жолдаулары және олардың саяси және қоғамдық маңыздылығы.
47. Қазақстан Республикасының Қазақстан халқы Ассамблеясы және оның маңызы.
48. Қазақстанның саяси өміріндегі көппартиялық жүйе жаңғырудың маңызды шарты және саяси ерік-жігердің көрінісі ретінде.
49. Нұр – Отан партиясының негізгі бағдарламалары және саяси тұрақтылығы.
50. Қазақстанда сайлау үдерісінің демократиялық ұстанымдарға сәйкестігі, әділеттілігі.
51. Парламенттің Мәжілісінде саяси партиялардың бәсекелестігі және белсенділігі саяси күштердің көрінісі ретінде.
52. Кеңестік Қазақстанның әлеуметтік модернизациясына ЖЭС – тың берген серпіні және оның маңызы.
53. Кеңестік әлеуметтік–саяси модернизацияның ұжымдастыруды жүргізгенде кері, теріс нәтижеге, жаппай зардапқа апаруы.
54. Кеңестік әлеуметтік жүйесінде еңбекке ынталандыру саясатын ұстануы.
55. Кеңестік модернизация жүйесінде тұрғын үймен қамтамасыз етудің жүргізілуі.
56. Экономикалық өсу және әлеуметтік оптимизм мәселелері.
57. Кедейлік және жұмыссыздық мәселелерін шешу.
58. Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамын құру.
59. Масылдық, әлеуметтік инфантилизм – модернизацияның маңызды мәселесі..
60. Жаңа индустриялық-инновациялық экономика жағдайындағы өмірге қоғамды дайындау.

Студенттердің өзіндік жұмыстарына арналған материалдар (үй тапсырмалары мәтіндерінің жиынтығы, өзін-өзі бақылау материалдары, ағымдағы жұмыс түрлерін орындау бойынша тапсырмалар, рефераттар және еңбек сыйымдылығы мен әдебиеті көрсетілген басқа да үй тапсырмалары)

Баяндамалар мен рефераттар тақырыптары:

Баяндамалар:

- 1 Модернизация: ұғымдар, белгілер мен критерийлерді анықтау.
- 2 Жаңғырту мектебінің эволюциясы.
- 3 Модернизацияны зерттеудегі теориялық және тәртіптік тәсілдер
- 4 Жаңғыртудың көздері мен тетіктері.
- 5 Қосалқы процестер және модернизацияның тарихи түрлері.
- 6 Қазақстанды жаңғырту бойынша дереккөздерді жіктеу және талдау.
- 7 Кеңестік және қазіргі кезеңдегі Қазақстанды жаңғырту мәселелері туралы қазақстандық тарихнама.
- 8 Ағылшын тілді тарихнамадағы Қазақстанды жаңғыртудың тағдырлары.
- 9 Кеңестік кезеңдегі Қазақстан экономикасын жаңғыртудың ерекшеліктері.
- 10 Қазіргі Қазақстанның экономикасын жаңғыртудың ерекшеліктері.
- 11 Қазақстан экономикасының кеңестік және қазіргі заманғы жаңғыртылуына салыстырмалы талдау.
- 12 Кеңес кезеңіндегі Қазақстанды саяси жаңғыртудың ерекшеліктері.
- 13 Тәуелсіз Қазақстанның саяси жүйесін жаңғырту.
14. Қазақстанның жаңғырту үдерісіндегі негізгі саяси күштер.
- 15 Кеңестік Қазақстанның әлеуметтік жаңғыруы.
- 16 Қазіргі заманғы Қазақстанды әлеуметтік жаңғырту мәселелері.

Рефераттар :

- 1.Тарихи процесті модернизациялаудың теориялық және әдіснамалық мәселелері.
- 2.Қазақстанды жаңғырту проблемаларының деректанулық және тарихнамалық талдауы
3. Кеңестік және қазіргі кезеңдегі Қазақстан экономикасын жаңғырту.
4. Кеңестік және қазіргі кезеңдегі Қазақстанның саяси жаңғыруы.
5. Білім, ғылым және мәдениет саласындағы әлеуметтік жаңғырту ерекшеліктері және жаңғырту проблемалары.

№ 1 жеке үй тапсырмасы

1 жұмысты зерттеу:

Кадысова р.Ж. Қазақстанды кеңестік жаңғырту (1917-1940ж. ж.), Алматы, Ғылым,2004
Ковальская С.и. ағылшын тілді тарихнамадағы Қазақстанды жаңғырту тағдырлары.Астана,2007.
Нұров Қ. И. Қазақстанның дәстүрлі құрылымын құқықтық және экономикалық жаңғырту, Алматы, Ғылым, 1995

2 реферат құрастыру

№2 жеке үй тапсырмасы

Әлеуметтанудың қолданбалы әдістерін (мысалы, терең сұхбаттасу және сауалнама жүргізу) пайдалана отырып, Қазақстандағы заманауи жаңғырту үдерістеріне баға беру.

№ 3 жеке үй тапсырмасы

Эссе жазу-автордың таңдалған мәселе бойынша жазбаша ғылыми негізделген рефлексиясы. Эссе құрылымы: кіріспе, дәлелді таныстыру, күтілетін қарсылықтар, қорытынды. Эссені

бағалау кезінде мыналарға назар аударылады::

1. Тақырыпқа сәйкестігі.
2. Көздерді сыни пайдалану.
3. Дәлелді дәлел.
4. Құзыретті түсініктеме.

№4 жеке үй тапсырмасы

Қазақстанды жаңғырту мәселесіндегі қазақстандық зерттеушілердің еңбектерінің библиографиялық көрсеткішін құру.

УТВЕРЖДАЮ

Карта учебно-методической обеспеченности дисциплины Социально-экономическая и политическая модернизация РК на 2020 – 2021 учебный год

Спец-ть	Библиография (автор, название, место, год издания, кол-во стр.)	Вид изд
История	1. Учебники, учебные пособия, электронные ресурсы	
	Основная	
	Назарбаев Н.А. Казахстанский путь. Караганда, 2006. 371стр.	5
	Назарбаев Н.А. Сындарлы онжылдық. Алматы, 2003.	5
	Назарбаев Н.А. На пороге XXI столетия. Алматы, 1996.	10
	«Политика и интересы мировых держав в Казахстане» (2002),	2
	«Становление внешней политики Казахстана: история, достижения и взгляд в будущее» (2005)	2
	Дополнительная	
	Токаев Касым-Жомарт. Свет и тень. Астана, 2007.	5
	Лаумулин М.Т. Центральная Азия в зарубежной политологии и мировой геополитике. Том I: Центральная Азия и Казахстан в современной политологии. – Алма-Ата: КИСИ, 2005. – 704 с.	2
	Лаумулин М.Т. Центральная Азия в зарубежной политологии и мировой геополитике. Том II: Внешняя политика и стратегия США на современном этапе и Центральная Азия. – Алма-Ата: КИСИ, 2006. – 348 с.	2
	Ретивых А.В. Казахстан на стыке веков. Историческая роль президента Н.Назарбаева в формировании геополитической стратегии государства. Алматы, 2000. 360стр.	1
	Всего экземпляров	34
	Всего экземпляров	
Итого	Итого экземпляров	

Баяндамалар, рефераттар тақырыптары.

Реферат (лат.-баяндау, хабарлау)-1) таңдалып алынған тақырыпқа сай әдебиеттер және өзге де қайнар көздер арқылы жазылған баяндама; 2) ғылыми жұмыстың, кітаптың мазмұны.

Рефератты жазудағы негізгі мақсат пән бойынша тарихи әдебиеттерді өз бетінше пайдалана білуге дағдыландырып, талдау жасауға, әр түрлі тарихи оқиғаларға өз көзқарасын айта алатын дәрежеге жеткізу.

Баяндама-белгілі бір тақырыпқа хабарлама жасау, реферат көлемінен бірнеше есе аз болады. Баяндама жазуда бір немесе екі дерек көзі қолданылса жеткілікті. Рефератты жазудағы мақсат.

Рефератты жазуға әдістемелік нұсқау

Тақырыпты таңдау берілген тақырыптар бойынша студенттің өз қалауымен жүзеге асырылады. Тақырыптар тарих кафедрасы арқылы қаралып, бекітіледі. Зерттеушінің бір ережесі тақырыпты ала отырып, оны шығармашылықпен, тың пікірлермен ашу, оқылып отырған мәселеге байланысты өз көзқарасын білдіру.

Әдебиеттер алуды студент өз бетінше жүзеге асырады. Каталогпен жұмыс жасау қабілеті артады. Реферат жазу барысында келесі дерек көздерін пайдалану абзал: тарихи құжаттар, отандық және шетелдік тарих ғылымының классиктерінің жұмыстары, баспасөз беттеріндегі материалдар және т.б. Сөздіктер, анықтамалықтар және энциклопедиялар қолданылады. Бұл жұмыстың соңғы кезеңінде қолданылған әдебиеттер тізімін алфавит бойынша жазу, талап етілген көркемдеумен аяқталады. Реферат жазуда кемінде бес әдебиет пайдаланылады.

Содан кейін рефераттың болжаулы жоспары талқыланады. Жоспарға міндетті түрде келесі бөлімдер енуі керек.

Кіріспеде рефераттың өзектілігі талқыланады. Автордың тақырыпты таңдап алудағы себебі, қарастырылатын мәселеге жалпы қысқаша шолу, ғылымдағы орнына анықтама беріліп, мақсаты мен міндеті қойылады.

Негізгі бөлімде екі-үш сұрақ қаралады, мәселені осы сұрақтар арқылы ашу керек. Сондай-ақ, қолданған дерек көздеріне талдау жасайды, тақырыптың ғылымдағы сипатына өз пікірін білдіру, сонымен бірге автор әрбір бөлінген бөлімге өз қорытындысын жасайды. Шығармашылық жұмыс үшінші жақтың негізінде баяндалады.

Қорытынды автордың тәжірибелік нұсқаулары мен өзіндік көзқарас қорытындысымен аяқталады.

Рефератты көркемдеудің талаптары:

Көлемі-компьютерде терілгенде 15 бет, ал қолмен жазылса 20 бет, А4 бетте жазылуы керек. Беттер нөмірленуі қажет.

Рефераттың құрылымы:

- Сыртқы беттен
- Мазмұннан
- Кіріспеден

- Жұмыстың негізгі мәтінінен
- Қорытындыдан
- Библиографиялық тізімнен
- Қосымшалардан (егер бар болса)

Рефераттың негізгі мәтіні параграфтарға бөлінеді, олар араб сандарымен нөмірленіп, өз атауы болуы керек. Мәтіндегі сілтеме келесі үлгіде болуы қажет: [3, 12 б.].

Баяндаманы жазуға нұсқаулар

Баяндама жазу барысы да рефератты жазудағы кейбір мәселелерге жақын болып келеді. Жекелеген көркемдеулер міндетті емес, бірақ баяндама құрылымы келесі компоненттерге ие болуы қажет: кіріспе, негізгі мәтін, қорытынды, библиографиялық тізім. 2-3 дерек көзі қолданылса, жетерлік.

Баяндама жазу компьютермен терілсе-5 беттік, ал қолмен-7-8 бет көлемінде болады. Дерек көзі: рефератта жазғандай...Әдістемелік нұсқаулар//Жас ерекшелік психологиясы бойынша практикум.-СПб.,2005.231-234 бб.